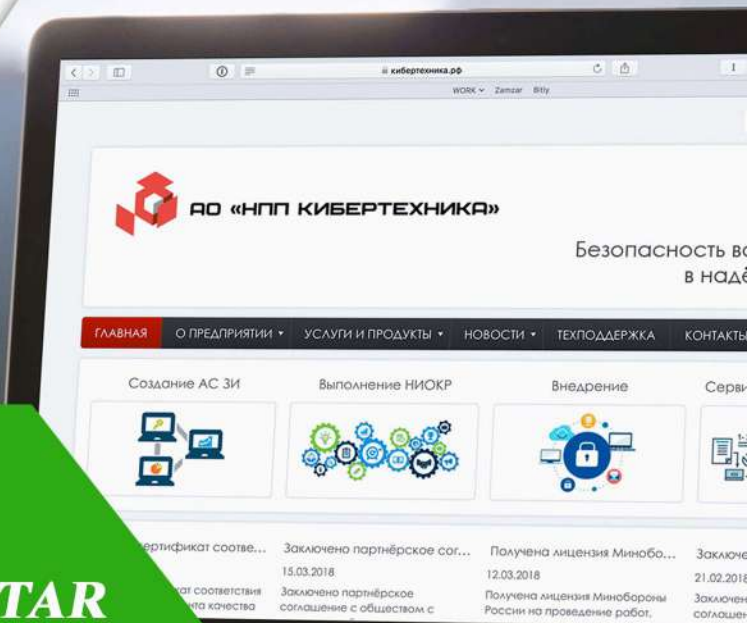

VOLUME #2
ISSUE#11,
NOYABR 2024

**«YANGI O‘ZBEKISTONDA
TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR» RESPUBLIKA ILMIIY-AMALIIY
KONFERENSIYASI**

**Research Science and
Innovation House**

 <https://universalpublishings.com>
editor@universalpublishings.com

ISSN INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER

"YANGI O‘ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI

Volume 2, Issue 12, Dekabr 2024

«YANGI O‘ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLAR» RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI.

30.12.2024-yil.

Ushbu to‘plamda « **YANGI O‘ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLAR**» ilmiy konferensiyasi 2024-yil 2-soni 12-qismiga qabul qilingan maqolalar nashr etilgan.

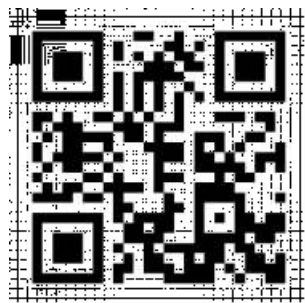
Jurnal tarkibidagi barcha maqolalarga DOI unikal raqami biriktirilib, **Zenodo, Open Aire, Google Scholar** xalqaro ilmiy bazalarida indekslandi.

OAK tomonidan dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan jurnallar ro‘yxatidagi milliy jurnallarda chiqarilgan maqolalar sifatida rasman tan olinadi.

Asos: O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxati 3-sahifasi. – Toshkent: 2019. – 160 b.

Konferensiya materiallaridan professor-o‘qituvchilar, mustaqil izlanuvchilar, doktorantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollejlar va maktab o‘qituvchilari, ilmiy xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Eslatma! Konferensiya materiallari to‘plamiga kiritilgan ilmiy maqolalardagi raqamlar, hisobotlar, ma’lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan iqtiboslar to‘g‘riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

“RESEARCH SCIENCE AND INNOVATION
HOUSE” MCHJ

TAHRIRIYAT

Bosh muharrir: Eshqarayev Sadridin Chorievich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot va tabiiy fanlar kafedrasini mudiri, kimyo fanlari falsafa doktori, dotsent Termiz, O'zbekiston.

Mas'ul kotib: Boboyorov Sardor Uchqun o'g'li Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali magistranti

Nashrga tayyorlovchi: Eshqarayev Samariddin Sadridin o'g'li Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti magistranti

TAHRIR KENGASHI A'ZOLARI

Texnika fanlari muharriri, Eshqarayev Ulug'bek Chorievich – Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti "Boshlang'ich ta'lim metodikasi" kafedrasini dotsenti, texnika fanlari nomzodi, Denov, O'zbekiston.

Texnika fanlari muharriri Babamuratov Bekzod Ergashevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, falsafa fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Kimyo fanlari muharriri Mirabbos Xojamberdiev Ikromovich- Berlin Technische Universität dotsenti, kimyo fanlari doktori, Berlin, Germaniya

Kimyo fanlari muharriri, Eshqurbonov Furqat Bozorovich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, kimyo fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Iqtisodiyot fanlari muharriri Otamurodov Shavkat Tillayevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti prorektori, iqtisod fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Ijtimoiy va gumanitar fanlar muharriri, Xudoyberdiyev Xursand Xudoyberdiyevich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, ijtimoiy-gumanitar fanlar doktori, Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Otamurodov Furqat Abduraimovich, Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali direktori, Termiz, O'zbekiston tibbiyot fanlari falsafa doktori, Termiz, O'zbekiston.

Biologiya fanlari muharriri Nurova Zamira Annakulovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali. Termiz, O'zbekiston, biologiya fanlari doktori, dots., Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Turabayeva Zarina Kenjabekovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali, tibbiyot falsafa fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Sotsiologiya fani muharriri Eryigitova Lobar Qodirovna Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa sotsiologiya fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Filologiya fanlari muharriri Jo'rayeva Ramziya Abdurahimovna Qo'qon davlat pedagogika instituti. Qo'qon, O'zbekiston filologiya fanlari doktori (PhD), katta o'qituvchi.

Fizika-matematika-fanlari muharriri Bobamuratov Ulug'bek Erkinovich Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa fanlari doktori, fizika-matematika-fanlari, Termiz, O'zbekiston.

**"YANGI O‘ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI**
Volume 2, Issue 12, Dekabr 2024

Tibbiyot fanlari muharriri Axmedov Kamoliddin Xakimovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 1-son davolash fakulteti dekani, tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tibbiyot fanlari muharriri Vohidov Alisher Shavkatovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Umumiy xirurgiya, bolalar xirurgiyasi va bolalar urologiyasi kafedrasi mudiri Tibbiyot fanlari doktori, professor

Gumanitar fanlar muharriri Rahmonov Abduqahhor Abdusattorovich Ma’naviy-axloqiy tarbiya va yoshlar bilan ishlash bo‘yicha direktor o‘rinbosari, falsafa fanlari doktori (PhD)

BIOLOGIYA LABORATORIYA MASHG'ULOTLARIDA AXBOROT KOMUNIKATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYFALANISHNING AHAMIYATI

I.Tashmanov

SHDPI O'qituvchisi

Annotatsiya: Laboratoriya ishining asosiy didaktik maqsadi o'zlashtirilgan nazariy pozitsiyalarni eksperimental tasdiqlash, shuningdek, tajriba va tadqiqot o'tkazish metodologiyasi bilan tanishishdir.

Kalit so'zlar: laboratoriya, muloqot, mulohaza, ta'lim, dastur.

Аннотация: Основной дидактической целью лабораторной работы является экспериментальное подтверждение полученных теоретических положений, а также ознакомление с методикой проведения экспериментов и исследований.

Ключевые слова: лаборатория, общение, рефлексия, образование, программа.

Abstract: The main didactic goal of laboratory work is the experimental confirmation of the acquired theoretical positions, as well as familiarization with the methodology of conducting experiments and research.

Keywords: laboratory, communication, reflection, education, program.

Biologiya va pedagogika o'qitish metodikasida o'qitish metodikasi ko'pincha o'qituvchi va o'quvchining ta'lim maqsadlariga erishishga qaratilgan o'zaro bog'langan, tartibli faoliyat yo'li sifatida ta'riflanadi.

I.T. tomonidan tahrir qilingan falsafiy lug'atda. Frolov usuli maqsadga erishish yo'li, tartibli faoliyatning ma'lum bir usuli sifatida belgilanadi.

Bu usul o'z nomini lotincha "laborare" so'zidan oldi, bu "ishlash" degan ma'noni anglatadi. Sovet maktabida 1930-1932 yillarda laboratoriya ishlari o'quv jarayonini tashkil etish usuli sifatida keng tarqaldi. Bu usul o'ziga xos individuallashtirilgan ta'lim tizimiga aylandi, uni birinchi marta Amerikaning Dalton shahrida o'qituvchi Elena Parkhurst qo'llagan.

Tizim Dalton rejasi deb nomlangan. Bundan tashqari, bu tizim laboratoriya deb ham atalgan. Uning mohiyati shundan iborat ediki, maktabda an'anaviy darslar o'rniga fan ustaxonalari tashkil etilgan bo'lib, ularda har bir o'quvchi yakka tartibda o'qigan, o'qituvchidan topshiriq olgan va kerak bo'lganda uning yordamidan foydalangan.

Laboratoriya darsini o'tkazish metodikasi uch bosqichni o'z ichiga oladi: 1) laboratoriya darsiga tayyorgarlik, 2) uni o'tkazish va 3) psixologik tahlil.

Tayyorgarlik bosqichida o'qituvchi talabalarning barcha talablari va harakatlarining batafsil tavsifi bilan har bir ish joyi uchun barcha laboratoriya mashg'ulotlari uchun uslubiy tavsiyalar tayyorlashi kerak.

Keyin o'qituvchi laboratoriya darsining butun kursini kompyuterda ishlab chiqishi, mumkin bo'lgan nosozliklar va ularni bartaraf etish yo'llarini oldindan ko'rishi kerak. Xuddi shu bosqichda, jurnalda va shaxsiy imzo bilan majburiy ro'yxatdan o'tgan talabalar bilan umumiy xavfsizlik bo'yicha brifing o'tkazish kerak. Bundan tashqari, talabalarga laboratoriya darsida ishlab chiqiladigan mavzu bo'yicha nazariyani o'rganish topshirilishi kerak.

Dars oxirida barcha ishlar belgilangan tartibda tuziladi va printerga chiqariladi. Talaba bajargan laboratoriya o'qituvchi tomonidan baholanadi. (Eslatma: barcha amaliy va laboratoriya ishlari o'rganilayotgan fan bo'yicha imtihonga qadar saqlanadi).

Yakuniy bosqichda o'qituvchi laboratoriya mashg'ulotining o'tkazilishini uning samaradorligi nuqtai nazaridan tahlil qiladi, xulosalar chiqaradi.

Laboratoriya darsi - o'qitishni tashkil etish shakli bo'lib, unda talabalar topshiriqdan foydalanib, o'qituvchining bevosita rahbarligi ostida laboratoriya ishlarini bajarishlari kerak. Ishni bajarishda talaba kuzatish, taqqoslash, taqqoslash ko'nikma va malakalarini egallaydi, umumlashtirish va xulosalar chiqarishni o'rganadi, tahlil qilishni, mustaqil tadqiqot olib borishni o'rganadi, barcha turdagi o'lchash usullaridan foydalanish ko'nikmalarini shakllantiradi, natijalarni taqdim etish qobiliyatini rivojlantiradi. (diagrammalar, jadvallar, grafiklar va boshqalar shaklida). Shu bilan birga, talabalarda tajribalar o'tkazish uchun zarur bo'lgan asbob-uskunalar, qurilmalar, turli xil texnik vositalar bilan ishlash bo'yicha kasbiy ko'nikma va malakalar shakllanadi. Laboratoriya ishining mazmuni didaktik maqsadlarga muvofiq belgilanadi - moddalarning xususiyatlarini aniqlash, moddalarning sifat ko'rsatkichlarini o'rganish, miqdoriy xususiyatlarini aniqlash, asbob-uskunalarining ishlashini o'zlashtirish, uni loyihalash, sinovdan o'tkazish va jihozlarning xususiyatlarini olish va boshqalar. Shu bilan birga, Bessarab V.F. va Surkin V.I. Laboratoriya-amaliy darsni «ta'limda nazariya va amaliyotning bog'lanishiga hissa qo'shadigan amaliy mashg'ulotlarning majburiy elementi» deb nomlang.

Asosiy element - talabalar tomonidan o'qituvchining ko'rsatmasi va nazorati ostida tajriba, o'lchov va kuzatishlarni mustaqil bajarish.

O'qitishning amaliy va nazariy bosqichlarida o'qituvchi turli xil o'qitish usullarining katta arsenalidan foydalanadi. So'nggi paytlarda o'qituvchilarni mustaqil bilim olishga undaydigan faol o'qitish usullari keng tarqaldi.

Ular amaliy ko'nikmalarni shakllantirishni faollashtiradi va ta'limiy va kognitiv faoliyat.

Bunday usullar ijodiy-reproduktiv va muammoli-izlash usullaridir.

Faol ta'lim o'qituvchi tomonidan tayyor bilimlarni uzatish va bu bilimlarni yanada rivojlantirish, yodlash va takrorlash uchun emas, balki amaliy va kognitiv faoliyat jarayonida mustaqil ravishda ko'nikma va bilimlarni olishga qaratilgan usullar majmuasidan foydalanishga mo'ljallangan. talabalar tomonidan. Kognitiv faoliyat - bu o'rganishga intilish, o'rganish va bilish jarayoniga hissiy, intellektual javob.

Kognitiv mustaqillik - mahorat va istak

mustaqil fikrlash, notanish vaziyatda harakat qilish qobiliyati, muammolarni hal qilishda o'z yondashuvini topish qobiliyati, o'z qarorlarining mustaqilligi.

Laboratoriya ishi davomida talaba egallaydi

ilmiy tadqiqot usullarining dastlabki elementar g'oyasi.

Bunday amaliy usul talabalarga nazariy xulosalarni amaliyotda sinab ko'rish imkoniyatini beradi, shuningdek, talabalarning intellektual va potentsial ijodiy qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirishga imkon beradi.

Laboratoriya ishi jarayonida muammoni topish va hal qilishga qaratilgan fikrlash jarayoni rag'batlantiriladi.

Laboratoriya ishi talaba va o'qituvchi o'zaro munosabatlarning eng muhim amaliy usullaridan biridir.

Bu maxsus jihozlardan foydalangan holda talabalar tomonidan (o'qituvchining bevosita nazorati ostida) eksperiment o'tkazishdan iborat.

Dars jadvali degan narsa yo'q edi, kuniga bir soatdan jamoaviy ishlar olib borildi. Qolgan vaqtda talabalar individual ish tartibida materialni o'rgandilar, bajarilganligi haqida hisobot berdilar

tegishli fan o'qituvchisi oldidagi har bir topshiriq.

Talabalarning nazariy va kasbiy amaliy tayyorgarligida laboratoriya ishlari muhim o'rin tutadi, chunki. ular nazariy pozitsiyalarni eksperimental tasdiqlashga, shuningdek, ta'lim va kasbiy ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan.

Laboratoriya ishi davomida talabalar bir yoki bir nechta laboratoriya ishlarini bajarishlari mumkin (o'qituvchining bevosita nazorati ostida). Topshiriqlar o'quv materiali mazmuniga muvofiq bajariladi [2].

Laboratoriya va amaliy ishlarni bajarish quyidagilarga qaratilgan:

- tizimlashtirish, umumlashtirish, chuqurlashtirish va mustahkamlash
- muayyan mavzular bo'yicha olingan nazariy bilimlar
- o'rganilgan fanlar;
- Olingan bilimlarni qo'llash qobiliyati
- amaliyot, amaliy va intellektual birligini amalga oshirish
- faoliyat;
- intellektual qobiliyatlarni rivojlantirish: analitik,
- dizayn, konstruktiv va boshqalar;
- vazifalarni hal qilishda rivojlanish: mas'uliyat,
- mustaqillik, ijodkorlik, aniqlik.
-

Adabiyotlar ro'yxati:

1. A.T.G'ofurov, M.Maxkamov "Botanikadan ekskursiyalar o'tkazish metodikasi", "O'qituvchi" 1991y.
2. A.T.G'ofurov, S.Xabirova "Biologiyadan sinfdan tashqari mashg'ulotlar", "O'qituvchi" 1978y.
3. N.M.Verzilin, M.Korsunskaya "Biologiya o'qitishning umumiy metodikasi", "O'qituvchi" 1983y.
4. A.Qodirov, Q.Xaydarov "Biologiya o'qitish metodikasidan laboratoriya mashg'ulotlari", "O'qituvchi" 1989y.
5. SH.A.Amonashavili, S.N.Lisenkova va boshqalar "Pedagogik izlanish", "O'qituvchi" 1990y.

**NOMETAL BILAN MODIFIKATSIYA QILINGAN MEZOG'OVAKLI SEOLITLI
KATALIZATORLAR ISHTIROKIDA PROPAN-BUTAN ARALASHMASIDAGI C-
C BOG'INING UZILISHI BILAN BORADIGAN PARLANISHI**

*Файзуллаев Нормурот Ибодуллаевич,
Тожијева Вarchinoу Butunboyevna*

*Профессор, техника фанлари доктори, Самарқанд давлат университети
140100, Ўзбекистон Республикаси, Самарқанд ш ., Университет хиёбони к., 15-уй
E-mail: fayzullayev72@inbox.ru*

Engil olefinlar, shu jumladan etilen, propilen, butenlar va butadienlar kimyo sanoatida polimerlar, erituvchilar, qurilish, sintetik tolalar va boshqalar ishlab chiqarish uchun ishlatiladigan asosiy qurilish bloklaridir [1-6]. Etilendan polietilen, polivinilxlorid va boshqalar ishlab chiqarish uchun foydalanish mumkin. Polietilenga talab ortib borishi munosabati bilan etilen ishlab chiqarish 2017-yildagi 169 million tonnadan, 2023-yilda 230 million tonnagacha oshishi kutilmoqda. Propilen polipropilen, akrilonitril va boshqalar, ishlab chiqarish uchun ishlatiladi [7-11]. Yillik buten ishlab chiqarish 132million tonna atrofida bo'lib, ular orasida izobuten asosan alkilatlar ishlab chiqarish uchun xom ashyo sifatida ishlatiladi [12-17].

Reaksiya kvars reaktor (reaktor diametri 12 mm) da katalizator hajmi 1 sm³ ni tashkil etdi. Katalizator zarrachalarining o'lchami 0,5-1,0 mm. Eksperimentni boshlashdan oldin katalizator geliy oqimida 750 °C da 20 daqiqa qizdirildi. Reaksiya mahsulotlari har 10 minutda gazoxromatografik usulda tahlil qilindi. Katalizator faol markazlarining holati, dispersligi va strukturasi elektron mikroskopiya va elektronlar diyalashmasi yordamida tekshirildi. Boshlang'ich va hosil bo'luvchi birikmalar tarkibi xromatografik usulda tahlil qilindi.

Propan-butan aralashmasining katalitik yuqori haroratli C-C bog'ining uzilishi bilan boradigan parchalanishi natijasida qurum hosil bo'lishini kamaytirish uchun transformatsiyalangan B propan-butan aralashmasini yuqori haroratlarda parchalash jarayoni uchun yaratilgan katalizatorlar tayyorlandi va ularning quyi olefinlar hosil bo'lishiga ta'siri o'rganildi.

Borning ta'siri. Propan-butan aralashmasini yuqori haroratlarda parchalash jarayoni uchun yaratilgan katalizator 5B-5%CoO*5%NiO*2%ZrO₂*8%Na₂SO₄ va 5B-

5%CrF₃*CoF₂*5%NiF₂* 2%ZrO₂*8%Na₂SO ishtirokida propan-butan aralashmasining yuqori haroratli C-C bog'ining uzilishi bilan boradigan parchalanishi natijalari 1 va 2-jadvallarda keltirilgan. 1-jadvalda keltirilgan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, borni 5% miqdorida kiritish propan-butan aralashmasini yuqori haroratlarda qurum moddalar unumining pasayishiga imkon beradi. Biroq, shu bilan birga, maqsadli mahsulotlarning unumi sezilarli darajada kamayadi, ayniqsa jarayonning nisbatan past harorati oralig'ida. Shu bilan birga, konversiya darajasining pasayishi qayd etildi.

1-жадвал

**Пропан-бутан аралашмасининг юқори ҳароратли С-С боғининг узилиши билан
борадиган парчаланиши натижасида 5В-5%СоО*5%NiO*2%ZrO₂*8%Na₂SO₄
таркибидаги борнинг асосий маҳсулотларнинг унумига таъсири**

Жараён шароити:					
Ҳарорат, °С	600	650	700	750	800
Таъсирлашув вақти, с	0.24	0.24	0.24	0.24	0.24
Сув буғи:реагент (дастлабки модда)	0,4:1	0,4:1	0,4:1	0,4:1	0,4:1
Тажриба натижалари:					
1 .Унум, %(масс.) Газ, шу жумладан					
H ₂	0,00	0,08	0,24	0,64	1,25
CH ₄	2,32	3,96	7,32	16,31	24,04
C ₂ H ₄	1,73	4,82	12,92	25,07	35,18
C ₃ H ₆	0.122	1,60	7,43	15,78	14,24
∑C ₄ H ₈	0,05	0,26	0,29	0,36	0,77
смола	0.24	0,34	0,41	0,84	2,67
Курум моддалар	0,09	0.122	0.124	0.129	0.24
	1,90	6,78	20,83	41,55	50,71
2.Унум ∑ тўйинмаган углеводородлар C ₂ -C ₄ %(масс.)	3,53	10,33	28,20	59,16	78,77
3.Конверсия даражаси, %(масс.)					

2-илова

**Пропан-бутан аралашмасининг юқори ҳароратли С-С боғининг узилиши билан
борадиган парчаланиши натижасида 5В-
5%CrF₃*CoF₂*5%NiF₂*2%ZrO₂*8%Na₂SO₄ таркибидаги борнинг асосий
маҳсулотларнинг унумига таъсири**

Жараён шароити:					
Ҳарорат, °С	600	650	700	750	800
Таъсирлашув вақти, с	0.24	0.24	0.24	0.24	0.24
Сув буғи:реагент (дастлабки модда)	0,4:1	0,4:1	0,4:1	0,4:1	0,4:1
Тажриба натижалари:					
1 .Унум, %(масс.) Газ, шу жумладан					
H ₂	99,69	99,67	99,58	99,46	98,52
CH ₄	0,00	0,06	0,28	0,81	1,55
C ₂ H ₄	2,26	4,70	6,65	15,02	25,88
C ₃ H ₆	1,68	4,30	11,32	23,42	37,26
∑C ₄ H ₈	0,09	1,48	6,10	15,67	14,45
смола	излари	0,05	0.128	0,24	0,94
Курум моддалар	0,24	0.24	0,32	0,42	1,26
	0,07	0,08	0.120	0.122	0,22
2.Унум ∑ тўйинмаган углеводородлар C ₂ -C ₄ %(масс.)					
	1,78	5,87	17,74	39,61	53,33
3.Конверсия даражаси, %(масс.)					
	3,30	10,00	24,29	55,56	82,11

2-жадвалда келтирилган натижалар, 1-жадвалда келтирилган, экспериментал йўл билан ҳисоблаб топилган маълумотларга ўхшаш тарзда, курум ҳосил бўлишининг пасайганлигини кўрсатади. Бор билан ўзгартирилган пропан-бутан аралашмасини юқори ҳароратларда парчалаш жараёни учун яратилган катализатор 5%CrF₃*CoF₂*5%NiF₂*2%ZrO₂*8%Na₂SO₄ этилен, пропилен ва тўйинмаган углеводородларнинг умумий унуми пасайишига ҳам имкон яратади. Шу билан бирга, конверсия даражасининг пасайиши қайд этилди. Ҳароратнинг кўтарилиши қуйи олефинларнинг яъни қуйи молекуляр тўйинмаган углеводородлар яъни этилен, пропилен ва бутиленларнинг унуми ва конверсия даражасининг ошишига ёрдам берди, аммо уларнинг қийматлари трансформацияланмаган пропан-бутан аралашмасини

юқори ҳароратларда парчалаш жараёни учун яратилган катализаторлар иштирокидагига нисбатан паст бўлди.

Шундай қилиб, бор билан трансформацияланган $5\%CrF_3*5\%NiF_2*2\%ZrO_2*8\%Na_2SO_4$ типдаги пропан-бутан аралашмасини юқори ҳароратларда парчалаш жараёни учун яратилган катализаторлар етарлича паст каталитик фаоллиги туфайли қуйи олефинларни олиш жараёнида ишлатилмайди.

АДАБИЁТЛАР

1. Hsu, C.S.; Robinson, P.R. *Petroleum Science and Technology*; Springer International Publishing: Cham, Switzerland, 2019.
2. Speight, J.G. (Ed.) *Organic Chemistry. In Environmental Organic Chemistry for Engineers*; Butterworth-Heinemann: Oxford, UK, 2017; Chapter 2, pp. 43–86, doi:10.1016/B978-0-12-804492-6.00002-2.
3. Fakhroleslam, M.; Sadrameli, S.M. Thermal Cracking of Hydrocarbons for the Production of Light Olefins; A Review on Optimal Process Design, Operation, and Control. *Ind. Eng. Chem. Res.* 2020, 59, 12288–12303, doi:10.1021/acs.iecr.0c00923.
4. Deloitte. *The Future of Petrochemicals: Growth Surrounded by Uncertainty*. 2019. Available online: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/energy-resources/us-the-future-of-petrochemicals.pdf> (accessed on 28 June 2021).
5. Blay, V.; Louis, B.; Miravalles, R.; Yokoi, T.; Peccatiello, K.A.; Clough, M.; Yilmaz, B. Engineering цеолитес for catalytic cracking to light olefins. *ACS Catal.* 2017, 7, 6542–6566, doi:10.1021/acscatal.7b02011.
6. Ren, T.; Patel, M.; Blok, K. Olefins from Conventional and Heavy Feedstocks: Energy use in Steam Cracking and Alternative Processes. *Energy* 2006, 31, 425–451, doi:10.1016/j.energy.2005.04.001.
7. Amghizar, I.; Vandewalle, L.A.; Van Geem, K.M.; Marin, G.B. New Trends in Olefin Production. *Engineering* 2017, 3, 171–178, doi:10.1016/J.ENG.2017.02.006.
8. Dugkhuntod, P.; Wattanakit, C. A Comprehensive Review of the Applications of Hierarchical Цеолите Nanosheets and Nanoparticle Assemblies in Light Olefin Production. *Catalysts* 2020, 10, 245, doi:10.3390/catal10020245.

9. Akah, A.; Williams, J.; Ghrami, M. An Overview of Light Olefins Production via Steam Enhanced Catalytic Cracking. *Catal. Surv. Asia* 2019, 23, 265–276, doi:10.1007/s10563-019-09280-6. *Energies* 2021, 14, 8190 24 of 25
10. Alotaibi, F.M.; González-Cortés, S.; Alotibi, M.F.; Xiao, T.; Al-Megren, H.; Yang, G.; Edwards, P.P. Enhancing the Production of Light Olefins from Heavy Crude Oils: Turning Challenges into Opportunities. *Catal. Today* 2018, 317, 86–98, doi:10.1016/j.cattod.2018.02.018.
11. Roudgar Saffari, P.; Salarian, H.; Lohrasbi, A.; Salehi, G. The Numerical Simulation of Olefin Production Furnace for Pollution Reduction: Two Case Studies. *Gas Process. J.* 2021, 9, 15–32, doi:10.22108/GPJ.2020.125609.1092.
12. Depeyre, D.; Flicoteaux, C.; Chardaire, C. Pure n-hexadecane Thermal Steam Cracking. *Ind. Eng. Chem. Process Des. Dev.* 1985, 24, 1251–1258, doi:10.1021/i200031a059.
13. Bender, M. An Overview of Industrial Processes for the Production of Olefins—C4 Hydrocarbons. *ChemBioEng Rev.* 2014, 1, 136–147, doi:10.1002/cben.201400016.
14. Zhao, Z.; Jiang, J.; Wang, F. An Economic Analysis of Twenty Light Olefin Production Pathways. *J. Energy Chem.* 2021, 56, 193–202, doi:10.1016/j.jechem.2020.04.021.
15. Gholami, Z.; Gholami, F.; Tišler, Z.; Tomas, M.; Vakili, M. A Review on Production of Light Olefins via Fluid Catalytic Cracking. *Energies* 2021, 14, 1089, doi:10.3390/en14041089.
16. Fayzullayev, N. I.; Umirzakov, R. R. To obtain acetone by spontaneously hydration of acetylene. *ACS National Meeting Book of Abstracts.* 2005. Vol. 229, pp. U598-U598. Web of Science Core Collection <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000235066602537>.
17. Muradov, K. M., Fayzullayev, N. I., & Zohidov, K. A. Investigation of influence of various factors to oxidative condensation of methane in C₂-hydrocarbons. In *Abstracts of Papers of the American Chemical Society.* 2003. Vol. 226, pp. U258-U259. 1155 16TH ST, NW, Washington, DC 20036 USA: Amer Chemical Soc. <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000187062501250>.
18. Fayzullaev, N. Gas chromatographic study of catalytic steam-phase hydration of acetylene. In *Abstracts of Papers of the American Chemical Society.* 2003. Vol. 225, pp. U112-U112. 1155 16TH ST, NW, Washington, DC 20036 USA: Amer Chemical Soc. <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000187917800439>.

TURIZM UCHUN GEOLOKOTSIYALARNING AHAMIYATI

Sulaymonov Ibrohimjon

Samarqand davlat universitetining

Denov tadbirkorlik va pedagogika institutining 1- bosqich talabasi

sulaymonovibrohimjon14@gmail.com

Yodgorov Nurbek

Samarqand davlat universitetining

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti 1-bosqich talabasi

nurbekyodgorov48@gmail.com

Asadov Samoiddin

Samarqand davlat universitetining

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti 1-bosqich talabasi

asadovasliddin830@gmail.com

Annotasiya: Ushbu maqolada turizm uchun geolokatsiyalarning ahamiyati tahlil qilinadi. Geolokatsiya texnologiyalarining turizm sohasidagi roli, ayniqsa mobil ilovalar va raqamli platformalar yordamida turistlarga yo‘l-yo‘riq ko‘rsatish, qiziqarli joylarni topish va sayohatlarni osonlashtirishdagi imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Geolokatsiyalarning yordamida turistlar o‘z manzillarini aniq belgilash, turistik ob‘ektlarga yaqin joylashgan xizmatlarni izlash, shuningdek, joylarning tarixiy va madaniy ahamiyatini aniqlash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Ushbu maqola geolokatsiya texnologiyalarining turizmni rivojlantirishga qanday ta'sir ko‘rsatishi, turizmni yanada qulay va samarali qilishdagi ahamiyatini tahlil qiladi. Shuningdek, bu texnologiyalarni to‘g‘ri va samarali ishlatishning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy aspektlari ham muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: Geolokatsiya, Turizm, Mobil ilovalar, Raqamli platformalar, Sayohat va yo‘l-yo‘riq, Turistik xizmatlar, Innovatsiyalar, Madaniy meros, Texnologiyalar, Turizmni rivojlantirish

Asosiy Qism

1. Geolokatsiya Texnologiyalarining Turizm Sohasidagi Roli

Geolokatsiya texnologiyalari turizm sohasining samarali rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Bugungi kunda mobil telefonlar va smartfonlar orqali foydalanuvchilar uchun mavjud bo'lgan geolokatsiya imkoniyatlari sayohat qilishni sezilarli darajada osonlashtiradi. GPS (Global Positioning System) texnologiyasi turistlarga o'z joylashuvlarini aniq aniqlash va o'zi uchun kerakli manzillarni topish imkoniyatini beradi. Bu, ayniqsa, chet elga sayohat qilayotgan turistlar uchun juda foydalidir, chunki ular yangi joylarni ko'rish va turistik ob'ektlarga tezda yetib borish uchun geolokatsiyani ishlatadilar.

2. Mobil Ilovalar va Raqamli Platformalar

Mobil ilovalar va raqamli platformalar geolokatsiyani turizmga keng qo'llashni yanada rivojlantirmoqda. Turistlarga mo'ljallangan GPS asosidagi ilovalar, masalan, Google Maps yoki turistik ilovalar yordamida foydalanuvchilar turistik ob'ektlarni, mehmonxonalarni, restoranlarni va boshqa xizmatlarni oson topa oladilar. Bunday ilovalar shuningdek, turistlarga yaqin joydagi restoranlar, mehmonxonalar, savdo markazlari va transport vositalari haqida real vaqt rejimida ma'lumot beradi. Shuningdek, bu ilovalar orqali turistlar tarixiy joylar yoki tabiat zaxiralarining geografik koordinatalari va ularning ahamiyati haqida ma'lumot olishi mumkin.

3. Turizmni Rivojlantirishda Geolokatsiyaning Ta'siri

Geolokatsiya texnologiyalari turizmni rivojlantirishga katta hissa qo'shadi. Birinchidan, turistlarga o'z sayohatlarini yanada samarali rejalashtirish imkoniyatini beradi. Turistlar o'z manzillarini belgilab, vaqtni tejashlari va yo'l-yo'riqni eng qulay yo'l bilan tanlashlari mumkin. Ikkinchidan, geolokatsiya orqali turizmni maxsus takliflar bilan rivojlantirish mumkin, masalan, ma'lum bir hududdagi ko'plab turistik ob'ektlar, tarixiy joylar yoki madaniy tadbirlar bir-biriga yaqin joylashgan bo'lsa, turistlarga ularni bir vaqtning o'zida ko'rish uchun takliflar yuborish mumkin. Bu sayohatlarni rejalashtirishda turistlar uchun katta afzallik yaratadi.

4. Madaniy Meros va Geolokatsiya

Geolokatsiya texnologiyalarining madaniy merosni targ'ib qilishdagi o'rni ham muhimdir. Turistlar o'z sayohatlari davomida tarixiy ob'ektlar yoki madaniy yodgorliklarga ega joylarni aniq topa olishlari mumkin. Geolokatsiya yordamida turistlar ushbu joylarning tarixiy va madaniy ahamiyatini ham bilib olishadi. Bunda interaktiv xaritalar, audio qo'llanmalar yoki video ma'lumotlar yordamida turistlarga qo'shimcha ma'lumotlar taqdim etiladi. Masalan, ayrim tarixiy joylarga o'rnatilgan QR kodlari orqali turistlar joyning tarixiy konteksti haqida ma'lumot olishlari mumkin.

5. Geolokatsiyaning Ijtimoiy va Iqtisodiy Ta'siri

Geolokatsiya texnologiyalari, shuningdek, ijtimoiy va iqtisodiy ta'sirlarni ham o'z ichiga oladi. Turistlarga xizmat ko'rsatish sohasidagi raqobatni kuchaytiradi, chunki raqamli platformalar orqali turistik joylar o'rtasida solishtirish imkoniyatlari mavjud. Bu turistlarga eng arzon yoki eng qulay variantni tanlash imkoniyatini beradi. Bunda, xizmat ko'rsatuvchilar, mehmonxonalar va restoranlar o'z xizmatlarini yaxshilab, ko'proq mijozlarni jalb qilishga harakat qilishadi. Buning natijasida, mahalliy iqtisodiyot rivojlanadi va yangi ish o'rinlari yaratiladi.

6. Geolokatsiya Texnologiyalarining Xavfsizlik va Maxfiylik Masalalari

Geolokatsiya texnologiyalarining keng qo'llanishi bir qator xavfsizlik va maxfiylik masalalarini keltirib chiqarishi mumkin. Turistlar o'z manzillarini aniqlash va tarqatish orqali shaxsiy ma'lumotlarini xavf ostiga qo'yishlari mumkin. Bu masalani hal qilish uchun, geolokatsiya xizmatlaridan foydalanishda maxfiylikni ta'minlash va foydalanuvchi ma'lumotlarini himoya qilish uchun maxsus siyosatlar va texnologiyalar zarur.

Xulosa

Geolokatsiya texnologiyalari turizm sohasida yanada samarali va qulay sayohatlarni tashkil etishga yordam beradi. Ular turistlarga o'z sayohatlarini rejalashtirishda va yangi joylarni kashf etishda katta yordam beradi. Biroq, bu texnologiyalarni samarali ishlatish uchun xavfsizlik va maxfiylikni ta'minlash muhimdir. Geolokatsiyaning turizmni rivojlantirishdagi roli katta bo'lib, bu texnologiya yordamida yangi imkoniyatlar yaratilib, madaniy merosni saqlashga hissa qo'shilishi mumkin. Geolokatsiya texnologiyalarining rivojlanishi bilan turizm sohasining kelajagi yanada raqamlashtirilgan va interaktiv bo'ladi.

Xulosa

Geolokatsiya texnologiyalari turizm sohasining rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ular turistlarga o'z sayohatlarini samarali va qulay rejalashtirishda yordam beradi, turistik ob'ektlarni topish, yo'l-yo'riqni aniqlash, va zamonaviy mobil ilovalar orqali kerakli ma'lumotlarga tezda ega bo'lish imkoniyatini yaratadi. Geolokatsiyaning madaniy merosni targ'ib qilishdagi roli ham muhim, chunki bu texnologiyalar orqali turistlar tarixiy joylarning geografik joylashuvi va ahamiyatini aniqlashlari mumkin. Shuningdek, geolokatsiya texnologiyalari turizm sanoatining iqtisodiy jihatlarini rivojlantiradi, yangi ish o'rinlari yaratish va mahalliy iqtisodiyotga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Biroq, ushbu texnologiyalardan foydalanishda xavfsizlik va maxfiylik masalalari muhim e'tiborga olinishi kerak. Bularning barchasi, o'z navbatida, turizm sohasining yanada raqamlashtirilgan va qulay bo'lishiga olib keladi.

References:

1. Jabbarov, B. (2022). "Geolokatsiya texnologiyalarining turizm sohasidagi roli." *O'zbekiston Turizm Tadqiqotlari*, 7(2), 45-53.
2. Smith, J. (2021). "The Impact of Geolocation on Tourism Marketing." *Tourism and Technology Journal*, 15(4), 112-118.
3. Rahimov, I. (2020). "Geolokatsiya va turizmni rivojlantirishda innovatsion yondashuvlar." *Iqtisodiy va Turizm Tadqiqotlari*, 4(1), 77-84.
4. Chen, Y. (2023). "Smart Tourism and Geolocation Applications: The Future of Travel." *International Journal of Tourism Research*, 28(3), 56-63.
5. Tursunov, S. (2021). "Geolokatsiya texnologiyalari orqali turizmدا xavfsizlik va maxfiylik." *Turizm va Innovatsiyalar*, 9(2), 102-109.

KATTAQO'RG'ON SUV OMBORINING MIKROQILIMGA TA'SIRINI BAHOLASH

Fayzullayev Jaloliddin Karimovich

Samarqand davlat universiteti tayanch doktoranti

jaloliddin.fayzullayev95@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada Kattaqo'rg'on suv omborining qurilishi tarixi, xo'jalikdagi hamiyati, suv ombor atrofidagi mikroqilimga ta'siri, mavsumlar bo'yicha suv balansining o'zgarishi, yog'inlar va bug'lanish miqdori hamda suv omborning atrof-muhitga bo'layotgan ta'siri o'rganilgan.

Kalit so'zlar: atrof-muhit, tuproq, o'simlik, suv ombor, daryo, kanal, mikroqilim, suv balansi, yog'inlar, filtratsiya, bug'lanish, shudring, namlik.

KIRISH. Jahonda daryolar oqimini suv omborlari va yirik suv olish inshootlari yordamida boshqarish suv resurslaridan kompleks foydalanishning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib hisoblanmoqda. Tarixiy jarayonlarni o'rganish shuni ko'rsatadiki, suv obyektlari insoniyat taraqqiyotida muhim rol o'ynab kelgan. Bir tomondan suv toshqinlari, qurg'oqchilik, daryolar, ko'llar va dengizlar rejimining o'zgarishi halokatlar va katta ijtimoiy-iqtisodiy zararlarga sabab bo'lgan bo'lsa, boshqa tomondan, suv obyektlari qishloq xo'jaligi, energetika, sanoat va iqtisodiyot tarmoqlarining rivojlanishini ta'minlab kelmoqda. Insonlar o'z faoliyatini qadimda daryolar, ko'llar va dengizlar tabiiy sharoitiga moslashtirgan bo'lsa, vaqt o'tishi bilan ular daryolar va boshqa obyektlar rejimini o'z faoliyatiga moslab o'zgartira boshladi. Ayniqsa arid iqlimli mintaqalarda daryo oqimini tartibga solish juda muhim hisoblanadi. Daryoning tabiiy oqim hajmini suv iste'molchilari talabiga moslashtirish suv omborlari orqali amalga oshiriladi.

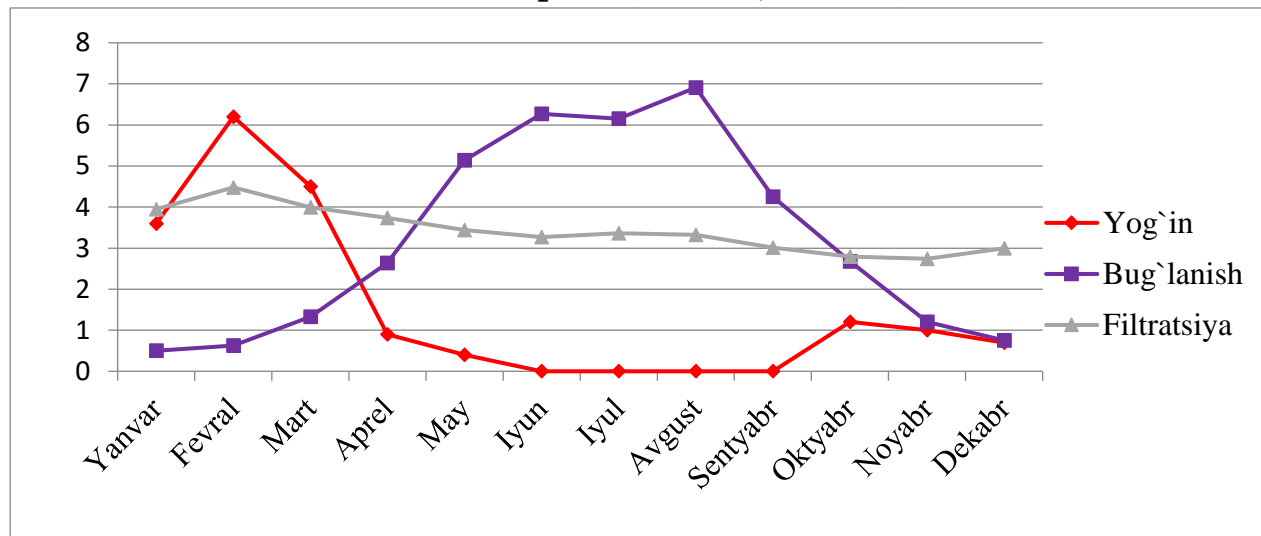
Olingan natijalar muhokamasi. Kattaqo'rg'on suv omborining to'liq suv sig'imi 900 mln m³ bo'lib, shundan foydali suv sig'imi 840 mln m³ teng. Dengiz sathida 509 metr balanda joylashgan suv omborning umumiy maydoni 79,5 km² ga teng. Kattaqo'rg'on suv ombori Zarafshon daryosinng o'rta oqimida joylashgan bo'lib, janubdan shimolga tomon nishabligi pasayib boradi. Janubiy va janubi-g'arbiy qismi Ziyovuddin-Zirabuloq

tog'larining shimoliy etaklariga to'g'ri keladi va bu yerda dengiz sathidan balandlik 530-540 metrga yetadi. Shimoliy qismi Kattaqo'rg'on shahrigacha boradi va shimoliy qismi to'g'on bilan to'silgan. Shimoliy qismining dengiz sathidan mutlaq balandligi 490-500 metrga yetadi.

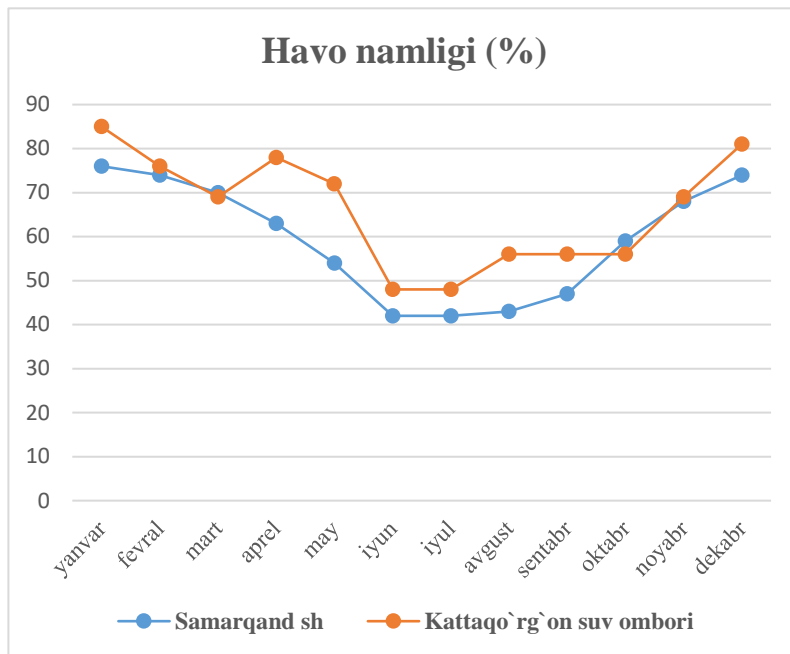
Kattaqo'rg'on suv omborining mikroiqlimga ta'sirini baholashda Samarqand gidrometeorologiya boshqarmasida mavjud ma'lumotlardan foydalanildi (1-2-3-grafiklar).

1-grafik

Kattaqo'rg'on suv ombori suv balansida yog'in, bug'lanish va filtratsiya miqdori (2015 W, mln. m³)

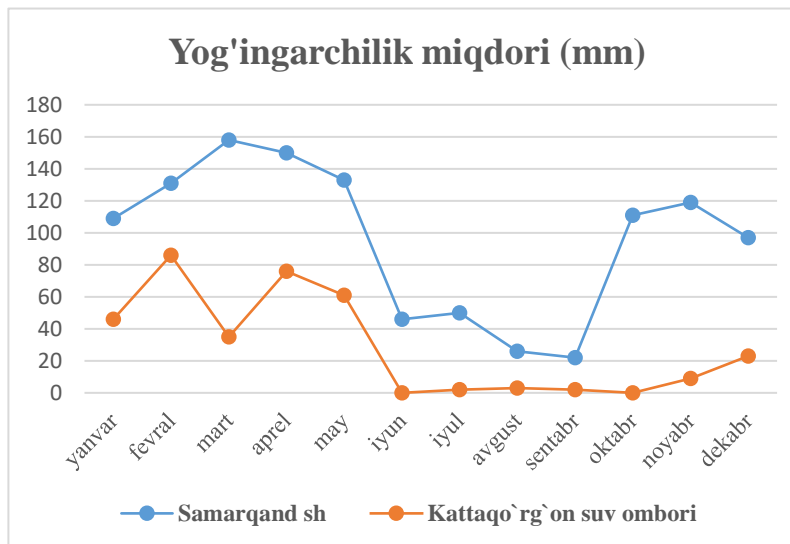
Har bir suv havzasi atrof-muhitga o'ziga xos ta'sir ko'rsatadi, shuningdek, suv omborlar ham atrof-muhit iqlimiga yetarli darajada ta'sir ko'rsatadi. Kattaqo'rg'on suv ombori joylashgan hududning asosiy suv havzasi aynan Kattaqo'rg'on suv ombori hisoblanadi. Shu sababli suv omborning atrof-muhit iqlimiga ta'siri sezilarli darajada. Arid mintaqada joylashgan bo'lishiga qaramasdan iqlimning yil davomida mo'tadillashib turishiga ta'sir ko'rsatadi. Suv ombor yuzasidan bo'ladigan bug'lanish hisobiga shu hududda suvning aylanishi ko'payadi. Suvning aylanishi ko'pincha yog'in, tuman, qirov, namlikning oshishi tarzida namoyon bo'ladi. Buning hisobiga esa bahor va kuz fasllarining ushbu hududda uzoqroq davom etishiga ta'sir ko'rsatadi. Bu esa o'z navbatida ushbu havzada efemer va efemeroid o'simliklarning vegetatsiya davri uzoqroq davom etishiga sabab bo'ladi. Atrofdan namlikning oshishi va haroratning mo'tadillashishi hisobiga o'simlik turlari ko'payadi. Shu bilan bog'liq ravishda hayvonot dunyosi turlari va soni o'zgaradi.

2-grafik. Kattaqo'rg'on suv ombori va Samarqand shahri hududida havo namligi miqdori (2020 %).

Kattaqo'rg'on suv ombori suv balansida suv yuzasidan bo'ladigan bug'lanishning ta'siri katta. Bundan tashqari suv ombor atrofidagi hududlarda yer osti suvlari sathi yuqori bo'lganligi sababli tuproq yuzasidan bug'lanish miqdori ham sezilarli darajada yuqori. Arid iqlimli hududda joylashganligi va yilning ko'p qismida haroratning yuqori bo'lishi natijasida bug'lanish miqdori

5-7 mln m³ ga yetishini ko'rishimiz mumkin (1-grafik).

3-grafik. Kattaqo'rg'on suv ombori va Samarqand shahri hududida yog'ingarchilik miqdori (2020 mm). Haroratning yuqoriligi va yil davomida bulutli kunlarning kam bo'lishi suv ombor atrofidagi hududlarning yer osti suvlarini bug'lanishiga sabab bo'ladi. Bu ayniqsa janubiy qismlarida seziladi. Kattaqo'rg'on suv ombori arid iqlimda joylashganligi va haroratning yil davomida yuqori bo'lishi sababli

suv ombor yuzasidan bo'ladigan bug'lanish miqdori katta. Kattaqo'rg'on suv omboriga qaraganda dengiz sathidan balandroqda joylashgan Samarqand shahri iqlim ko'rsatkichlari bilan solishtirilganda shuni kuzatishimiz mumkinki, Samarqand shahriga nisbatan suv ombor hududida yog'in kam bo'lishiga va haroratning yuqori bo'lishiga qaramay havo namligi yil davomida yuqori ekanligini ko'rishimiz mumkin. Bu o'z navbatida suv ombor ushbu hududni

namlik bilan ta'minlab turishi va haroratning mo'tadillashib turishiga ta'sir ko'rsatadi degan xulosaga kelishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Джамалов Р.Г., Сафронова Т.И. - Ресурсы подземных вод: их изменение под влиянием климата и распределение по странам мира в начале XXI века // Известия РАН. Серия географическая. – 2010. – №5. – С. 52-60.
2. M.R.Ikramova. Suv omborlari gidrologiyasi // O`quv qo`llanma. – Toshkent, 2019. "Baktriya Press", 10-b.
3. Ж.Файзуллаев. Оценка воздействия осадков, испарения и фильтрационных элементов на окружающую среду при формировании водного баланса Каттакурганского водохранилища "Экономика и социум" №12(115) 2023.,.
4. F.A.Gapparov, D.V.Nazaraliyev, S.R.Mansurov, Suv omborlaridan foydalanish // Darslik. – Toshkent, 2019. 103-b.
5. Raxmatullayev A., Baratov H., Bekqulov I., Fayzullayev J. Arid iqlimli O`rta Zarafshon vodiysining grunt suvlar sifatiga inson xo`jalik faoliyatining ta`siri. Cho`llanish muammolari: dinamika, baholash, yechim. Xalqaro ilmiy-amaliy konfrensiya. Samarqand 2019 13-14-dekabr. 133-135-b.
6. Islamova Z.B., Gafurova L.A., Madrimov R.M. Current condition and usage of soil cover around kattakurgan reservoir. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(5), <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/QMDYT> .Vol. 3 No. 5 (2022): wos. –P.1927–1932.

**O'QUVCHILARDA ALISHER NAVOIY IJODINI O'QITISHDA
METODLARDAN FOYDALANISH**

*Matyakubova Xosiyat Erkaboyevna – Toshkent shahar Yakkasaroy tumani
48- maktabning oliy toifali ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Alisher Navoiy ijodini interfaol metodlar yordamida o'qitishning zamonaviy yondashuvlari va pedagogik ahamiyati yoritilgan. Talabalarda Navoiy ijodiga qiziqishni oshirish, uning asarlarini chuqur anglash hamda tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun interfaol yondashuvlar samarali ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy, interfaol metodlar, adabiyot, ijodiy fikrlash, ta'lim texnologiyalari, adabiyot, tarix, yozuvchi.

**ПРЕПОДАВАНИЕ ТВОРЧЕСТВА АЛИШЕРА НАВОЯ СТУДЕНТАМ
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДОВ**

**Матьякубова Хосият Еркабоевна - Яккасарайский район города Ташкента
48- школьный учитель высшего класса родного языка и литературы.**

Аннотация: В данной статье описаны современные подходы и педагогическая значимость преподавания творчества Алишера Навои с использованием интерактивных методов. Доказано, что интерактивные подходы эффективны для повышения интереса студентов к творчеству Навои, развития глубокого понимания его творчества и аналитических способностей.

Ключевые слова: Алишер Навои, интерактивные методы, литература, творческое мышление, образовательные технологии, литература, история, писатель.

**USE OF METHODS IN TEACHING ALISHER NAVOIY'S
WORKS BY STUDENTS**

**Matyakubova Khosiyat Erkaboyevna – Higher category teacher of native language and
literature at school 48, Yakkasaroy district, Tashkent city**

Abstract: This article discusses modern approaches and pedagogical significance of teaching Alisher Navoiy's work using interactive methods. It is substantiated that interactive approaches are effective in increasing students' interest in Navoiy's work, developing deep understanding of his works, and developing analytical skills.

Keywords: Alisher Navoiy, interactive methods, literature, creative thinking, educational technologies, literature, history, writer.

Kirish. Alisher Navoiy nafaqat o'zbek adabiyoti balki jahon adabiyoti tarixida ham muhim o'rin tutgan shoir va mutafakkirdir. Uning boy ijodi g'oyaviy mazmuni, badiiy shakli va ma'naviy-tarbiyaviy ahamiyati bilan ajralib turadi. Navoiy ijodini zamonaviy o'qitish metodlari, xususan, interfaol yondashuvlar yordamida o'rgatish, talabalarning adabiy bilimlarini chuqurlashtirish va ma'naviyatini boyitishga xizmat qiladi.

Asosiy qism. Navoiy asarlarida insoniylik, adolat, ma'rifatparvarlik va sevgi kabi umuminsoniy qadriyatlar madh etilgan. Uning "Xamsa" dostonlari, g'azallari va nasriy asarlari yosh avlodni axloqiy-ruhiy jihatdan tarbiyalashda muhim o'rin tutadi. Ta'lim jarayonida Navoiy ijodini interfaol usullarda o'qitish:

- Talabalarni asarlarning mazmunini mustaqil o'rganishga undaydi.
- Adabiy-estetik tahlil ko'nikmalarini shakllantiradi.
- Ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Interfaol metodlarning mohiyati va afzalliklari

Interfaol metodlar orqali talabalarning bilim olish jarayonidagi ishtiroki kuchayadi. Quyidagi interfaol usullar Alisher Navoiy ijodini o'rganishda samarali hisoblanadi:

- **Blits so'rov:** Talabalarga Navoiy hayoti va ijodi bo'yicha tezkor savollar berish orqali bilimlarini aniqlash.
- **Debat:** Navoiy asarlaridagi axloqiy va falsafiy mavzular bo'yicha guruhlararo munozara tashkil qilish.
- **Venn diagrammasi:** Navoiy asarlaridagi obrazlarni boshqa klassik qahramonlar bilan taqqoslash.
- **ROL (Rollarni bajarish):** Talabalar asar qahramonlarining nutq va harakatlarini ijro etib, ularning xarakterini chuqur anglaydilar.
- **Baliq skeleti metodi:** Asarlarning g'oyaviy mazmunini grafik ko'rinishda tahlil qilish. Amaliy mashg'ulotlarda quyidagi faoliyatlarni tashkil qilish mumkin:

1. Matn bilan ishlash:

- Navoiy g'azallaridagi badiiy san'atlarni topish va ularga sharh berish.
- Asar mazmunini zamonaviy hayot bilan bog'lash.

2. Rolli o'yinlar:

- "Farhod va Shirin" asarining muhim sahnalarini sahnalashtirish.

3. Munozara:

- Talabalar o'rtasida "Navoiy asarlarining zamonaviy dolzarbligi" mavzusida fikr almashish.

4. Ijodiy ishlar:

- Talabalar Navoiy uslubida kichik she'r yoki hikoyalar yozib, ularni muhokama qilishadi.

Interfaol yondashuvlarni qo'llash quyidagi natijalarga olib keladi:

- Talabalarning Alisher Navoiy ijodiga bo'lgan qiziqishi ortadi.
- Mustaqil tahlil qilish va ijodiy fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi.
- Guruhda ishlash, muloqot qilish va fikrlarni himoya qilish ko'nikmalari shakllanadi.

Xulosa. Alisher Navoiy ijodini interfaol metodlar yordamida o'qitish talabalarning adabiyotga bo'lgan qiziqishini oshirib, ularning ijodiy va tahliliy ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ushbu yondashuv nafaqat ta'lim jarayonini samarali qilish, balki ma'naviy qadriyatlarni targ'ib etishda ham muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari orqali Navoiy ijodining teranligini yanada chuqur anglash imkonini yaratish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alisher Navoiy. "Xamsa". T.: O'zbekiston nashriyoti, 1991.
2. Qodirov, A. "O'zbek mumtoz adabiyoti metodikasi". T.: Fan nashriyoti, 2017.
3. Jalilova, M. "Interfaol metodlar va ularning adabiyot darslaridagi qo'llanilishi". T.: Ma'naviyat nashriyoti, 2020.
4. Rashidov, Z. "Navoiy asarlarining zamonaviy tahlili". T.: Adabiyot nashriyoti, 2022.
5. Oymatova Nilufar Mirjamolovna UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA ALISHER NAVOIY IJODINI O'QITISHDA ELEKTRON MOBIL ILOVALARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI // SAI. 2023. №Special Issue 10. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/umumta-lim-maktablarida-alisher-navoiy-ijodini-o>

qitishda-elektron-mobil-ilovalardan-foydalanishning-ahamiyati (дата обращения: 15.12.2024).

6. Nafisa Ro'ziqulovna Xo'jamqulova BOSHLANG'ICH TA'LIMDA ALISHER NAVOIY IJODINI INNOVATSION TA'LIM TEXNALOGIYALARI // Academic research in educational sciences. 2021. №CSPI conference 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/boshlang-ich-ta-limda-alisher-navoiy-ijodini-innovatsion-ta-lim-texnologiyalari> (дата обращения: 15.12.2024).

**PROGRESSIVE DECOMPOSITION OF C-C BONDS IN PROPANE-BUTANE
MIXTURES IN THE PRESENCE OF NON-METALLIC MODIFIED MESOPORUS
ZEOLITE CATALYSTS**

Fayzullaev Normurat Ibodullaevich

Safarova Mavjuda Jomurodovna

Tojiyeva Barchinoy Butunboyevna

*Professor, Doctor of Technical Sciences, Samarkand State University
140100, Republic of Uzbekistan, Samarkand city, University Avenue, 15*

Email: fayzullayev72@inbox.ru

Light olefins, including ethylene, propylene, butenes, and butadienes, are the main building blocks used in the chemical industry to produce polymers, solvents, construction, synthetic fibers, etc. [1-6]. Ethylene can be used to produce polyethylene, polyvinyl chloride, etc. Due to the increasing demand for polyethylene, ethylene production is expected to increase from 169 million tons in 2017 to 230 million tons in 2023. Propylene is used to produce polypropylene, acrylonitrile, etc. [7-11]. Annual butene production is around 132 million tons, among which isobutene is mainly used as a raw material for the production of alkylates [12-17].

The reaction was carried out in a quartz reactor (reactor diameter 12 mm) with a catalyst volume of 1 cm³. The size of the catalyst particles was 0.5-1.0 mm. Before starting the experiment, the catalyst was heated in a helium stream at 750 °C for 20 minutes. The reaction products were analyzed by gas chromatography every 10 minutes. The position, dispersion and structure of the active centers of the catalyst were examined using electron microscopy and electron diffraction. The composition of the starting and resulting compounds was analyzed by chromatography.

In order to reduce the formation of soot as a result of the catalytic high-temperature C-C bond cleavage of the propane-butane mixture, catalysts designed for the high-temperature cleavage of the transformed B propane-butane mixture were prepared and their effect on the formation of lower olefins was studied.

The effect of boron. The catalyst created for the decomposition of a propane-butane mixture at high temperatures is 5B-5%CoO*5%NiO*2%ZrO₂*8%Na₂SO₄ and 5B-5%CrF₃*CoF₂*5%NiF₂. The results of the high-temperature decomposition of a propane-butane

mixture with the cleavage of the C-C bond in the presence of 2%ZrO₂*8%Na₂SO₄ are presented in Tables 1 and 2. The data presented in Table 1 show that the introduction of 5% boron allows the decomposition of a propane-butane mixture at high temperatures with a decrease in the yield of the combustible substances. However, at the same time, the yield of the target products decreases significantly, especially in the relatively low temperature range of the process. At the same time, a decrease in the degree of conversion was noted.

Table 1

2*8%Na₂SO₄ on the yield of the main products as a result of the progressive decomposition of a propane-butane mixture with high- temperature C-C bond cleavage

Process conditions:					
Temperature, °C	600	650	700	750	800
Exposure time, s	0.24	0.24	0.24	0.24	0.24
Water vapor: reagent (initial substance)	0.4:1	0.4:1	0.4:1	0.4:1	0.4:1
Experiment results:					
1. Yield, %(mass) Gas, including					
H ₂	0.00	0.08	0.24	0.64	1.25
C H ₄	2.32	3.96	7.32	16.31	24.04
C ₂ H ₄	1.73	4.82	12.92	25.07	35.18
C ₃ H ₆	0.122	1.60	7.43	15.78	14.24
Σ C ₄ H ₈	0.05	0.26	0.29	0.36	0.77
resin	0.24	0.34	0.41	0.84	2.67
Ingredients	0.09	0.122	0.124	0.129	0.24
Σ	1.90	6.78	20.83	41.55	50.71
2. Unum Σ unsaturated hydrocarbons	3.53	10.33	28.20	59.16	78.77
S ₂ -S ₄ % (mass)					
3. Conversion rate, % (mass)					

Appendix 2

3*CoF₂*5%NiF₂*2%ZrO₂*8%Na₂SO₄ on the yield of the main products as a result of the progressive decomposition of the propane-butane mixture with high-temperature C-C bond cleavage

Process conditions:

Temperature, °C	600	650	700	750	800
Exposure time, s	0.24	0.24	0.24	0.24	0.24
Water vapor: reagent (initial substance)	0.4:1	0.4:1	0.4:1	0.4:1	0.4:1
Experiment results:					
1. Yield, %(mass) Gas, including					
H ₂	99.69	99.67	99.58	99.46	98.52
C ₂ H ₄	0.00	0.06	0.28	0.81	1.55
C ₃ H ₆	2.26	4.70	6.65	15.02	25.88
C ₄ H ₈	1.68	4.30	11.32	23.42	37.26
Σ C ₄ H ₈	0.09	1.48	6.10	15.67	14.45
resin	traces	0.05	0.128	0.24	0.94
Ingredients	0.24	0.24	0.32	0.42	1.26
2. Unum Σ unsaturated hydrocarbons	0.07	0.08	0.120	0.122	0.22
S ₂ -S ₄ % (mass)	1.78	5.87	17.74	39.61	53.33
3. Conversion rate, % (mass)	3.30	10.00	24.29	55.56	82.11

The results presented in Table 2, similar to the experimentally calculated data presented in Table 1, show a decrease in the formation of the complex. The catalyst 5%CrF₃*CoF₂*5%NiF₂*2%ZrO₂*8%Na₂SO₄, developed for the decomposition of a boron-modified propane-butane mixture at high temperatures, also allows for a decrease in the total yield of ethylene, propylene and unsaturated hydrocarbons. At the same time, a decrease in the degree of conversion was noted. An increase in temperature contributed to an increase in the yield and degree of conversion of lower olefins, i.e. low molecular weight unsaturated hydrocarbons, i.e. ethylene, propylene and butylenes, but their values were lower than those in the presence of catalysts developed for the decomposition of an untransformed propane-butane mixture at high temperatures.

Thus, catalysts designed for the decomposition of propane-butane mixtures at high temperatures, such as boron-transformed 5%CrF₃*CoF₂*5%NiF₂*2%ZrO₂*8%Na₂SO₄, are not used in the production of lower olefins due to their sufficiently low catalytic activity.

REFERENCES

1. Hsu, CS; Robinson, PR *Petroleum Science and Technology*; Springer International Publishing: Cham, Switzerland, 2019.
2. Speight, JG (Ed.) *Organic Chemistry. In Environmental Organic Chemistry for Engineers*; Butterworth-Heinemann: Oxford, UK, 2017; Chapter 2, pp. 43–86, doi:10.1016/B978-0-12-804492-6.00002-2.
3. Fakhroleslam, M.; Sadrameli, SM *Thermal Cracking of Hydrocarbons for the Production of Light Olefins; A Review on Optimal Process Design, Operation, and Control. Ind. Most. Chem. Res.* 2020, 59, 12288–12303, doi:10.1021/acs.iecr.0c00923.
4. Deloitte. *The Future of Petrochemicals: Growth Surrounded by Uncertainty.* 2019. Available online: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/energy-resources/us-the-future-of-petrochemicals.pdf> (accessed on 28 June 2021).
5. Blay, W.; Louis, B.; Miravalles, R.; Yokoi, T.; Peccatiello, CA; Clough, M.; Yilmaz, B. *Engineering zeolites for catalytic cracking to light olefins. ACS Catal.* 2017, 7, 6542–6566, doi:10.1021/acscatal.7b02011.
6. Ren, T.; Patel, M.; Block, K. *Olefins from Conventional and Heavy Feedstocks: Energy Use in Steam Cracking and Alternative Processes. Energy* 2006, 31, 425–451, doi:10.1016/j.energy.2005.04.001.
7. Amghizar, I.; Vandewalle, LA; Van Geem, KM; Marin, GB *New Trends in Olefin Production. Engineering* 2017, 3, 171–178, doi:10.1016/J.ENG.2017.02.006.
8. Dugkhuntod, P.; Wattanakit, C. *A Comprehensive Review of the Applications of Hierarchical Zeolite Nanosheets and Nanoparticle Assemblies in Light Olefin Production. Catalysts* 2020, 10, 245, doi:10.3390/catal10020245.
9. Akah, A.; Williams, J.; Ghrami, M. *An Overview of Light Olefins Production via Steam Enhanced Catalytic Cracking. Catal. Surv. Asia* 2019, 23, 265–276, doi:10.1007/s10563-019-09280-6. *Energies* 2021, 14, 8190 24 of 25
10. Alotaibi, FM; González-Cortés, S.; Alotibi, MF; Xiao, T.; Al-Megren, H.; Yang, G.; Edwards, PP *Enhancing the Production of Light Olefins from Heavy Crude Oils: Turning Challenges into Opportunities. Catal. Today* 2018, 317, 86–98, doi:10.1016/j.cattod.2018.02.018.

11. Roudgar Saffari, P.; Salarian, H.; Lohrasby, A.; Salehi, G. The Numerical Simulation of Olefin Production Furnace for Pollution Reduction: Two Case Studies. *Gas Process. J.* 2021, 9, 15–32, doi:10.22108/GPJ.2020.125609.1092.
12. Depeyre, D.; Flicoteaux, C.; Chardaire, C. Thermal Steam Cracking of Pure n-hexadecane. *Ind. Most. Chem. Process Des. Dev.* 1985, 24, 1251–1258, doi:10.1021/i200031a059.
13. Bender, M. An Overview of Industrial Processes for the Production of Olefins—C4 Hydrocarbons. *ChemBioEng Rev.* 2014, 1, 136–147, doi:10.1002/cben.201400016.
14. Zhao, Z.; Jiang, J.; Wang, F. An Economic Analysis of Twenty Light Olefin Production Pathways. *J. Energy Chem.* 2021, 56, 193–202, doi:10.1016/j.jechem.2020.04.021.
15. Gholami, Z.; Gholami, F.; Tisler, Z.; Thomas, M.; Vakili, M. A Review on Production of Light Olefins via Fluid Catalytic Cracking. *Energies* 2021, 14, 1089, doi:10.3390/en14041089.
16. Faizullayev, NI; Umirzakov, RR To obtain acetone by spontaneous hydration of acetylene. *ACS National Meeting Book of Abstracts* . 2005. Vol. 229, pp. U598-U598. Web of Science Core Collection <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000235066602537> .
17. Muradov, KM, Faizullayev, NI, & Zohidov, KA Investigation of influence of various factors on oxidative condensation of methane in C₂-hydrocarbons. In *Abstracts of Papers of the American Chemical Society*. 2003. Vol. 226, pp. U258-U259. 1155 16TH ST, NW, Washington, DC 20036 USA: Amer Chemical Soc. <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000187062501250> .
18. Faizullaev, N. Gas chromatographic study of catalytic steam-phase hydration of acetylene. In *Abstracts of Papers of the American Chemical Society*. 2003. Vol. 225, pp. U112-U112. 1155 16TH ST, NW, Washington, DC 20036 USA: Amer Chemical Soc. <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000187917800439> .

THE LINGUISTIC AND NARRATIVE STYLES OF FAIRY TALES IN DIFFERENT CULTURES

Ma'ripov Jalolxon Kamoliddin o'g'li

Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan named after

Mirzo Ulugbek The faculty of Psychology, department of

Foreign language Phylology and foreign languages

Student of group 302-21: Adilova Muslima Xusniddin qizi

Annotation: This article explores the stylistics of fairy tales across different cultures, emphasizing the ways in which narrative structures, language, imagery, and characterization vary from one cultural tradition to another while also highlighting universal themes. The article compares Western, African, Asian, and European fairy tales, illustrating how cultural values and social contexts shape these stories. It discusses common structural elements, such as the hero's journey and moral lessons, and shows how these elements differ in tone, symbolism, and character development across cultures. The article underscores the role of fairy tales in conveying societal ideals and morals, offering a broader understanding of both the shared and unique aspects of human storytelling. Through this comparison, readers gain insight into the diverse ways fairy tales reflect cultural worldviews, while also recognizing the common human need to teach, entertain, and pass on traditions through stories.

Key words: fairy tales, stylistics, culture, narrative structure, language, imagery, symbolism, characterization, moral lessons, Western fairy tales, African folklore, Asian fairy tales, European fairy tales, cultural values, storytelling, hero's journey, community, symbolism in folklore, oral tradition, cultural identity, universal themes.

The Stylistics of Fairy Tales Across Cultures

Fairy tales are universal narratives, often imbued with magical elements, mythical creatures, and moral lessons. Though they are a staple of children's literature worldwide, the stylistic elements of these tales can vary widely, shaped by the cultural, historical, and social contexts in which they arise. Across different cultures, the stylistic features of fairy tales –

such as structure, language, imagery, characterization, and symbolism – offer a fascinating reflection of societal values, beliefs, and worldviews. This article explores the stylistics of fairy tales across various cultures, highlighting how these stories are both similar and distinct.

Structure and Plot

At the core of many fairy tales lies a similar structure: a protagonist, typically an underdog or marginalized figure, who embarks on a quest or faces a challenge, often involving a villain or antagonist. This structure allows for the narrative's moral lessons and is universal across cultures, yet each culture adds its unique flavor.

In European fairy tales, as exemplified by the works of the Brothers Grimm or Charles Perrault, the plot often revolves around a hero or heroine overcoming an external obstacle, such as a wicked stepmother or an evil sorcerer. These tales are linear, with clear beginnings, middles, and ends, which often culminate in a moral resolution. The repetition of certain elements, such as three trials or three gifts, is a common stylistic device, symbolizing the cyclical nature of fate and testing the protagonist's virtues.

In contrast, Asian fairy tales, such as those found in Chinese, Japanese, and Indian folklore, can sometimes present more intricate structures with circular or less linear storytelling. In Chinese fairy tales, for example, the plot may hinge on moral dilemmas or the intervention of ancestors and deities, emphasizing the cyclical nature of life and the balance of forces. Indian fairy tales, especially those in the *Panchatantra* or *Jataka tales*, focus on allegorical stories with animals as protagonists, where the narrative unfolds around wit, intelligence, and dharma (moral law). The structure is often more dialogical and less straightforward, incorporating moral lessons that are more abstract and philosophical.

Language and Tone

Fairy tales across cultures employ a distinctive style of language that is often simple, direct, and rhythmic. However, the tone and linguistic devices vary widely depending on cultural context. European fairy tales, for instance, are often characterized by a formal, archaic tone, full of repetition and formulaic phrases like "Once upon a time" or "And they

lived happily ever after." These formulas are comforting to readers and listeners, providing a sense of structure and predictability.

In African folklore, storytelling is often a communal activity, with an emphasis on performance, oral tradition, and audience participation. The language in African fairy tales can be more poetic, rhythmic, and repetitive, utilizing call-and-response patterns. Proverbs and riddles are commonly incorporated, emphasizing the importance of oral tradition and wisdom passed down through generations. The tone is often more playful, engaging the listener through humor, while still delivering profound lessons.

In contrast, Japanese fairy tales, such as *Momotaro* (Peach Boy) or *Urashima Taro*, often have a more restrained, poetic tone, emphasizing simplicity and the transient nature of life. The language tends to be more meditative and understated, reflecting the culture's deep connection to nature and the concept of impermanence (*mono no aware*). Imagery in these tales often focuses on nature—cherry blossoms, rivers, and mountains—drawing a sense of beauty from fleeting moments.

Imagery and Symbolism

Imagery in fairy tales often plays a crucial role in communicating themes and values. The use of fantastical creatures, enchanted forests, and magical objects imbues the tale with symbolic meaning, allowing for both literal and metaphorical interpretation.

In Western fairy tales, such as *Cinderella* or *Sleeping Beauty*, symbolic elements like the slipper, the spinning wheel, or the forest represent transformation, danger, or fate. These symbols are often used to represent the psychological journey of the protagonist, such as the transition from innocence to maturity or from oppression to freedom. The contrast between good and evil is stark, with clear symbols of purity and darkness, such as the white swan or the poisoned apple.

In contrast, African fairy tales often feature animal protagonists that symbolize different human traits. The tortoise, lion, or hare are frequently imbued with specific qualities—wisdom, strength, or cunning—that drive the narrative. These animals are symbols

of the values central to the culture, and their actions mirror human behavior, illustrating moral lessons through allegory.

In Chinese fairy tales, symbolism often centers around harmony, balance, and fate. Dragons, which represent power, wisdom, and protection, are common, as well as the use of colors such as red (good fortune) and gold (prosperity). The motif of the *peach* appears frequently, symbolizing immortality and divine favor. Buddhist influences in Chinese fairy tales often imbue the narrative with a sense of cosmic justice and reincarnation.

Characterization

Characterization in fairy tales is typically archetypal, with characters representing universal human qualities, but they are also shaped by cultural expectations. Western fairy tales often feature distinct character types: the helpless maiden, the heroic prince, the cruel stepmother, and the wise old woman. These roles serve as vehicles for moral lessons, teaching virtues like kindness, bravery, and perseverance.

In contrast, Japanese fairy tales often depict characters who are more nuanced, embodying both good and bad qualities. The hero might display flaws that they must overcome, reflecting the Buddhist concept of self-realization. These stories may also focus on the roles of elders and ancestors, who impart wisdom to the younger generation.

African fairy tales typically emphasize communal values and collective well-being. The protagonists are often tricksters—figures who outsmart their adversaries through wit rather than brute strength. The character of the trickster is a key cultural motif, embodying resilience, cleverness, and the ability to navigate difficult social situations.

Moral and Social Lessons

Fairy tales universally serve as a medium for transmitting cultural values and moral teachings. The lessons they impart can be deeply embedded in the stylistic elements of the story, which serve not only as entertainment but as moral instruction.

In Western traditions, fairy tales often focus on individual success through virtuous behavior. They emphasize moral ideals such as kindness, bravery, and the importance of overcoming personal adversity. The message is typically that good will triumph over evil, and that moral righteousness will be rewarded, as seen in tales like *The Twelve Dancing Princesses* or *Beauty and the Beast*.

In contrast, many African fairy tales emphasize community, wisdom, and the importance of social harmony. The moral is often about the collective good, shared knowledge, and respect for nature and elders. The African tradition of storytelling also involves teaching listeners how to survive and navigate the complexities of social life, with a focus on balance and justice.

In Asian cultures, fairy tales can convey more complex, sometimes ambiguous lessons. Chinese fairy tales, for example, may stress the importance of harmony with nature, respect for ancestors, and moral balance, while Japanese tales often involve themes of sacrifice, the inevitability of change, and the transient nature of life.

Conclusion. Fairy tales are a rich and diverse literary form that transcend national and cultural boundaries. While they share common stylistic features—such as magical elements, archetypal characters, and moral lessons—each culture imbues its fairy tales with unique stylistic elements that reflect its values and worldview. By studying these tales across cultures, we can gain deeper insights into the universal human experience, as well as an appreciation for the specific ways in which different societies interpret and express these timeless stories. Whether through the repetition of phrases in European fairy tales or the symbolic use of animals in African folktales, the stylistics of fairy tales offer a window into the cultural fabric of each society. The stylistics of fairy tales across cultures not only highlight the shared human experience of storytelling but also underscore the diversity in how societies communicate values, address moral dilemmas, and understand the world around them. From the formal structure and repetitive language of Western fairy tales to the poetic imagery and complex symbolism of Asian and African tales, these stories are shaped by unique cultural influences yet retain universal themes of good versus evil, personal growth, and societal harmony. As fairy tales continue to evolve, their stylistic elements remain a powerful tool for preserving cultural identity, imparting wisdom, and connecting generations

through the art of storytelling. Ultimately, fairy tales remind us of the power of narrative to transcend borders and speak to the deepest aspects of human nature, regardless of cultural differences.

REFERENCES

1. Bettelheim, B. (1976). *The Uses of Enchantment: The Meaning and Importance of Fairy Tales*. Vintage Books.
2. Cunningham, H. (1995). *The Fairy Tale: The Magic Mirror of the Imagination*. Cambridge University Press.
3. Dundes, A. (2007). *The Vampire: A Casebook*. University of Wisconsin Press.
4. Luthi, M. (1984). *The European Folktale: Form and Nature*. Indiana University Press.
5. Propp, V. (1968). *Morphology of the Folktale* (2nd ed.). University of Texas Press.
6. Zipes, J. (2006). *Fairy Tales and the Art of Subversion: The Classical Genre for Children and the Process of Civilization*. Routledge.
7. Yolen, J. (2009). *Take Joy: A Writer's Guide to Loving the Craft*. W.W. Norton & Company.
8. Teshaboyeva, N., & Mamayoqubova, S. (2020). COMMUNICATIVE APPROACH TO LANGUAGE TEACHING. In МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ (pp. 409-414).
9. Teshaboyeva, N. (2020). LINGUISTIC PERSONALITY, ITS STRUCTURAL CHARACTERISTICS IN THE NEW PERSPECTIVE DIRECTIONS. In МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ (pp. 415-420).
10. Teshaboyeva, N. Z. (2019). TEACHING ENGLISH THROUGH LITERATURE INTESL AND TEFL CLASSROOMS. In СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ДОСТИЖЕНИЯ И ИННОВАЦИИ (pp. 82-84).
11. Хидирова, Д., & Тешабоева, Н. (2022). Pedagogical conditions for the development of the healthy thinking in students. *Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar*, 1(1), 120-122.
12. Gaybullayeva, N. D. K., & Kizi, T. N. Z. (2022). THE ROLE OF INNOVATIVE METHODS FOR LISTENING COMPREHENSION IN TEACHING LANGUAGE LEARNERS FOREIGN LANGUAGES AND MAINLY ENGLISH. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(10), 8-10.

13. Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla qizi, Jurayev Muhammadrahim Murod o'g'li, & Mamirova Munisa Rajab qizi. (2021). Language Learning Culturally and the Role of Literature in Teaching Process. *Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science*, 2(3), 1-5. Retrieved from <https://www.cajotas.centralasianstudies.org/index.php/CAJOTAS/article/view/84>
14. Teshaboyeva, N. (2023). THE IMPORTANCE OF TOURISM IN PRESENT DAY. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 5(5).
15. Teshaboyeva, N. (2023). THE MODERN INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 5(5).
16. Teshaboyeva, N. Z. (2023, November). Adjective word group and its types. In "Conference on Universal Science Research 2023" (Vol. 1, No. 11, pp. 59-61).
17. Teshaboyeva, N. Z. (2023, November). Modifications of Consonants in Connected speech. In "Conference on Universal Science Research 2023" (Vol. 1, No. 11, pp. 7-9).
18. Teshaboyeva, N., & Rayimberdiyev, S. (2023, May). THE IMPORTANCE OF USING MULTIMEDIA TECHNOLOGY IN TEACHING ENGLISH CLASSES. In *Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education* (Vol. 1, No. 8, pp. 149-153).
19. Nafisa, T., & Marina, S. (2023). TEACHING AND LEARNING OF ENGLISH VOCABULARY IN TESL AND TEFL CLASSROOMS. *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research*, 465-469.
20. Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla kizi, & Akramov Ibrohimjon. (2023). WORD FORMATION. COMPOUNDING. "XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR" Nomli Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi, 1(12), 109–113. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/itftdm/article/view/3187>
21. Teshaboyeva, N., & Yakubova, N. (2023). CHANGES OF MEANING OF WORDS. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(12), 126-129.
22. Sharifova Dinora Tohir qizi, & Teshaboyeva Nafisa. (2023). "NOUNS AND THEIR GRAMMATICAL CATEGORIES". *Новости образования: исследование в XXI*

- веке, 2(16), 292–297. извлечено от <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/noiv/article/view/13128>
23. Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla kizi, & Akramov Ibrohimjon. (2023). WORD FORMATION. COMPOUNDING. "XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR" Nomli Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi, 1(12), 109–113. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/itfttdm/article/view/3187>
24. Qodirova Aziza Yunusovna, & Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla qizi. (2023). "VERBS AND THEIR GRAMMATICAL CATEGORIES". Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 280–283. извлечено от <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/noiv/article/view/13126>
25. Tuxtayeva Aziza Ilhom qizi, & Teshaboyeva Nafisa. (2023). Word Formation: Compounding . "Conference on Universal Science Research 2023", 1(12), 113–115. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/cusr/article/view/3185>
26. Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla, & Iskandarova Sarvinoz Shukurullo qizi. (2023). THE CLASSIFICATION OF SYNONYMS AND THEIR SPECIFIC FEATURES. "XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR" Nomli Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi, 1(12), 126–131. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/itfttdm/article/view/3191>
27. Тешабоева, Н. (2023). Teaching writing as a major part of productive skills in mixed ability classes . Информатика и инженерные технологии, 1(2), 652–656. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/computer-engineering/article/view/25759>
28. Teshaboyeva, N., & Yakubova, N. (2023). WORD FORMATION. COMPOUNDING. *Development of pedagogical technologies in modern sciences*, 2(12), 187-192.
29. Teshaboyeva, N. (2023). Compound sentences in the English language. *Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari*, 2(2), 68-70.
30. Nafisa, T. (2023). THE USA ECONOMY, INDUSTRY, MANUFACTURING AND NATURAL RESOURCES OF GREAT BRITAIN. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY*, 1(9), 94-97.

31. Nafisa, T. (2023, December). Secondary ways of word formation. In " *Conference on Universal Science Research 2023*" (Vol. 1, No. 12, pp. 109-112).
32. Nafisa, T. (2023). VOWELS AND THEIR MODIFICATIONS. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 298-305.
33. Nafisa, T. (2023, December). Secondary ways of word formation. In " *Conference on Universal Science Research 2023*" (Vol. 1, No. 12, pp. 109-112).
34. Nafisa, T. (2023). THE EDUCATION SYSTEM OF THE USA: PRESCHOOL EDUCATION, SECONDARY AND HIGHER EDUCATION, SCHOOL FORMS. *The Role of Exact Sciences in the Era of Modern Development*, 1(6), 53-57.
35. Qizi, T. N. Z., & Umedovich, M. Y. (2023). AMERICAN-BASED PRONUNCIATION STANDARDS OF ENGLISH. *Scientific Impulse*, 2(15), 563-567.
36. Nafisa, T. (2023, December). Word Formation: Compounding. In " *Conference on Universal Science Research 2023*" (Vol. 1, No. 12, pp. 113-115).
37. Nafisa, T. (2023). NOUNS AND THEIR GRAMMATICAL CATEGORIES. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 292-297.

SYNTAX OF COMPOSITE SENTENCES: THE STRUCTURE OF COMPLEX SENTENCES

Supervisor: **Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla qizi**

Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan named after

Mirzo Ulugbek The faculty of Psychology, department of

Foreign languages Phylology and foreign languages

Student of group 302-21: **Bo'stonova Mohidil O'ktam qizi**

Annotation: This article explores the syntax and structure of composite sentences, with a particular focus on complex sentences. It defines composite sentences as those containing multiple clauses, distinguishing between compound and complex types. The article delves into the components of complex sentences, highlighting the roles of independent and dependent clauses. It categorizes dependent clauses into adverbial, relative, and noun clauses, explaining their functions and common subordinating elements. Additionally, it examines syntactic patterns, such as clause placement (initial, medial, or final positions), and addresses common pitfalls, including punctuation errors, sentence fragments, and over-complication. The discussion emphasizes the importance of mastering complex sentence construction for effective communication, offering practical insights into combining clauses to express nuanced ideas. The conclusions underline the value of understanding these structures in enhancing clarity, depth, and precision in both written and spoken language. This piece serves as a foundational guide for students, writers, and anyone seeking to improve their grasp of advanced sentence construction.

Key words: Composite sentences, complex sentences, syntax, independent clause, dependent clause, adverbial clauses, relative clauses, noun clauses, subordinating conjunctions, relative pronouns, sentence structure, clause placement, restrictive clauses, non-restrictive clauses, punctuation, sentence fragments, communication, grammar, sentence construction, language mastery.

Syntax of Composite Sentences: The Structure of Complex Sentences

The study of syntax encompasses the rules and principles that govern the structure of sentences in any given language. Among these structures, composite sentences play a significant role in allowing speakers and writers to express more nuanced ideas. Composite sentences can be divided into two main types: compound sentences and complex sentences. This article will focus on the syntax of composite sentences, specifically the structure of complex sentences, which involve intricate relationships between clauses.

Composite Sentences: An Overview

Composite sentences are sentences that contain more than one clause. A clause is a grammatical unit consisting of a subject and a predicate, and it can either stand alone as an independent clause or rely on another clause as a dependent clause. The distinguishing feature of composite sentences is that they combine multiple clauses into a single cohesive unit.

Compound sentences join two or more independent clauses using coordinating conjunctions (e.g., *and*, *but*, *or*) or punctuation (e.g., semicolons). In contrast, complex sentences combine an independent clause with one or more dependent (or subordinate) clauses. This combination is achieved through the use of subordinating conjunctions (e.g., *because*, *although*, *if*) or relative pronouns (e.g., *who*, *which*, *that*).

The Structure of Complex Sentences

Complex sentences are characterized by their hierarchical structure, in which an independent clause forms the main part of the sentence, and dependent clauses provide additional information. Understanding the syntax of complex sentences involves examining the roles, types, and positioning of dependent clauses.

Independent Clause

The independent clause is the main clause that can stand alone as a complete sentence. It expresses a complete thought and serves as the base to which dependent clauses are attached.

Example: *She decided to stay home because she was feeling unwell.*

Dependent Clause

Dependent clauses, also known as subordinate clauses, cannot stand alone as complete sentences. They rely on the independent clause for meaning and are introduced by subordinating conjunctions or relative pronouns.

Example: She decided to stay home *because she was feeling unwell.*

Types of Dependent Clauses

Dependent clauses can serve different functions within a complex sentence, including acting as nouns, adjectives, or adverbs. The type of dependent clause determines its role in relation to the independent clause.

Noun Clauses

Noun clauses function as nouns within the sentence. They can act as subjects, objects, or complements.

Example: *What she said* surprised everyone. (Subject)

Example: She didn't understand *why he left so suddenly.* (Object)

Adjective (Relative) Clauses

Adjective clauses modify a noun or pronoun in the independent clause. They are introduced by relative pronouns (*who, whom, whose, which, that*) or relative adverbs (*where, when, why*).

Example: The book *that I borrowed from the library* is fascinating.

Example: He met a woman *who shared his interests.*

Adverbial Clauses

Adverbial clauses modify a verb, adjective, or another adverb in the independent clause. They express relationships such as time, cause, condition, purpose, or contrast and are introduced by subordinating conjunctions like *because*, *although*, *if*, *when*, *since*, etc.

Example: She left early *because she had a meeting*.

Example: *Although it was raining*, they went hiking.

Positioning of Dependent Clauses

Dependent clauses can appear in various positions within a complex sentence, depending on their type and function.

Initial Position

When a dependent clause precedes the independent clause, it often sets the stage or provides context.

Example: *If you study hard*, you will pass the exam.

Medial Position

A dependent clause can be embedded within an independent clause, often for relative clauses.

Example: The student *who scored the highest* will receive an award.

Final Position

Dependent clauses frequently follow the independent clause, especially adverbial clauses.

Example: He stayed up late *because he had to finish his project*.

Punctuation in Complex Sentences

The punctuation of complex sentences depends on the positioning of the dependent clause:

When a dependent clause precedes the independent clause, a comma usually separates the two.

Example: *Although she was tired*, she continued working.

When the dependent clause follows the independent clause, no comma is typically needed.

Example: She continued working *although she was tired*.

Conclusion

The syntax of composite sentences, particularly complex sentences, highlights the flexibility and richness of language. By combining independent and dependent clauses, speakers and writers can convey intricate ideas, establish relationships between concepts, and create varied sentence structures. Mastering the use of complex sentences not only enhances clarity and coherence in communication but also adds depth and sophistication to both spoken and written language. Complex sentences are a cornerstone of sophisticated language use, allowing for the expression of intricate ideas and nuanced relationships between thoughts. By integrating independent and dependent clauses, they enable writers and speakers to present information in a logical, layered, and organized manner. Understanding their syntax not only improves grammatical accuracy but also enhances the clarity and effectiveness of communication. Whether crafting formal essays, engaging in creative writing, or participating in everyday conversation, mastering the structure of complex sentences empowers individuals to convey their thoughts with precision, depth, and eloquence.

REFERENCES

1. Azar, B. S. (2003). *Understanding and Using English Grammar* (3rd ed.). Pearson Education.
2. Chalker, S., & Weiner, E. (1998). *The Oxford Dictionary of English Grammar*. Oxford University Press.
3. Crystal, D. (2004). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language* (2nd ed.). Cambridge University Press.

4. Greenbaum, S., & Quirk, R. (1990). *A Student's Grammar of the English Language*. Longman.
5. Huddleston, R., & Pullum, G. K. (2002). *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge University Press.
6. Leech, G., & Svartvik, J. (2002). *A Communicative Grammar of English* (3rd ed.). Pearson Education.
7. Swan, M. (2005). *Practical English Usage* (3rd ed.). Oxford University Press.
8. Teshaboyeva, N., & Mamayoqubova, S. (2020). COMMUNICATIVE APPROACH TO LANGUAGE TEACHING. In МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ (pp. 409-414).
9. Teshaboyeva, N. (2020). LINGUISTIC PERSONALITY, ITS STRUCTURAL CHARACTERISTICS IN THE NEW PERSPECTIVE DIRECTIONS. In МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ (pp. 415-420).
10. Teshaboyeva, N. Z. (2019). TEACHING ENGLISH THROUGH LITERATURE INTESL AND TEFL CLASSROOMS. In СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ДОСТИЖЕНИЯ И ИННОВАЦИИ (pp. 82-84).
11. Хидирова, Д., & Тешабоева, Н. (2022). Pedagogical conditions for the development of the healthy thinking in students. *Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar*, 1(1), 120-122.
12. Gaybullayeva, N. D. K., & Kizi, T. N. Z. (2022). THE ROLE OF INNOVATIVE METHODS FOR LISTENING COMPREHENSION IN TEACHING LANGUAGE LEARNERS FOREIGN LANGUAGES AND MAINLY ENGLISH. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(10), 8-10.
13. Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla qizi, Jurayev Muhammadrahim Murod o'g'li, & Mamirova Munisa Rajab qizi. (2021). Language Learning Culturally and the Role of Literature in Teaching Process. *Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science*, 2(3), 1-5. Retrieved from <https://www.cajotas.centralasianstudies.org/index.php/CAJOTAS/article/view/84>
14. Teshaboyeva, N. (2023). THE IMPORTANCE OF TOURISM IN PRESENT DAY. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 5(5).

15. Teshaboyeva, N. (2023). THE MODERN INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES. Журнал иностранных языков и лингвистики, 5(5).
16. Teshaboyeva, N. Z. (2023, November). Adjective word group and its types. In "Conference on Universal Science Research 2023" (Vol. 1, No. 11, pp. 59-61).
17. Teshaboyeva, N. Z. (2023, November). Modifications of Consonants in Connected speech. In "Conference on Universal Science Research 2023" (Vol. 1, No. 11, pp. 7-9).
18. Teshaboyeva, N., & Rayimberdiyev, S. (2023, May). THE IMPORTANCE OF USING MULTIMEDIA TECHNOLOGY IN TEACHING ENGLISH CLASSES. In Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education (Vol. 1, No. 8, pp. 149-153).
19. Nafisa, T., & Marina, S. (2023). TEACHING AND LEARNING OF ENGLISH VOCABULARY IN TESL AND TEFL CLASSROOMS. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 465-469.
20. Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla kizi, & Akramov Ibrohimjon. (2023). WORD FORMATION. COMPOUNDING. "XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR" Nomli Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi, 1(12), 109–113. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/itfttdm/article/view/3187>
21. Teshaboyeva, N., & Yakubova, N. (2023). CHANGES OF MEANING OF WORDS. Центральноеазиатский журнал образования и инноваций, 2(12), 126-129.
22. Sharifova Dinora Tohir qizi, & Teshaboyeva Nafisa. (2023). "NOUNS AND THEIR GRAMMATICAL CATEGORIES". Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 292–297. извлечено от <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/noiv/article/view/13128>
23. Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla kizi, & Akramov Ibrohimjon. (2023). WORD FORMATION. COMPOUNDING. "XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR" Nomli Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi, 1(12), 109–113. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/itfttdm/article/view/3187>

24. Qodirova Aziza Yunusovna, & Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla qizi. (2023). "VERBS AND THEIR GRAMMATICAL CATEGORIES". *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 280–283. Извлечено от <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/noiv/article/view/13126>
25. Tuxtayeva Aziza Ilhom qizi, & Teshaboyeva Nafisa. (2023). Word Formation: Compounding. "Conference on Universal Science Research 2023", 1(12), 113–115. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/cusr/article/view/3185>
26. Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla, & Iskandarova Sarvinoz Shukurullo qizi. (2023). THE CLASSIFICATION OF SYNONYMS AND THEIR SPECIFIC FEATURES. "XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR" Nomli Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi, 1(12), 126–131. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/itftdm/article/view/3191>
27. Тешабоева, Н. (2023). Teaching writing as a major part of productive skills in mixed ability classes. *Информатика и инженерные технологии*, 1(2), 652–656. Извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/computer-engineering/article/view/25759>
28. Teshaboyeva, N., & Yakubova, N. (2023). WORD FORMATION. COMPOUNDING. *Development of pedagogical technologies in modern sciences*, 2(12), 187-192.
29. Teshaboyeva, N. (2023). Compound sentences in the English language. *Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari*, 2(2), 68-70.
30. Nafisa, T. (2023). THE USA ECONOMY, INDUSTRY, MANUFACTURING AND NATURAL RESOURCES OF GREAT BRITAIN. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY*, 1(9), 94-97.
31. Nafisa, T. (2023, December). Secondary ways of word formation. In " *Conference on Universal Science Research 2023*" (Vol. 1, No. 12, pp. 109-112).
32. Nafisa, T. (2023). VOWELS AND THEIR MODIFACATIONS. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 298-305.
33. Nafisa, T. (2023, December). Secondary ways of word formation. In " *Conference on Universal Science Research 2023*" (Vol. 1, No. 12, pp. 109-112).

- 34.Nafisa, T. (2023). THE EDUCATION SYSTEM OF THE USA: PRESCHOOL EDUCATION, SECONDARY AND HIGHER EDUCATION, SCHOOL FORMS. *The Role of Exact Sciences in the Era of Modern Development*, 1(6), 53-57.
- 35.Qizi, T. N. Z., & Umedovich, M. Y. (2023). AMERICAN-BASED PRONUNCIATION STANDARDS OF ENGLISH. *Scientific Impulse*, 2(15), 563-567.
- 36.Nafisa, T. (2023, December). Word Formation: Compounding. In " *Conference on Universal Science Research 2023*" (Vol. 1, No. 12, pp. 113-115).
- 37.Nafisa, T. (2023). NOUNS AND THEIR GRAMMATICAL CATEGORIES. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 292-297.

ОСОБЕННОСТИ ЛИПИДНОГО СПЕКТРА У БОЛЬНЫХ САХАРНЫМ ДИАБЕТОМ 2 ТИПА С ПЕРИФЕРИЧЕСКОЙ СЕНСОМОТОРНОЙ НЕЙРОПАТИЕЙ

Ж.А. Назарова ¹, Ш.М. Кабилов ², Р.М. Абдужамилова ¹

Л.Х. Мамадинова ²

1-Центр развития профессиональной квалификации медицинских работников,

2-Андижанский медицинский институт ,

Резюме: в работе проведено исследование состояния липидного обмена у больных сахарным диабетом (СД) 2 типа с периферической сенсомоторной нейропатией. Установлены корреляционные взаимодействия между степенью выраженности нейропатии и показателями липидного статуса.

Ключевые слова: периферическая сенсомоторная нейропатия; сахарный диабет; липидный обмен.

Введение. Основными причинами высокой летальности и ранней инвалидизации больных сахарным диабетом 2 типа (СД-2) являются сосудистые осложнения: диабетические микроангиопатии: ретинопатия, нефропатия, нейропатия и макроангиопатии: ишемическая болезнь сердца (ИБС), цереброваскулярная болезнь (ЦВБ), хронические облитерирующие заболевания периферических артерий [2,4].

Эти выводы подтверждают необходимость комплексного контроля гликемии, артериального давления, а также уровня липидов крови. Для поддержания концентрации липидов крови на нужном уровне в первую очередь применяются статины, эффективность которых неоднократно доказана в крупных клинических исследованиях. В настоящее время возможности применения статинов далеко не ограничены гиперхолестеринемией, которая была первым показанием к назначению статинов. (1,3,5)

Наиболее частым осложнением СД-2 является дистальная нейропатия (ДН). ДН характеризуется наличием симптомов и (или) признаков нарушения функции периферических нервов у больных СД-2 после исключения других причин. Частота выявления ДН в популяции больных СД-2 колеблется от 10 до 90%. Подобный диапазон колебания во многом связан с отсутствием единых диагностических критериев и отличиями в методах ее выявления [2].

Распространенность диабетической невропатии (ДН) варьируется от 16 до 66% и напрямую зависит от длительности сахарного диабета (СД) и степени его контроля [2].

Частота ДН среди госпитализированных больных с впервые выявленным СД-2 достигает 43,1%, при этом истинная ДН диагностируется у 31,2% обследованных, а у 11,9% больных ДН носит смешанный характер.

В основе профилактики и лечения осложнений СД-2 лежит, прежде всего, надежная компенсация углеводного обмена. Но даже соблюдение этого условия не предотвращает развития диабетических поражений нервной системы при длительном течении заболевания.

Цель: оценить частоту встречаемости нарушений липидного обмена у пациентов СД 2 типа с периферической сенсомоторной нейропатией (ПСН) и провести корреляционный анализ между степенью выраженности нейропатии и показателями, отражающими состояние липидного обмена.

Материалы и методы: обследовано 54 больных с СД 2 типа (целевой уровень гликозилированного гемоглобина $<8\%$), имеющих ПСН. В качестве сахароснижающей терапии пациенты принимали метформин (средняя доза $965,7 \pm 71,83$ мг) и глибенкламид (средняя доза $6,9 \pm 0,48$ мг). Средний возраст обследуемых составил $64,3 \pm 0,5$ лет, средняя длительность СД 2 типа $8,2 \pm 0,3$ года. Все пациенты, включенные в исследование, имели клинико-инструментальные проявления ПСН, подтвержденные шкалами Нейропатического Симптоматического Счета (НСС) и Нейропатического Дисфункционального Счета (НДС), с последующим разделением пациентов на две группы: с выраженными симптомами нейропатии (общий балльный показатель по шкале НДС > 14) и с умеренно выраженными симптомами нейропатии (общий

балльный показатель по шкале НДС 8-13). Обследуемым проводилось определение глюкозы крови натощак, гликозилированного гемоглобина, общего холестерина (ОХ) и его фракций, триглицеридов (ТГ). Статистическую обработку результатов проводили методами параметрической и непараметрической статистики и корреляционного анализа.

Результаты: у всех обследованных пациентов отмечались нарушения липидного обмена, проявляющиеся высокоатерогенной комбинированной гиперлипопроотеинемией с повышением уровня ОХ, липопротеинов низкой плотности и ТГ, в сочетании с понижением антиатерогенной фракции липопротеинов высокой плотности. ОХ был увеличен до $6,7 \pm 0,14$ ммоль/л, холестерин низкой плотности до $3,7 \pm 0,16$ ммоль/л, ТГ до $2,6 \pm 0,13$ ммоль/л. Уровень холестерина высокой плотности составлял $0,85 \pm 0,04$ ммоль/л. Глюкоза крови натощак – $6,7 \pm 0,16$ ммоль/л, гликозилированный гемоглобин $6,9 \pm 0,12\%$. Гиперхолестеринемия встречалась в 97,3% случаев. Кроме того, обнаружено увеличение количества лиц с гипертриглицеридемией до 54,4%. Наряду с этим снижение холестерина высокой плотности отмечалось у 17,1%, что свидетельствует о наличии ярко выраженных нарушений липидного обмена. В результате выполненного корреляционного анализа установлены корреляционные взаимодействия у пациентов с умеренно выраженными симптомами ПСН: наблюдалась достоверная прямая связь умеренной силы ($r=0,37$, при $p<0,05$) между степенью выраженности нейропатии и количеством общего холестерина, и сильная прямая связь ($r=0,81$, при $p<0,05$) с количеством ТГ.

Выводы: по результатам проведенного исследования обнаружено, что у больных СД 2 типа с периферической сенсомоторной нейропатией в большинстве случаев присутствует гиперхолестеринемия, которая коррелирует со степенью выраженности ПСН.

Литература.

1. Александров А.А. Статины и сахарный диабет: стабилизация «распадающихся» бляшек. Consilium medicum,- 2003; -том 5, №9.
2. Дедов И.И., Шестакова М.В. Сахарный диабет. Острые и хронические осложнения. М.: МИА, 2011. 82 с.

3. Гонохова Л.Г. Коррекция нарушений липидного обмена у пожилых больных с сахарным диабетом 2 типа. Кардиоваскулярная терапия и профилактика 2006; 5(4): 105–110.
4. Шестакова М.В. Комментарии эндокринолога к Рекомендациям по сахарному диабету, предиабету и сердечно–сосудистым заболеваниям ESC–EASD 2007 / «Сахарный диабет» 2008, №1, с. 97–99).
5. Heart Protection Study Collaborative Group. MRC/BHF Heart Protection Study of cholesterol–lowering with simvastatin in 5963 people with diabetes: a randomised placebo–controlled trial. Lancet 2003;361:2005–16.

SYNTAX OF COMPOSITE SENTENCES: THE STRUCTURE OF COMPLEX SENTENCES

Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla qizi

Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan named after

Mirzo Ulugbek The faculty of Psychology, department of

Foreign languages Phylology and foreign languages

Student of group 302-21: Bo'stonova Mohidil O'ktam qizi

Annotation: This article explores the syntax and structure of composite sentences, with a particular focus on complex sentences. It defines composite sentences as those containing multiple clauses, distinguishing between compound and complex types. The article delves into the components of complex sentences, highlighting the roles of independent and dependent clauses. It categorizes dependent clauses into adverbial, relative, and noun clauses, explaining their functions and common subordinating elements. Additionally, it examines syntactic patterns, such as clause placement (initial, medial, or final positions), and addresses common pitfalls, including punctuation errors, sentence fragments, and over-complication. The discussion emphasizes the importance of mastering complex sentence construction for effective communication, offering practical insights into combining clauses to express nuanced ideas. The conclusions underline the value of understanding these structures in enhancing clarity, depth, and precision in both written and spoken language. This piece serves as a foundational guide for students, writers, and anyone seeking to improve their grasp of advanced sentence construction.

Key words: Composite sentences, complex sentences, syntax, independent clause, dependent clause, adverbial clauses, relative clauses, noun clauses, subordinating conjunctions, relative pronouns, sentence structure, clause placement, restrictive clauses, non-restrictive clauses, punctuation, sentence fragments, communication, grammar, sentence construction, language mastery.

Syntax of Composite Sentences: The Structure of Complex Sentences

The study of syntax encompasses the rules and principles that govern the structure of sentences in any given language. Among these structures, composite sentences play a significant role in allowing speakers and writers to express more nuanced ideas. Composite sentences can be divided into two main types: compound sentences and complex sentences. This article will focus on the syntax of composite sentences, specifically the structure of complex sentences, which involve intricate relationships between clauses.

Composite Sentences: An Overview

Composite sentences are sentences that contain more than one clause. A clause is a grammatical unit consisting of a subject and a predicate, and it can either stand alone as an independent clause or rely on another clause as a dependent clause. The distinguishing feature of composite sentences is that they combine multiple clauses into a single cohesive unit.

Compound sentences join two or more independent clauses using coordinating conjunctions (e.g., *and*, *but*, *or*) or punctuation (e.g., semicolons). In contrast, complex sentences combine an independent clause with one or more dependent (or subordinate) clauses. This combination is achieved through the use of subordinating conjunctions (e.g., *because*, *although*, *if*) or relative pronouns (e.g., *who*, *which*, *that*).

The Structure of Complex Sentences

Complex sentences are characterized by their hierarchical structure, in which an independent clause forms the main part of the sentence, and dependent clauses provide additional information. Understanding the syntax of complex sentences involves examining the roles, types, and positioning of dependent clauses.

Independent Clause

The independent clause is the main clause that can stand alone as a complete sentence. It expresses a complete thought and serves as the base to which dependent clauses are attached.

Example: *She decided to stay home because she was feeling unwell.*

Dependent Clause

Dependent clauses, also known as subordinate clauses, cannot stand alone as complete sentences. They rely on the independent clause for meaning and are introduced by subordinating conjunctions or relative pronouns.

Example: She decided to stay home *because she was feeling unwell.*

Types of Dependent Clauses

Dependent clauses can serve different functions within a complex sentence, including acting as nouns, adjectives, or adverbs. The type of dependent clause determines its role in relation to the independent clause.

Noun Clauses

Noun clauses function as nouns within the sentence. They can act as subjects, objects, or complements.

Example: *What she said* surprised everyone. (Subject)

Example: She didn't understand *why he left so suddenly.* (Object)

Adjective (Relative) Clauses

Adjective clauses modify a noun or pronoun in the independent clause. They are introduced by relative pronouns (*who, whom, whose, which, that*) or relative adverbs (*where, when, why*).

Example: The book *that I borrowed from the library* is fascinating.

Example: He met a woman *who shared his interests.*

Adverbial Clauses

Adverbial clauses modify a verb, adjective, or another adverb in the independent clause. They express relationships such as time, cause, condition, purpose, or contrast and are introduced by subordinating conjunctions like *because*, *although*, *if*, *when*, *since*, etc.

Example: She left early *because she had a meeting*.

Example: *Although it was raining*, they went hiking.

Positioning of Dependent Clauses

Dependent clauses can appear in various positions within a complex sentence, depending on their type and function.

Initial Position

When a dependent clause precedes the independent clause, it often sets the stage or provides context.

Example: *If you study hard*, you will pass the exam.

Medial Position

A dependent clause can be embedded within an independent clause, often for relative clauses.

Example: The student *who scored the highest* will receive an award.

Final Position

Dependent clauses frequently follow the independent clause, especially adverbial clauses.

Example: He stayed up late *because he had to finish his project*.

Punctuation in Complex Sentences

The punctuation of complex sentences depends on the positioning of the dependent clause:

When a dependent clause precedes the independent clause, a comma usually separates the two.

Example: *Although she was tired*, she continued working.

When the dependent clause follows the independent clause, no comma is typically needed.

Example: She continued working *although she was tired*.

Conclusion

The syntax of composite sentences, particularly complex sentences, highlights the flexibility and richness of language. By combining independent and dependent clauses, speakers and writers can convey intricate ideas, establish relationships between concepts, and create varied sentence structures. Mastering the use of complex sentences not only enhances clarity and coherence in communication but also adds depth and sophistication to both spoken and written language. Complex sentences are a cornerstone of sophisticated language use, allowing for the expression of intricate ideas and nuanced relationships between thoughts. By integrating independent and dependent clauses, they enable writers and speakers to present information in a logical, layered, and organized manner. Understanding their syntax not only improves grammatical accuracy but also enhances the clarity and effectiveness of communication. Whether crafting formal essays, engaging in creative writing, or participating in everyday conversation, mastering the structure of complex sentences empowers individuals to convey their thoughts with precision, depth, and eloquence.

REFERENCES

1. Azar, B. S. (2003). *Understanding and Using English Grammar* (3rd ed.). Pearson Education.
2. Chalker, S., & Weiner, E. (1998). *The Oxford Dictionary of English Grammar*. Oxford University Press.
3. Crystal, D. (2004). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language* (2nd ed.). Cambridge University Press.

4. Greenbaum, S., & Quirk, R. (1990). *A Student's Grammar of the English Language*. Longman.
5. Huddleston, R., & Pullum, G. K. (2002). *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge University Press.
6. Leech, G., & Svartvik, J. (2002). *A Communicative Grammar of English* (3rd ed.). Pearson Education.
7. Swan, M. (2005). *Practical English Usage* (3rd ed.). Oxford University Press.
8. Teshaboyeva, N., & Mamayoqubova, S. (2020). COMMUNICATIVE APPROACH TO LANGUAGE TEACHING. In МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ (pp. 409-414).
9. Teshaboyeva, N. (2020). LINGUISTIC PERSONALITY, ITS STRUCTURAL CHARACTERISTICS IN THE NEW PERSPECTIVE DIRECTIONS. In МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ (pp. 415-420).
10. Teshaboyeva, N. Z. (2019). TEACHING ENGLISH THROUGH LITERATURE INTESL AND TEFL CLASSROOMS. In СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ДОСТИЖЕНИЯ И ИННОВАЦИИ (pp. 82-84).
11. Хидирова, Д., & Тешабоева, Н. (2022). Pedagogical conditions for the development of the healthy thinking in students. *Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar*, 1(1), 120-122.
12. Gaybullayeva, N. D. K., & Kizi, T. N. Z. (2022). THE ROLE OF INNOVATIVE METHODS FOR LISTENING COMPREHENSION IN TEACHING LANGUAGE LEARNERS FOREIGN LANGUAGES AND MAINLY ENGLISH. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(10), 8-10.
13. Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla qizi, Jurayev Muhammadrahim Murod o'g'li, & Mamirova Munisa Rajab qizi. (2021). Language Learning Culturally and the Role of Literature in Teaching Process. *Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science*, 2(3), 1-5. Retrieved from <https://www.cajotas.centralasianstudies.org/index.php/CAJOTAS/article/view/84>
14. Teshaboyeva, N. (2023). THE IMPORTANCE OF TOURISM IN PRESENT DAY. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 5(5).

15. Teshaboyeva, N. (2023). THE MODERN INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES. Журнал иностранных языков и лингвистики, 5(5).
16. Teshaboyeva, N. Z. (2023, November). Adjective word group and its types. In "Conference on Universal Science Research 2023" (Vol. 1, No. 11, pp. 59-61).
17. Teshaboyeva, N. Z. (2023, November). Modifications of Consonants in Connected speech. In "Conference on Universal Science Research 2023" (Vol. 1, No. 11, pp. 7-9).
18. Teshaboyeva, N., & Rayimberdiyev, S. (2023, May). THE IMPORTANCE OF USING MULTIMEDIA TECHNOLOGY IN TEACHING ENGLISH CLASSES. In Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education (Vol. 1, No. 8, pp. 149-153).
19. Nafisa, T., & Marina, S. (2023). TEACHING AND LEARNING OF ENGLISH VOCABULARY IN TESL AND TEFL CLASSROOMS. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 465-469.
20. Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla kizi, & Akramov Ibrohimjon. (2023). WORD FORMATION. COMPOUNDING. "XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR" Nomli Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi, 1(12), 109–113. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/itfttdm/article/view/3187>
21. Teshaboyeva, N., & Yakubova, N. (2023). CHANGES OF MEANING OF WORDS. Центральноеазиатский журнал образования и инноваций, 2(12), 126-129.
22. Sharifova Dinora Tohir qizi, & Teshaboyeva Nafisa. (2023). "NOUNS AND THEIR GRAMMATICAL CATEGORIES". Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 292–297. извлечено от <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/noiv/article/view/13128>
23. Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla kizi, & Akramov Ibrohimjon. (2023). WORD FORMATION. COMPOUNDING. "XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR" Nomli Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi, 1(12), 109–113. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/itfttdm/article/view/3187>

24. Qodirova Aziza Yunusovna, & Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla qizi. (2023). "VERBS AND THEIR GRAMMATICAL CATEGORIES". *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 280–283. Извлечено от <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/noiv/article/view/13126>
25. Tuxtayeva Aziza Ilhom qizi, & Teshaboyeva Nafisa. (2023). Word Formation: Compounding. "Conference on Universal Science Research 2023", 1(12), 113–115. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/cusr/article/view/3185>
26. Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla, & Iskandarova Sarvinoz Shukurullo qizi. (2023). THE CLASSIFICATION OF SYNONYMS AND THEIR SPECIFIC FEATURES. "XXI ASRDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR, FAN VA TA'LIM TARAQQIYOTIDAGI DOLZARB MUAMMOLAR" Nomli Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi, 1(12), 126–131. Retrieved from <https://universalpublishings.com/index.php/itfttdm/article/view/3191>
27. Тешабоева, Н. (2023). Teaching writing as a major part of productive skills in mixed ability classes. *Информатика и инженерные технологии*, 1(2), 652–656. Извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/computer-engineering/article/view/25759>
28. Teshaboyeva, N., & Yakubova, N. (2023). WORD FORMATION. COMPOUNDING. *Development of pedagogical technologies in modern sciences*, 2(12), 187-192.
29. Teshaboyeva, N. (2023). Compound sentences in the English language. *Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari*, 2(2), 68-70.
30. Nafisa, T. (2023). THE USA ECONOMY, INDUSTRY, MANUFACTURING AND NATURAL RESOURCES OF GREAT BRITAIN. *INTERNATIONAL JOURNAL OF RECENTLY SCIENTIFIC RESEARCHER'S THEORY*, 1(9), 94-97.
31. Nafisa, T. (2023, December). Secondary ways of word formation. In " *Conference on Universal Science Research 2023*" (Vol. 1, No. 12, pp. 109-112).
32. Nafisa, T. (2023). VOWELS AND THEIR MODIFACATIONS. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 298-305.
33. Nafisa, T. (2023, December). Secondary ways of word formation. In " *Conference on Universal Science Research 2023*" (Vol. 1, No. 12, pp. 109-112).

- 34.Nafisa, T. (2023). THE EDUCATION SYSTEM OF THE USA: PRESCHOOL EDUCATION, SECONDARY AND HIGHER EDUCATION, SCHOOL FORMS. *The Role of Exact Sciences in the Era of Modern Development*, 1(6), 53-57.
- 35.Qizi, T. N. Z., & Umedovich, M. Y. (2023). AMERICAN-BASED PRONUNCIATION STANDARDS OF ENGLISH. *Scientific Impulse*, 2(15), 563-567.
- 36.Nafisa, T. (2023, December). Word Formation: Compounding. In " *Conference on Universal Science Research 2023*" (Vol. 1, No. 12, pp. 113-115).
- 37.Nafisa, T. (2023). NOUNS AND THEIR GRAMMATICAL CATEGORIES. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 292-297.

ОСОБЕННОСТИ ЛИПИДНОГО СПЕКТРА У БОЛЬНЫХ САХАРНЫМ ДИАБЕТОМ 2 ТИПА С ПЕРИФЕРИЧЕСКОЙ СЕНСОМОТОРНОЙ НЕЙРОПАТИЕЙ

Ж.А. Назарова ¹, Ш.М. Кабилов ², Р.М. Абдужамилова ¹

Л.Х. Мамадинова ²

1-Центр развития профессиональной квалификации медицинских работников,

2-Андижанский медицинский институт ,

Резюме: в работе проведено исследование состояния липидного обмена у больных сахарным диабетом (СД) 2 типа с периферической сенсомоторной нейропатией. Установлены корреляционные взаимодействия между степенью выраженности нейропатии и показателями липидного статуса.

Ключевые слова: периферическая сенсомоторная нейропатия; сахарный диабет; липидный обмен.

Введение. Основными причинами высокой летальности и ранней инвалидизации больных сахарным диабетом 2 типа (СД-2) являются сосудистые осложнения: диабетические микроангиопатии: ретинопатия, нефропатия, нейропатия и макроангиопатии: ишемическая болезнь сердца (ИБС), цереброваскулярная болезнь (ЦВБ), хронические облитерирующие заболевания периферических артерий [2,4].

Эти выводы подтверждают необходимость комплексного контроля гликемии, артериального давления, а также уровня липидов крови. Для поддержания концентрации липидов крови на нужном уровне в первую очередь применяются статины, эффективность которых неоднократно доказана в крупных клинических исследованиях. В настоящее время возможности применения статинов далеко не ограничены гиперхолестеринемией, которая была первым показанием к назначению статинов. (1,3,5)

Наиболее частым осложнением СД-2 является дистальная нейропатия (ДН). ДН характеризуется наличием симптомов и (или) признаков нарушения функции

периферических нервов у больных СД-2 после исключения других причин. Частота выявления ДН в популяции больных СД-2 колеблется от 10 до 90%. Подобный диапазон колебания во многом связан с отсутствием единых диагностических критериев и отличиями в методах ее выявления [2].

Распространенность диабетической невропатии (ДН) варьируется от 16 до 66% и напрямую зависит от длительности сахарного диабета (СД) и степени его контроля [2].

Частота ДН среди госпитализированных больных с впервые выявленным СД-2 достигает 43,1%, при этом истинная ДН диагностируется у 31,2% обследованных, а у 11,9% больных ДН носит смешанный характер.

В основе профилактики и лечения осложнений СД-2 лежит, прежде всего, надежная компенсация углеводного обмена. Но даже соблюдение этого условия не предотвращает развития диабетических поражений нервной системы при длительном течении заболевания.

Цель: оценить частоту встречаемости нарушений липидного обмена у пациентов СД 2 типа с периферической сенсомоторной невропатией (ПСН) и провести корреляционный анализ между степенью выраженности невропатии и показателями, отражающими состояние липидного обмена.

Материалы и методы: обследовано 54 больных с СД 2 типа (целевой уровень гликозилированного гемоглобина $<8\%$), имеющих ПСН. В качестве сахароснижающей терапии пациенты принимали метформин (средняя доза $965,7 \pm 71,83$ мг) и глибенкламид (средняя доза $6,9 \pm 0,48$ мг). Средний возраст обследуемых составил $64,3 \pm 0,5$ лет, средняя длительность СД 2 типа $8,2 \pm 0,3$ года. Все пациенты, включенные в исследование, имели клинико-инструментальные проявления ПСН, подтвержденные шкалами Нейропатического Симптоматического Счета (НСС) и Нейропатического Дисфункционального Счета (НДС), с последующим разделением пациентов на две группы: с выраженными симптомами невропатии (общий балльный показатель по шкале НДС > 14) и с умеренно выраженными симптомами невропатии (общий балльный показатель по шкале НДС 8-13). Обследуемым проводилось определение глюкозы крови натощак, гликозилированного гемоглобина, общего холестерина (ОХ)

и его фракций, триглицеридов (ТГ). Статистическую обработку результатов проводили методами параметрической и непараметрической статистики и корреляционного анализа.

Результаты: у всех обследованных пациентов отмечались нарушения липидного обмена, проявляющиеся высокоатерогенной комбинированной гиперлиппротеинемией с повышением уровня ОХ, липопротеинов низкой плотности и ТГ, в сочетании с понижением антиатерогенной фракции липопротеинов высокой плотности. ОХ был увеличен до $6,7 \pm 0,14$ ммоль/л, холестерин низкой плотности до $3,7 \pm 0,16$ ммоль/л, ТГ до $2,6 \pm 0,13$ ммоль/л. Уровень холестерина высокой плотности составлял $0,85 \pm 0,04$ ммоль/л. Глюкоза крови натощак – $6,7 \pm 0,16$ ммоль/л, ликозилированный гемоглобин $6,9 \pm 0,12\%$. Гиперхолестеринемия встречалась в 97,3% случаев. Кроме того, обнаружено увеличение количества лиц с гипертриглицеридемией до 54,4%. Наряду с этим снижение холестерина высокой плотности отмечалось у 17,1%, что свидетельствует о наличии ярко выраженных нарушений липидного обмена. В результате выполненного корреляционного анализа установлены корреляционные взаимодействия у пациентов с умеренно выраженными симптомами ПСН: наблюдалась достоверная прямая связь умеренной силы ($r=0,37$, при $p<0,05$) между степенью выраженности нейропатии и количеством общего холестерина, и сильная прямая связь ($r=0,81$, при $p<0,05$) с количеством ТГ.

Выводы: по результатам проведенного исследования обнаружено, что у больных СД 2 типа с периферической сенсомоторной нейропатией в большинстве случаев присутствует гиперхолестеринемия, которая коррелирует со степенью выраженности ПСН.

Литература.

1. Александров А.А. Статины и сахарный диабет: стабилизация «распадающихся» бляшек. Consilium medicum,- 2003; -том 5, №9.
2. Дедов И.И., Шестакова М.В. Сахарный диабет. Острые и хронические осложнения. М.: МИА, 2011. 82 с.

3. Гонохова Л.Г. Коррекция нарушений липидного обмена у пожилых больных с сахарным диабетом 2 типа. Кардиоваскулярная терапия и профилактика 2006; 5(4): 105–110.
4. Шестакова М.В. Комментарии эндокринолога к Рекомендациям по сахарному диабету, предиабету и сердечно–сосудистым заболеваниям ESC–EASD 2007 / «Сахарный диабет» 2008, №1, с. 97–99).
5. Heart Protection Study Collaborative Group. MRC/BHF Heart Protection Study of cholesterol–lowering with simvastatin in 5963 people with diabetes: a randomised placebo–controlled trial. Lancet 2003;361:2005–16.

SYNONYMIC AND ANTONYMIC TRANSLATION

Supervisor: Abduraxmanova Zilola Yoqubjon qizi

Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan named after
Mirzo Ulugbek The faculty of Psychology, department of
Foreign languages Phylology and foreign languages

Student of group 302-21: Axrorova Sevinch Saidmurod qizi

Annotation: This article explores the concepts of synonymic and antonymic translation, highlighting their significance as strategies for achieving linguistic and cultural equivalence in translation. It defines synonymic translation as the process of replacing a source language word with a synonym in the target language to preserve meaning while adapting the text to the target culture. Antonymic translation, on the other hand, involves substituting a word with its opposite, often requiring adjustments to the surrounding context to maintain the original message. The article emphasizes the importance of these techniques in literary, marketing, and cross-cultural communication, noting their challenges, such as the potential for subtle differences in meaning and cultural misrepresentation. Ultimately, the article illustrates that both techniques offer creative solutions for overcoming the complexities of translation, ensuring that the essence of the original text resonates with diverse audiences.

Key words: synonymic translation, antonymic translation, linguistic equivalence, cultural adaptation, translation techniques, meaning preservation, contextual adjustment, literary translation, marketing translation, cross-cultural communication, language nuances, idiomatic expressions, cultural sensitivity, translation strategies, creative translation

Synonymic and Antonymic Translation: Understanding the Dynamics of Linguistic Equivalence

Translation is not a mere transfer of words from one language to another; it is a nuanced process that requires deep understanding of both source and target languages. Among the many strategies employed by translators, synonymic and antonymic translation stand out as techniques that highlight the interplay of meaning, context, and linguistic structure.

Synonymic Translation: Maintaining Semantic Equivalence

Synonymic translation involves replacing a word or phrase in the source language with a synonym in the target language that carries the same or nearly the same meaning. This technique is particularly useful when the direct translation of a term may sound unnatural, culturally inappropriate, or overly rigid in the target language.

Key Features of Synonymic Translation

1. **Flexibility:** Synonymic translation allows the translator to adapt the message to suit the linguistic and cultural norms of the target audience.
2. **Preservation of Contextual Meaning:** While synonyms may differ slightly in connotation or usage, the goal is to maintain the original text's intent and tone.
3. **Enhanced Readability:** Using synonyms ensures that the translation feels fluid and natural rather than forced or overly literal.

Example:

Source Text: "He was furious when he heard the news." Literal Translation: "Él estaba furioso cuando escuchó la noticia." Synonymic Translation: "Él estaba muy enojado cuando escuchó la noticia." Here, "furioso" is replaced with "muy enojado," a synonym that is contextually appropriate and widely understood.

Antonymic Translation: A Creative Reversal

Antonymic translation involves substituting a word or phrase with its opposite, while also altering the surrounding context to preserve the overall meaning of the original text. This approach is less common but highly effective in situations where a direct or synonymic translation would result in awkward phrasing or loss of nuance.

Key Features of Antonymic Translation

1. **Contextual Adjustment:** The surrounding text is restructured to accommodate the antonym while preserving the intended message.

2. **Emphasis on Meaning Over Form:** Antonymic translation prioritizes the sense of the original text, even if it requires significant linguistic reconfiguration.
3. **Idiomatic Expression:** This technique is often used to handle idioms, expressions, or culturally bound phrases that do not have direct equivalents in the target language.

Example:

Source Text: "He seldom comes to visit us." Literal Translation: "Él raramente viene a visitarnos." Antonymic Translation: "Él casi nunca viene a visitarnos." Here, "seldom" is replaced with "casi nunca" (almost never), which is an antonymic approach but retains the original meaning.

Applications and Challenges

Applications

- **Literary Translation:** Synonymic and antonymic techniques are essential in poetry, novels, and plays where tone, rhythm, and cultural references need to be carefully balanced.
- **Advertising and Marketing:** Translators often employ these methods to adapt slogans and taglines, ensuring they resonate with the target audience while conveying the intended message.
- **Cross-Cultural Communication:** These techniques help bridge gaps in cultural concepts and linguistic structures, making texts accessible and relatable.

Challenges

1. **Nuances of Meaning:** Synonyms and antonyms are rarely perfect equivalents, and subtle differences can lead to unintended interpretations.
2. **Cultural Sensitivity:** Words carry cultural weight, and a poorly chosen synonym or antonym can misrepresent or offend.
3. **Maintaining Consistency:** Overuse of synonymic or antonymic techniques can lead to inconsistency and dilute the original text's tone or intent.

Conclusion

Synonymic and antonymic translation are powerful tools in the translator's arsenal, enabling the adaptation of texts across linguistic and cultural boundaries. By thoughtfully employing these techniques, translators can preserve the essence of the source material while ensuring that it resonates with the target audience. Mastery of these methods requires not only linguistic expertise but also cultural insight and creative problem-solving skills, making translation a true art form. Ultimately, the choice between synonymic and antonymic translation depends on the specific context and the translator's goals. While synonymic translation aims to maintain fidelity to the original wording by finding equivalent expressions, antonymic translation offers a creative solution for situations where a direct approach fails to capture the intended meaning. Both techniques demonstrate the complexity and flexibility of translation as a craft, highlighting how language is not just a system of words but a reflection of thought, culture, and emotion. By skillfully employing these strategies, translators become not only linguistic mediators but also cultural bridge-builders, ensuring that ideas and stories transcend the boundaries of language.

REFERENCES

1. Abduraxmanova Z, Abiyirkulova Z, Nurmamatova M: UNDERSTANDING MULTICULTURALISM IN SOCIOLOGY: EMBRACING DIVERSITY IN SOCIETY, 2022
2. Abduraxmanova, Z., & Mamurova, M. (2021). THEORETICAL APPROACH TO SPEECH DISFLUENCIES IN SIMULTANEOUS INTERPRETATION. In *МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ* (pp. 43-45).
3. Axmedova S. R. и др. Masofaviy ta'lim va uning horijiy tillarni o'qitishdagi o'rni //Science and Education. – 2021. – T. 2. – №. 10. – С. 608-612.
4. Axmedova, S. R. (2021). Chet tillarni o'rganish va undagi metodlarning ahamiyati. *Science and Education*, 2(11), 1076-1080.
5. Bassnett, S. (2002). *Translation Studies*. Routledge.
6. Fayzullaeva, U., & Togaev, S. (2024). A LITERARY PHENOMENON IN THE POSTMODERN ERA. *IJODKOR O'QITUVCHI*, 4(37), 146-148.

7. Nida, E. A. (1964). *Toward a Science of Translation*. Brill.
8. Pym, A. (2010). *Exploring Translation Theories*. Routledge.
9. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
10. Venuti, L. (2012). *The Translation Studies Reader* (3rd ed.). Routledge.

LAKUNAR BIRLIKLAR SEMANTIKASI (ABDULLA QODIRIY ASARLARI
MISOLIDA)

Baxodirova Shaxlo Baxodirovna

Shaxlo.bakhodirova@gmail.com

Fan va texnologiyalar universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: *Maqolada Abdulla Qodiriy asarlaridan olingan lakunar birliklar misollari semantikasi tahlillari keltiriladi. Lakunar birliklarning tilshunoslikdagi ahamiyati, unga doir olimlarning mulohazalari ko'rib chiqilgan. Lakunar birliklarning lug'at boyligimizni oshirishdagi ahamiyati yozuvchi asarlaridan olingan misollar orqali tahlilga tortilgan.*

Kalit so'zlar: *Lakunar birlik, adabiy til, semantika, lug'at, dialektizm, nutqiy ehtiyoj.*

Abstract: *The article presents an analysis of the semantics of examples of lacunar units taken from the works of Abdulla Qadiri. The importance of lacunar units in linguistics and the opinions of scientists about it are considered. The importance of lacunar units in increasing our vocabulary is analyzed through examples taken from the writer's works.*

Key words: *lacunar unity, literary language, semantics, vocabulary, dialectism, speech need.*

Аннотация: *В статье представлен анализ семантики примеров лакунарных единиц, взятых из произведений Абдуллы Кадири. Рассмотрено значение лакунарных единиц в лингвистике и мнения ученых по этому поводу. Значение лакунарных единиц в увеличении нашего словарного запаса анализируется на примерах из произведений писателя.*

Ключевые слова: *лакунарное единство, литературный язык, семантика, лексика, диалектизм, речевая потребность.*

Tilda leksik birliklarning miqdori kishilik jamiyatining va til sohiblarining tafakkur darajasi, ilm-fanning rivojlanganlik miqyosi va ongda ularning aks etish xususiyatlariga mutanosib ravishda ko'payib boradi. Til egalarining muayyan nutqiy ehtiyojlari natijasida shakllanadigan lisoniy birliklar garchi uzluksiz paydo bo'lib tursa-da, ularning barchasi til leksik fondida barqaror o'rin tutmaydi. Millatning odil lisoniy tanlovi asosida ularning eng

muhim va zarurlari til leksikasining asosi sifatida nisbatan turg'un va yashovchan xususiyatlarga ega bo'ladi. Aslida, adabiy til deb ataluvchi tilning me'yoriy va ommabop shakli til sohibi bo'lgan jamiyatning oqil lisoniy idroki mahsulidir.

Adabiy til adabiy tildagi leksik bo'shliqlarni sheva so'zlari bilan to'ldirish masalasi bugungi kun tilshunosligida ham muhim masalalardan biri. Leksik bo'shliqni lakuna sifatida nomlash va uni to'ldirish borasidagi fikrlarni birinchilardan bo'lib ilgari surgan S.Ashirboyevning qayd etishicha, "dialektologiyada uni (lakunani – A.H.) adabiy tildagi bo'sh o'rinni to'ldiruvchi dialektal so'z deb tushunish to'g'ri bo'ladi"¹. Bunday bo'shliqlarni lakuna sifatida e'tirof etish va uni milliy tilga xos so'zlar bilan to'ldirish borasidagi mazkur fikrlar tilshunoslikning bugungi holatida alohida dolzarblik kasb etadi. Olimning fikricha, adabiy tildagi lakunalarni to'ldirish dialektologiyaning ham muhim vazifalaridan biri bo'lishi kerak.

Abdulla Qodiriyning asarlarida mavjud bo'lgan dialektizmlar, uning asarlari voqeliklarini tabiiy va xalqona tarzda ochib berishga xizmat qilgan. O'zbek adabiy tili rivojida A.Qodiriyning asarlarida shuni ko'rish mumkinki, u xalqning so'zlashuv tilidan mohirona foydalangan. U o'z asarlarida o'zbek, tojik, rus, tatar, arab va boshqa tillarga xos so'zlardan ham foydalangan.

Abdulla Qodiriyning asarlarida mavjud bo'lgan lakunar birliklar o'zbek adabiy tili uchun ahamiyatga ega bo'lgan adabiy muhitni namoyish etadi. U o'zining asarlarida odatda o'zbek tilining o'z xususiyatlarini, ajoyib ranglarini va lokal tillarning nutq madaniyatini o'z ichiga olgan tarzda ochib beradi. Abdulla Qodiriy til va so'zning ma'nolari orasidagi munosabatni o'rganishga va anglashga alohida ahamiyat beradi.

Abdulla Qodiriyning asarlarida mavjud bo'lgan lakunar leksikalar, uning uslubiyotida va yaratgan til shakllari bilan bog'liqdir. U asarlarida jumlaning iloji boricha ochiq tarzda keltiradi. Abdulla Qodiriyning asarlarida mavjud bo'lgan dialektizmlar, uning qalamidagi so'z voqeliklar bilan bog'liqdir. Bu leksikalar, odatda so'zning yashirin ma'nosini yetkazish yoki ayrim belgilangan to'ldirilishi kerak bo'lgan joylarni tushunish uchun ishlatiladi. A.Qodiriyning barcha asarlari tilning o'zgacha tovlanishlarini, mahalliy rang-baranglik va o'zgacha xususiyatlarni ifodalaydi. Bu leksikalar uning asarlarida milliy madaniyatning o'ziga xosliklari uchun maqbuldir.

---

¹ Ashirboyev S. O'zbek dialektologiyasi. – T.: "Nodirabegim" nashriyoti, 2021. – B. 101.

Muayyan tushuncha yoki “predmetni bilish jarayoni uning nominatsiyasi bilan bog‘liq”². Borliqda paydo bo‘ladigan har bir predmet, tushuncha, avvalo, ongda akslanar ekan, albatta, unga munosib lisoniy ifoda topish, nomlash, izohlash, tavsiflash, tushuntirish ehtiyoji shakllanadi: “insondagi bilim doirasining muttasil ravishda kengayib turishi tilda bu jarayonlarning doimo yangi atama (nom)lar bilan ifodalanib turishini talab qiladi”³ Bunday vaziyatda inson yangi tushunchalarni atash uchun odatda ikki usuldan foydalanadi: 1) yangi tushunchaga yangi nom (so‘z) berish; 2) yangi tushunchani unga o‘xshash tushuncha nomi bilan metaforik nomlash. Aksar hollarda ikkinchi usul faol qo‘llanadi. Chunki yangi so‘z jamiyat a‘zolari tomonidan osonlikcha tushunilmaydi⁴.

Til leksikasidagi so‘zlar miqdorining keskin o‘sib ketishini cheklab turuvchi omillardan biri so‘zlarning ko‘chma ma’noda qo‘llanishi va shu orqali ko‘plab tushunchalarni ifodalay olishidir. Abdulla Qodiriy asarlarida qo‘llangan so‘zlarni bugungi kun adabiy nutqimizda qay darajada qo‘llanilayotgani yoki unga teng keladigan so‘zlar mavjudlik darajasini qisman ko‘rib chiqdik.

O‘zbek tilida hozirgi kunda savdosi yurishmay qolganlarga nisbatan *bankrot* atamasi yoki kasodga uchramoq iboralari qo‘llaniladi. A.Qodiriy o‘z asarlarida bu holatga nisbatan *muflis* atamasini qo‘llaydi. Ya’ni savdosi singanlarni *muflis* bo‘lgan deb izohlab ketadi. Ammo hozirgi kunda, asosan, *bankrot* atamasi faol qo‘llanadi. (“D.B.” 171-173 b)

Yozuvchi asarlarida qahramonlarning biriga *serkulki* degan ta’rifni keltirib o‘tadi. Uning ma’nosiga istarali, ozg‘indan kelgan degan izoh keltiriladi. “*Ul ichi kirsiz, serkulki, ochiq-qina bir yigit bo‘lub, bek bilan go‘yo ko‘b yillardan beri bo‘lg‘an tanishlarcha muomala qilar edi*”. Hozirgi kunda ham shunday insonlar bor ammo unday insonlarga nisbatan aniq bitta ta’rif keltirilmaydi. Ya’ni *istarali* so‘zi semizroq insonlarga nisbatan ham qo‘llanilishi mumkin. Bu yerda *serkulki* atamasi ham ozg‘in ham istarali ma’nosida ya’ni ijobiy xususiyat belgisi sifatida qo‘llangan (“O‘.K.” 163-b).

Ayollarning urfdan qolgan bosh kiyimlarini “*modadan qolgan*” iborasi bilan ta’riflashadi. Umuman, nafaqat bosh kiyimga balki ko‘plab kiyimlarga, atrofdagi narsa-

² Махмараимова Ш. Ўзбек тилида метафоранинг номинатив функцияси // Ўзбек тили ва адабиёти, 2019 йил №3. – Б. 107.

³ Худойбердиева Л. Ўзбек тилида номинатив бирликларнинг даражаланиши: Филол. фанлари номзоди... дис. – Андижон, 2003. – Б. 19.

⁴ Махмудов Н. Тил тилсими тадқиқи. Т., “Mumtoz so‘z”, 2017. – Б. 120.

buyumlarning iste'moldan qolishiga nisbatan ham shu termin hozirgi kunda so'zlashuv nutqida faol qo'llanilib kelinmoqda. A.Qodiriy aynan bosh kiyimning urfdan qolishiga nisbatan asarlarida *kulta* atamasini qo'llaydi. Ya'ni *kulta*- xotinlarning bu kunda iste'moldan qolg'an bosh kiyimlari deya izoh keltiriladi. Ammo bugungi kun o'zbek tili adabiy nutqimizda barchasiga umumiy holda *urfdan qolgan* iborasi qo'llaniladi. ("D.B." 255-260 b)

Yana kiyimlar bilan bog'liq atamalarga to'xtaladigan bo'lsak, hozirgi kundagi kiyimlarda ham uchraydigan ichki cho'ntak mavjud. Yozuvchi asarlarida ichki cho'ntakni *yonchiq* (O'TIL 2, 45) deb ataydi. Ya'ni *yonchiq*- to'n, chakmon va shu kabi kiyimlarning ichki yon tomoniga tikilgan cho'ntak(cha). Bugungi kun adabiy nutqimizda umumiy holda cho'ntak atamasi qo'llanadi. Faqat qayerda joylashgan cho'ntakligi to'liq aytib o'tiladi. Masalan, ko'ylak cho'ntagi, shim cho'ntagi, yon cho'ntak, tashqi cho'ntak yoki ichki cho'ntak kabi. ("O'.K." 36-214 b. 2 ta)

Holat bilan bog'liq so'zlarga misol keltiradigan bo'lsak, yozuvchi asarlarida bilib bilmaslikka oladigan insonlarni *tag'oful* deb ataydi. Ya'ni *tag'oful*-arabcha-o'zini e'tiborsiz, beparvo, beg'amlikka solish; bilib bilmaslikka olish. Bu atamani deyarli barcha asarlarida uchratishimiz mumkin. Demak, bu so'z o'sha vaqt mezonida iste'molda ko'p qo'llanuvchi so'zlardan biri hisoblangan. "*O'zingizni tag'ofulga solmangiz, bek yigit, — dedi qushbegi, — otangizning kim ekanini, sizni Marg'ilonga nima uchun yuborg'anini, qutidor bilan munda qanday ishlar qilmoqda bo'lg'anlig'ingizni, barchasini hujjatlari bilan bilamiz*". ("O'.K." 41-b. 1 ta) Yana bir misol, "*Basharti o'z uyida turg'an Anvarning xiyonati to'g'risida Sultonali o'zini tag'ofulg'a solsa, mardunning ko'ngliga nima gap kelar edi, ayniqsa, janoblaringiz qanday andishaga tushar edingiz*" ("M.Ch." 287-b. 1 ta). Gap mazmunidan ham ko'rinib turibdiki, asar qahramoni o'zini bilmaslikka olayotganiga ishora qilinmoqda.

Yana shunday holat bilan bog'liq so'zlarga *mumsik*- (arabcha)-o'ta ketgan baxil, ziqna, xasis so'zini keltirishimiz mumkin(O'TIL 2, 746). "*Xotin kishining boshi uy ichining og'ir toshi emish... Hozir o'zi qirq yoshqa kirgan bo'lsa, yigirma besh yildan beri shu mumsik er bilan tiriklik qilib keladir*". ("Mehrobdan chayon" 18 b. 1 ta) hozirgi o'zbek adabiy tilimizda bunday holatga nisbatan *o'ta ziqna*, yoki xalq tilida *o'ta qattiq* atamaları qo'llanadi. Yozuvchi asarlarida bunday holat uchun *mumsik* atamasi qo'llanganini ko'rishimiz mumkin. Ya'ni yozuvchi shunchaki ziqna atamasini qo'llamaydi. *Mumsik* ziqnalikning orttirma darajada ekanligiga ishora qiladi. Hozirgi adabiy nutqimizda bu so'z qo'llanmaydi va aynan sinonimi yo'q balki sifatning orttirma daraja so'zlari orqali ifodalanadi.

Kulcha non yoki katta bo'g'irsoq so'zlarini bugungi kun adabiy nutqimizda tez-tez uchratib turamiz. A.Qodiriy asarlarida bularga nisbatan umumiy bitta *to'qoch* atamasi qo'llanadi. *to'qoch* -katta bo'g'irsoq. 2 Kulcha non(O'TIL 4, 269). Bu nutqda so'zlarni tejashga olib kelsa-da, lekin aniq tasavvur hosil qilishga to'siqlik qiladi. Ya'ni, bu tandirda pishgan kulcha nonmi yoki yog'da pishirilgan katta bo'g'irsoqmi, noaniqligicha qoladi. "*O'zbek oyim bo'g'irsoq qovirtirish, talqon tuydirish, to'qoch yopdirish bilan mashg'ul bo'ldi*" ("O'.K." 204-b 1 ta). Qanday non nazarda tutilayotganini faqatgina kontekst orqali bilib olishimiz mumkin. Hozirgi kunda bu atama iste'moldan chiqib ketgan bo'lsa-da, ammo tushuncha mavjudligi sabab sinonimlari ham mavjud.

Bugungi kunda ham, o'tmishda ham barcha uchun salbiy so'zlardan biri bo'lgan *taloq qilingan* yoki *ajrashgan ayol* so'zi o'rnida maxsus atama ishlatilgan bo'lib, yozuvchining asarida bunday holatdagi ayolga nisbatan xalq tilidan olingan *matluqa* atamasi qo'llangan. Demak, bunday holat oldindan bo'lib kelgan va uchragan bo'lsa-da, lekin negadir holat bilan bog'liq atama iste'moldagi nutqimizdan chiqib ketgan. Buni qonuniy nikoh joriy qilinganligini va sha'riy nikohdan ko'ra qonuniy nikoh muhim ahamiyat kasb etganligini sabab qilib olishimiz mumkin. Til taraqqiyotida ijtimoiy muhitning ahamiyati kattadir. Ya'ni ajrashayotgan oilalar taloq orqali emas balki ajrashish uchun ariza yozish va o'sha arizasiga ko'ra ajrim e'lon qilinganligi tufayli *matluqa* so'zi iste'moldan chiqib ketgan, ehtimol ("O'.K." 120-b 1 ta). Va xuddi shu holatning teskarisini *mankuha*(O'TIL 2, 628) - nikohli xotin ("D.B." 320-334-betlar) deb ataydi yozuvchi. Har ikkala so'z o'zaklariga e'tibor bersak, *matluqa*- taloq va *mankuha*- nikoh so'zlari asosida vujudga kelganini ko'rishimiz mumkin.

Yozuvchi juda eski kiyimlarga nisbatan *qo'sqi*(O'TIL 5, 444) atamasini qo'llaydi. Bugungi kundagi adabiy nutqimizda eski kiyimlarga nisbatan juldur, juda eski atamaları qo'llanadi. A.Qodiriy esa *qo'sqi* deya o'ta eski ma'nosida qo'llaydi. Ya'ni *qo'sqi*- juldur, juda eski. "*Xishtko'prukka yetkanda, katta suv yonidagi hujra eshigida qo'sqi po'stunga o'ralib turg'an qorovul uning oldig'a tushib salom berdi*" ("M.Ch." 202-b. 1ta). Hozirgi adabiy nutqimizda bunday so'zlarni ifodalash uchun sifat darajalari *juda, eng, o'ta* kabi so'zlari orqali ifodalanadi. Misollarimizdan ko'rinib turibdiki, sifat darajalari bilan bog'liq atamalar yozuvchi asarlarida boshqa so'zlar orqali ifodalanib kelingan. Hozirgi kun nutqimizda bu so'zlarning o'rnini bo'sh deb bo'lmasa-da, lekin aynan o'rnida qo'llanuvchi so'zlar mavjud emas.

Majjonan-haq olmasdan, bepul, tekinga ishlaydiganlarga nisbatan qo'llagan bu so'zni yozuvchi o'sha davr muhitini ochib berishda, xalqona so'zlardan mohirona foydalanganini ko'rishimiz mumkin. Hozirgi adabiy nutqimizda bunday holat uchun, asosan, tekinga, haq olmasdan kabi atamalar qo'llanadi. *"Ul majjonan xizmat qiladi, bas, mirzolaringizg'a nima og'irliq?"* ("M.Ch" 184-b. 1 ta).

Yana bir salbiy holatlarga nisbatan qo'llangan so'zlardan biriga to'xtaladigan bo'lsak, *karih*(O'TIL 2, 376)- yoqimsiz, xunuk ko'ngil aynitadigan, jirkanch ma'nosida qo'llangan so'z bo'lib, bugungi kun adabiy nutqimizda bunday holat uchun qo'llanadigan aynan bitta so'z mavjud emas. Ushbu so'z ayni vaqtda bir nechta ma'nolarni o'z ichida qamrab olgan bo'lib, yozuvchi so'zlarni tejashga va o'z davri uchun tushunishni osonlashtirishga erishgan. *"Tunqotarning karih bu muqobalasidan kishilar siqilib qoldilar"* ("M.Ch." 281-b. 1 ta). Jumlani o'qiganimizda bir qarashda oddiy gapdek ko'rinsa-da, mazmunan keng ma'no qamrab olganini birgina *karih* so'zi orqali anglashimiz mumkin.

Ro'zg'or buyumlari orasida, ayniqsa, faol qo'llangan so'zlardan biri *bo'g'joma*(O'TIL 1, 506)- kiyim-kechak, kiyimlik gazlamalar, tugib qoyiladigan katta mato; choyshab. Bugungi kunda shunday o'ralgan holatini xalqona tilimizda ko'proq *tugun qilib bog'lash* deb aytiladi. Lekin aynan shunday narsalarni bog'lash uchun ishlatiladigan choyshablarni nomlash uchun so'z bugungi kun adabiy nutqimizda mavjud emas. Balki hozirgi kunda bunday tarzda narsalarni bog'lab qo'yish kam kuzatiladigan holat bo'lib qolganligidir, ehtimol. *"Bu kunda bo'lsa to'rt yil burung'i g'usli, yetti yillik tusi, turlik-turlik yamog'i bilan sakkizinchi qish maxdum pochchasig'a sodiqona xizmat qilish uchun bo'g'joma ichida o'ziga kuch yig'ib yotadir"* ("M.Ch." 14-b. 1 ta).

Ba'zi shunday so'zlarimiz borki, bugungi kunda yangi tushunchadek tuyuladi. Lekin bu oldin ham mavjud bo'lganini bilganimizda oldingi nomi qanday bo'lganiga ham qiziqamiz. Shunday so'zlardan biri mo'ychinak (O'TIL 2, 780)- forscha-qosh, kipriklarni terish uchun ishlatiladigan kichkina qisqich. *"Ko'bni ko'rgan bu kichik bosh ba'zi uyat nayranglarga ham urinib ko'rar, masalan "vaqtsiz chiqqan" soqol-murtlarini mo'ychinak bilan terib, har kun o'nqayta oynaga qarar, yangi xaridor topish maqsadida kun sayin bozor-rasta, ko'y-guzarlar sayriga chiqar edi..."* Hozirgi nutqimizda *pinset* (fransuzcha-qisqich) deya chet tili atamasi bilan qo'llaymiz. Vaholanki, bu tushuncha oldindan mavjud bo'lib, o'z nomiga ham ega bo'lgan. Ammo siyosiy vaziyatlar tufayli boshqa nom bilan atab boshlaganmiz. Bu buyumning nomi birgina "Mehrobdan chayon" romanining o'zida 4 marta

qo'llangan. Bundan ko'rinadiki, bu iste'moldagi faol tushunchalardan biri bo'lib, bu narsa bizga Yevropa orqali kirib kelmagan, aksincha, oldindan mavjud bo'lgan tushunchadir.

Gazlamalar ko'rinishi nomlari bilan bog'liq atama *chiviq* (O'TIL 4, 509)- mayda chiziq-chiziq yo'lli gazlama ("M.Ch." 33-34 b. 2 ta) atamasi ham bugungi kun adabiy nutqimiz uchun biroz o'zgacha. "*Qora chiviq beqasamdan harir to'n kiygan mavzun qad Anvar birinchi qarashdayoq ko'zga do'ndiq va ko'rkam ko'rinar edi*". Hozirgi adabiy nutqimizda bunday sifat matolar uchun *mayda chiziqli, yo'l-yo'l chiziqli* atamalari qo'llanadi.

Biroq ta'kidlash o'rinliki, bu kabi holatlar badiiy asar tahlilidagina kuzatilishi mumkin. Biroq so'zlashuv nutqida individual tarzda yaratilgan (yangi paydo bo'lgan) so'zning dialektal norma darajasiga chiqmasdan, birdaniga adabiy norma darajasiga chiqishi juda kam uchraydigan hodisa. Bu kabi so'zlarning favqulodda imkoniyatlari ular nomlayotgan lakunaning nutqiy jihatdan dolzarbligiga va keng qo'llanishli bo'lishiga bog'liq.

Leksik sathdagi bo'shliqlarni o'zga til so'zlari bilan to'ldirish u qadar o'zini oqlamaydi. Aslida bu holat muayyan til leksikasining sofligi uchun jiddiy xavfdir. Tarjima jarayonida aniqlanadigan lakunalarni lakunar birlik (xorijiy tilga xos so'z) bilan to'ldirish kabilar esa til rivoji uchun tahdid sifatida baholanishi kerak. Albatta, barcha tillarga kirib borayotgan internatsional so'zlarga ortiqcha g'ashlik bilan qarab bo'lmaydi, biroq bu borada ham muayyan me'yorga amal qilish zarar qilmaydi.

Tahlillardan sezish mumkinki, til leksikasining boyishida tafakkur hamda tilning mutanosib rivojlanishini ta'minlovchi va taqozo etuvchi lakunalar muhim ahamiyatga ega. Aynan lakunalar til sohibi (va iste'molchisi)ga leksik bo'shliqlarni to'ldirish zaruratini eslatib turadi. Mazkur bo'shliqlarning to'ldirilish mexanizmlari tilning ichki imkoniyatlari va qonuniyatlari asosida tartibga solinadi⁵.

Kuzatishlardan ma'lum bo'ladiki, "shevaga oid so'zlar so'zlashuv tili, badiiy asarlar va vaqtli matbuot orqali adabiy tilga kirib boradi"⁶. Mazkur vositalar tilning real (reprezentativ) shakli sifatida lakunar birliklarning aniqlanishi va to'ldirilishida alohida ahamiyatga ega. Xususan, badiiy nutqda so'z ustalarining lakunalarni to'ldirish usullari, yo'llarini o'rganish va tahlil qilish orqali bu boradagi muammolarni ijobiy hal etish mumkin.

⁵ Hozirgi ўzbek adabiy tili. I tom (Fonetika. Leksikologiya. Morfologiya). – T., "Fan", 1966. – B. 159-160.

⁶ Ишаев А. Ўзбек диалектал лексикографияси. – Т.: Фан, 1990. – Б. 23.

ADABIYOTLAR

1. Abdulla Qodiriy “Mehrobdan chayon” [Matn]: roman / A. Qodiriy. – Toshkent:Yoshlar nashriyot uyi, 2019. – 328 b
2. Abdulla Qodiriy “Diyori bakr” kichik asarlar to‘plami. “Yangi asr avlodi”, 2007-y. 469-b.
3. Абдулла Кодирий. “Ўткан кунлар” роман. www.ziyouz.com. Kutubxonasi 2007-220 б.
4. Ashirboyev S. O‘zbek dialektologiyasi. – T.: “Nodirabegim” nashriyoti, 2021. – B. 101.
5. Махмараимова Ш. Ўзбек тилида метафоранинг номинатив функцияси // Ўзбек тили ва адабиёти, 2019 йил №3. – Б. 107.
6. Худойбердиева Л. Ўзбек тилида номинатив бирликларнинг даражаланиши: Филол. фанлари номзоди... дис. – Андижон, 2003. – Б. 19.
7. Махмудов Н. Тил тилсими тадқиқи. Т., “Mumtoz so‘z”, 2017. – Б. 120.
8. Xolmonova Z., Saidahmedova O., Nurillayeva O. Lingvokulturologiyaga oid tushunchalar tadqiqi /monografiya/. T.: NAVRO‘Z, 2018.
9. Ҳозирги ўзбек адабий тили. I том (Фонетика. Лексикология. Морфология). – Т., “Фан”, 1966. – Б. 159-160.

**FRAZEOLOGIK LAKUNAR BIRLIKLAR (ABDULLA QODIRIY
ASARLARI MISOLIDA)**

Shaxlo Baxodirovna Baxodirova

Chirchiq Pedagogika universiteti tayanch doktoranti

Shaxlo.bakhodirova@gmail.com

Annotatsiya: *Maqolada frazeologik birliklar haqida mulohaza yuritilgan. Abdulla Qodiriyning asarlaridan lakunar frazemalarga misollar keltirilgan va ularning semantikasi xususida fikr yuritilgan. Lakunar frazemalarga misollar keltirishda "Diyori bakir", "O'tgan kunlar" va "Mehrobdan chayon" asarlari tahlilga tortilgan.*

Kalit so'zlar: *Lakunar birlik, frazema, adabiy shakl, dialektal so'z, portret, peyzaj.*

Abstract: *The article discusses phraseological units. Examples of lacunar phrases are given from the works of Abdulla Qadiri and their semantics are discussed. In giving examples of lacunar phrases, the works "Diyori Bakir", "Gone Days" and "Scorpion from the Altar" were analyzed.*

Key words: *lacunar unit, phrase, literary form, dialectal word, portrait, landscape.*

Аннотация: *В статье рассматриваются фразеологические единицы. Приводятся примеры лакунарных словосочетаний из произведений Абдуллы Кадири и обсуждается их семантика. В качестве примеров лакунарных словосочетаний были проанализированы произведения «Диёри Бакир», «Ўтган кунлар» и «Меҳробдан чаён».*

Ключевые слова: *лакунарная единица, словосочетание, литературная форма, диалектное слово, портрет, пейзаж.*

Hozirgi zamonaviy tilshunoslikning til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro aloqalarini o'rganuvchi dolzarb masalalaridan biri – bu madaniyatlararo kommunikatsiya hisoblanadi. Bu esa, ko'pincha, kommunikatsiya jarayonida o'zaro aloqaga kirishuvchi tomonlarning milliy-madaniy o'ziga xosligi bilan bog'liq.

Mamlakatimizda davlat tilini rivojlantirish, shuningdek oliy ta'lim tizimini yanada takomillashtirish singari dolzarb vazifalar, ayni paytda, o'zbek tilining lug'at fondi, leksikasi hamda terminologiyasini rivojlantirishni taqozo etadi.

Hozirgi o'zbek tili bilan bog'liq tadqiqotlarning aksariyatida tahlilga tortilgan materialning manbai o'zbek yozuvchilarining asarlaridir. Tilning holati, undagi xilma-xil hodisalar, qonun-qoidalarni tavsiflovchi darslik va boshqa o'quv qo'llanmalarda ham asosiy faktik material badiiy asarlardan olinadi. O'zbek tilining muayyan tarixiy davrdagi holati, ayni holatga xos bo'lgan xususiyatlari, grammatik o'zgachaliklar, tilning hozirgi holati bilan umumiy va farqli jihatlarini ilmiy tadqiq etish maqsadida o'zbek tilida yaratilgan ilk roman tilini dialektik, semantik tahlil qilishni taqozo etadi. Ma'lumki, Abdulla Qodiriy romanlari tili o'zbek tilining o'ziga xos milliy xususiyatlarni aks ettirgan bo'lib, roman matni bugungi kunda o'zbek tili birliklaridagi o'zgarishlar, evrilishlar, rivojlanishlarning eng xolis ko'zgusi bo'lib xizmat qiladi.

Bugungi kunda lakunalar, asoslan, til va tarjima sohasida sodir bo'layotgan muammoli vaziyatlarni to'ldirishga doir tadqiqotlar yig'indisi deb qaraladi. Ba'zi matnlarda ikki til o'rtasidagi tarjima jarayonida so'zlarni qo'llashda odamlarning xatolariga olib keladi. Bir til ichida lakunalar, odatda tarjima va tafsir jarayonida muhim ahamiyatga ega bo'lishi mumkin. Tadqiqotchilarning maqsadi, matn yoki so'zning to'g'ri va to'liq tarjima bo'lishi uchun kerakli bo'sh joylarni aniqlashdir. Bu matnni o'qish, so'z yoki ifodalarni tushunish va ma'noni to'liq va to'g'ri targ'ib etish jarayonida muhimdir.

Umuman tilning, uning adabiy shaklining ham shakllanishi bevosita umumiste'moldagi va keng ommaga tushunarli so'zlardan tashkil topishi¹, birinchi navbatda, millat vakillarining so'zlashuv (muloqot, suhbat) jarayonini optimallashtirish (qulaylashtirish) ehtiyojidan yuzaga keladi. Demakki, bu o'rinda so'zlashuv uslubiga xos birliklarni, ularning shakllanish va ommalashish xususiyatlarini e'tiborga olmasdan turib, tilning adabiy shakli, me'yoriy xususiyatlarini tavsiflash mumkin emas. Ammo, so'zlashuv nutqi "ko'cha tili" sifatida juda o'zgaruvchan, individual va jamoaviylik xususiyatlari bilan farqlanuvchi juda murakkab jarayonlar tizmasidir. Uning biron ixtiyoriy ko'rinishini tahlilga tortish va o'rganishda ham muayyan mezonlarga amal qilish talab etiladi.

Shuningdek, biror dialektida uchragan so'zni shu dialektga xos, so'zlashuv tilida uchragan so'zni so'zlashuvga xos deb qarash hamma vaqt to'g'ri bo'lavermasligini² ta'kidlash joiz. Zero, muayyan so'zlashuv jarayonida qo'llanilgan so'z biror dialektga xos bo'lishidan tashqari muayyan folklor yoki yozma manbalarda ham uchrashi mumkin. Bu kabi

¹ Муродова Н. Ўзбек адабий тили ва шевалар лексикасининг қиёсий тадқиқи. – Т.: Фан, 2002. – Б. 112.

² Ўзбек тилининг изоҳли луғатини тузиш учун қўлланма. – Т.: Фан, 1964. – Б. 9.

xususiyatlar “yangi”, okkazonal, individual bo‘lmagan aksariyat dialektizmlar uchun xos xususiyatdir. Shunday ekan, folklorizm, dialektizm yoki so‘zlashuvga xos deb qaralayotgan so‘zning asl manbalari va etimologiyasining nisbiy bo‘lishi, ular orasidagi chegaraning mavhumligi, o‘zaro integral xususiyatlar kasb etishi ham muayyan tadqiq obykti sifatida tanlangan mazkur so‘zlarga maqsadga muvofiq yondashishni taqozo etadi.

Tilning reprezentativ (kuzatishning imkoni bo‘lgan) xususiyatlarini o‘rganishda aksar hollarda badiiy asarlarga murojaat qilinadi. Chunki badiiy nutq nisbatan me‘yoriy va nutqning turli ko‘rinishlarini o‘zida mujassamlashtiradigan tipik shakldir. Shuningdek, unda dialektizmlarni qo‘llash imkoniyatining mavjudligi bizning tadqiqotda ham undan bemalol foydalanish imkoniyatini beradi.

Tildagi lakunalarning dialektizmlar bilan to‘ldirilishida badiiy adabiyot vakillarining katta hisyasi bor. “Dialektal so‘z, so‘z formalari va ifodalarning umummilliy adabiy tilga o‘tishida yozma asarlar, ayniqsa, badiiy adabiyot katta o‘rin tutadi”³. Dialektizmlarning tilshunoslar tomonidan saralanib, adabiy me‘yor sifatida tavsiya etilishiga nisbatan adabiy asarlar orqali adabiy norma darajasiga ko‘tarilgan dialektizmlar salmog‘i yuqori ekanligi ham mazkur usulning nisbatan mahsuldorligini tavsiflaydi.

Frazema lisoniy birlik sifatida miyaning til xotirasi qismida mavjud ramzga teng; frazemadan foydalanishda ana shu ramzdan nusxa olinadi. Frazema lisoniy birlik sifatida qismga teng bo‘ladi; ma‘lum grammatik belgi-xususiyatlar qo‘shilgandan keyin-gina butunga aylanadi va nutqda ishlatiladi; keyingi holatida frazema nutqiy birlikka teng bo‘ladi, frazemashakl deyiladi.

Lisoniy birlik sifatida frazema ikki jihatning - ifoda jihatining va mazmun jihatining bir butunligidan iborat⁴.

Abdulla Qodiriyning asarlaridagi lakunalar va frazemalar, uning adabiyotida xususiy ahamiyatga ega bo‘lgan tarkibiy elementlardir. Bu frazemalar, odatda uning dostonlarida voqealarga va personajlarga xos bo‘lishi mumkin. Bu frazemalar uning asarlarida madaniy muhitning o‘zgacha usullari uchun ahamiyatga ega bo‘lishini ko‘rsatadi.

³ Ақобиров С. Изоҳли луғат ва нутқ маданияти // “Ўзбек тили нутқ маданиятига оид масалалар” тўплами. – Т., Фан, 1973. – Б. 186.

⁴ Rahmatullayev Sh. Hozirgi adabiy o‘zbek tili (darslik). Toshkent – 700174. "Universitet" nashriyoti.- 2006 y. 420 b.

Frazeologizmning semantik tuzilishi (ma'no imkoniyatlari) frazeologik ma'no (barqaror birikma asosida ifodalanadigan axborot) va qo'shimcha ma'no bo'yoqdorligidan iborat bo'ladi. Belgi, harakat kabilar haqida frazeologizm ifodalaydigan ma'lumot frazeologik ma'no deyiladi. Frazeologik ma'no obrazlilik bilan leksik ma'nodan farq qiladi⁵.

Abdulla Qodiriy tarixiy frazemalardan ham mohirona foydalanadiki, uning ilm doirasi naqadar keng bo'lganiga yana bir bor amin bo'lamiz. *"...militaning go'ristonliqdan ushlab chiqaturg'on tuppa-tuzuk odamshavanda sochi taralg'an, dumi yuluq, qip-qizil barkashdakkina yuzlik sun'iy afandixon hazratlari bilan o'zini firavn qizi bilgan dilbarxon...larni!.."* keltirilgan jumlada *firavn qizi* iborasi qo'llangan. *Firavn qizi*- rivoyat qilishlaricha, payg'ambar Muso alayhissalom Misr podshosi firavnni "Allohga imon keltir, kofirlikni qo'y", deb ko'p marta islomga da'vat qiladi. Ammo firavn har gal "Men o'zim xudoman, yer-u ko'kni men yaratdim, haloyiq mening hukmimda", deb kibrlanadi, nayrang qiladi. Oxir-oqibat Alloh taolo Firavnni shakkokligi uchun askarlari bilan birga daryoga g'arq qiladi. Bu yerda muallif marja(rus ayol)larning kibrlanishini Firavnni qiziga o'xshatyapdi ("Nafsi shayton" (Hangama) 98-100 betlar).

O'sha davr nuqtayi nazaridan qaraydigan bo'lsak, hali Yevropa madaniyati endi kirib kelayotgan payt edi. Shu sababli yangi kirib kelgan Yevropa liboslari odamlarda unchalik ham ijobiy taassurot uyg'otmayotgan edi. Shu sababli o'sha davr uchun katta yangilik hisoblangan zamonaviy liboslarga nisbatan ko'proq salbiy iboralar qo'llanar edi. Masalan, *dumi qopqonda qolg'anlar*- kiyimi qopqonga tushib yulnib qolganlar, ya'ni kalta kiyingan zamonaviylar. Bu ibora erkaklar va ayollarga birdek qo'llangan. *"Ikkinchi tomondan ikkita dumi qopqonda qolg'anlar ko'zlarini to'latib-to'latib qaraydirlar-da:.."* ("D.B." 118-120 betlar). Biz bu ibora orqali o'sha davr insonlari dunyoqarashi, zamonaviy liboslarga berilgan baho haqida tasavvurga ega bo'lamiz. Hozirgi kunda ham noodatiy kiyingan insonlarni ba'zan uchratib turamiz. Ya'ni bizning millatimizga, ijtimoiy muhitimizga mos kelmaydigan zamonaviy (yoki o'ta diniy) liboslarni uchratib turamiz. Ammo hozirgi adabiy nutqimizda bunday noodatiy kiyingan insonlarga nisbatan qo'llanuvchi ibora topish biroz mushkul.

---

⁵ Rahmatullayev Sh., Mahmudov N., Xolmanova Z., O'razova I., Rixsiyeva K. O'zbek tili frazeologik lug'ati [Matn] : lug'at /- T.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyotmatbaa ijodiy uyi, 2022. – 8 bet.

Almisogdan qolgan iborasi hozirgi kunda ham uchrab turadi. Yozuvchi bu iborani quyidagi ma'noda qo'llaydi. *Almisog-* Alloh taolo ruhlardan ahdu paymon olgan kun, o'zini va farishtalarini tan olgan ruhlar musulmon, olmaganlari kofir bo'lgan kun. "*Chunonchi bu bir juft baytning ma'xazini(manba) tekshirsak, tarixning quloch-quloch ichkarisiga kirib ketamiz; varaq-varaq tarix hamoqat va shaqovatidan(baxtsizlik) o'quy-o'quy nihoyat hazrat odamga, nihoyat almisogqa borub yetamiz*" ("Tavakkaltu allohu"ni degan yer na talqonu na qalqonning g'amin yer ("D.B." 145-146 bet). Hozirgi kunda adabiy nutqimizda bunday holat uchun yana *odam ato davridan qolgan* yoki *otamni davridan qolgan* iboralari ham qo'llanadi.

Yana bir frazema izohiga to'xtalsak, *tancha ko'rpani issig'lab berish-* yugurdaklik, xizmatkorlik; laganbardorlik ("D.B." 124-128 betlar). Demak, laganbardor insonlarga nisbatan shu ibora qo'llanganini ko'rishimiz mumkin. "*Mahkamai shar'iyaning raisi Zahiriddin a'lam falonchi, pistonchi domlalar g'a tancha ko'rpani issig'lab berib, o'zi tomosha qilub o'ltursun!*" Hozirgi kunda bunday holatga nisbatan xalq tilida "*paxta qo'yish, padxod qilish*" kabi iboralar qo'llanadi.

Sovutmachog dasturxon- naridan-beri tayyorlangan, supta dasturxon ("O'.K." 179-b 1 ta). Bu tasvirda yozuvchi yoyilgan dasturxonning yengil-yelpi tuzalganiga ishora qiladi va mana shunday chiroyli ibora bilan tasvirlaydi. "*O'n chog'liq xotin bo'lishib sovutmachog dasturxonga o'lturishdilar.*"

Puk berish- bildirib qo'yish, oshkor qilish ("O'.K." 130-b. 1 ta) hozirgi so'zlashuv nutqimizda bunday holatga nisbatan ko'proq *shipshitib qo'yish, bildirib qo'yish, uchini chiqarish* kabi iboralar ishlatiladi. "*— Avvalo so'zlamayturg'an bo'lg'andan so'ng puk berish kerak emas, tildan ilingandan keyin bizga zarurati bo'lmasa ham bilganni aytish kerak, — dedi usta Alim.*" Hozirgi kunda bu ibora nutqimizdan chiqib ketgan bo'lsa-da, yozuvchi asari ta'sirchanligini oshirishga xizmat qilgan.

Abdulla Qodiriyning kichik asarlari to'plami "*Diyori bakr*" deb nomlangan bo'lib, bu iborani kichik asarlarining birida qo'llab o'tganini ko'rishimiz mumkin. *Diyori bakr-* qo'l tegizilmagan, buzilmagan mamlakat. "*Ham siz o'qug'uchidan besh-o'n kunga uzoqlashib turishni bo'ynimg'a olib diyori bakrdan qo'zg'aldim*" . Aytib o'tganimizdek, Qodiriy malaka uchun Moskvaga borgan edi. Toshpo'lad aka, Kalvak tog'aning ba'zi hikoyalari o'sha yerdan yo'llab turilgan edi. Bu yerda muallif o'qish tufayli yurtidan biroz uzoqlashib turganini eslatib o'tyapdi ("D.B." 276-b.).

Frazeologik ma'no o'ziga xos semantik taraqqiyot jarayonini aks ettiradi. Bunda nafaqat frazeologik ma'no, balki leksema semantikasiga oid ma'no taraqqiyotini ham kuzatish imkoniyati yuzaga keladi⁶.

Yovvoyi chiqim- turli nalog va poralar ya'ni hozirgi kundagi kammunal to'lov va soliq to'lovlari kabi. "Tag'in bu hunarning *yovvoyi chiqimlari* ham behisob, deb eshitkanim bor." ("D.B." 221-225). Yozuvchi asarida qo'llagan bu ibora bugungi kun adabiy nutqimizda asosan *ortiqcha chiqimlar* tarzida qo'llaniladi. Lekin bu holatga mos ravishda qo'llanuvchi ibora hozirgi adabiy nutqimizda mavjud emas.

Abdulla Qodiriyning "O'tgan Kunlar" romani portretlar va peyzajlar tasvirlarini juda tajribali va ma'naviy uslub bilan ifodalaydi. U romanda jismoniy, ruhiy xususiyatlar, ashyo, rang, yorqinlik va murakkablikni ifodalash uchun murakkab iboralar va tavsiflar ishlatadi. Quyidagi misollar Abdulla Qodiriy asarlaridagi portret va peyzaj tasvirlaridan foydalanish usullarini namoyish etadi:

Qodiriy jismoniy xususiyatlar, kiyim-kechak, soch-soqol va boshqa jismoniy nuqtai nazarlarni tavsiflashda murakkab tavsiflar ishlatadi. Misol uchun, "*Bo'yni g'avs*" (bo'yni yo'g'on, mansabdor), "*To'ppim arava*" (do'ppini chakkaga qo'yib qiyshtirib kiyish), "*Peshtaham yoki koski*" (og'zi buzuq), "*Dumsiz*" (kalta kiyingan), "*Siymintan*" (kumush tanli, oq tanli), "*Shilingpocha*" (oyog'i ochiq), "*Ramaqijon*" (juda ozgan, to'zgan), "*Sebi zanaxdon*" (baqbaqa -tana a'zosi), "*Mavzun*" (benuqson, xushbichim), "*Rind*" (nozik, sinchkov), "*Yasamol*" (yasangan, bezangan), "*Ozshaloq*" (misli ozshaloq-satang ayollar kabi), "*Sartopo*" (boshdan-oyoq), "*Ixna*" (sirtqi ko'rinishiga e'tibor bermovchi), "*Sho'x mashrab*" (tabiati sho'x, o'ynoqi) va hokazo. Bu tavsiflar barcha personajlar portretlarini chiroyli va yorqin ko'rinishda tasvirlaydi.

Shunday qilib, Abdulla Qodiriy o'z asarlarida portret va peyzaj tasvirlarini o'zining tajribali va ma'naviy uslubi bilan aniq va murakkab iboralar bilan ifodalaydi, bu esa uning adiblik mahorat va romandagi jismoniy xususiyatlar, tabiatning turli ashyolarini samarali ko'rsatish uchun muhimdir.

---

⁶ Rahmatullayev Sh., Mahmudov N., Xolmanova Z., O'razova I., Rixsiyeva K. O'zbek tili frazeologik lug'ati [Matn] : lug'at /- T.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyotmatbaa ijodiy uyi, 2022. – 10 bet.

Bu misollar Abdulla Qodiriyning asarlari, xususan "Mehrobdan Chayon", "O'tgan kunlar", "Diyori bakir" romani va to'plamlarida qanday iboralar va mazmunlardan foydalanganini ko'rsatish uchun yordam beradi. Uning so'zlashuvlarida iboralar o'zining asarlarining aniq, mazmundorligi va ma'naviyati bilan bog'liq bo'lgan jarayonlarni ilovasiz aks ettiradi.

ADABIYOTLAR

1. Abdulla Qodiriy "Mehrobdan chayon" [Matn]: roman / A. Qodiriy. – Toshkent:Yoshlar nashriyot uyi, 2019. – 328 b
2. Abdulla Qodiriy "Diyori bakr" kichik asarlar to'plami. "Yangi asr avlodi", 2007-y. 469-b.
3. Абдулла Кодирий. "Ўткан кунлар" роман. www.ziyouz.com. Kutubxonasi 2007-220 б.
4. Ақобиров С. Изоҳли луғат ва нутқ маданияти // "Ўзбек тили нутқ маданиятига оид масалалар" тўплами. – Т., Фан, 1973. – Б. 186.
5. Муродова Н. Ўзбек адабий тили ва шевадар лексикасининг қиёсий тадқиқи. – Т.: Фан, 2002. – Б. 112.
6. Ўзбек тилининг изоҳли луғатини тузиш учун қўлланма. – Т.: Фан, 1964. – Б. 9.
7. Rahmatullayev Sh. Hozirgi adabiy o'zbek tili (darslik). Toshkent – 700174. "Universitet" nashriyoti.- 2006 y. 420 b.
8. Rahmatullayev Sh., Mahmudov N., Xolmanova Z., O'razova I., Rixsiyeva K. O'zbek tili frazeologik lug'ati [Matn] : lug'at /– Т.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyotmatbaa ijodiy uyi, 2022. – 636 bet.

TERI HUYAYRALARI TUZILISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Nusratova Jasmina

Email- jasmina.nusratova03@gmail.com

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot fakulteti
stomatalogiya yònalishi 2-kurs 23 -05guruh talabasi

Ilmiy rahbari **Rasulova Shaxnoza**

Email rasulovash93@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola teri hujayralarining morfologik va funksional xususiyatlariga bag'ishlangan. Teri epidermis, derma va gipodermis kabi uch qatlamdan iborat bo'lib, har bir qatlamning o'ziga xos hujayralari mavjud. Keratinotsitlar, melanotsitlar, fibroblastlar va adipotsitlar kabi hujayralar tashqi muhitdan himoya, regeneratsiya, metabolik va immun javob funksiyalarini ta'minlaydi. Tadqiqot natijalari teri hujayralarining tuzilishini va ular o'rtasidagi o'zaro aloqalarni yoritib beradi.

Annotation: This article focuses on the morphological and functional characteristics of skin cells. The skin comprises three layers: epidermis, dermis, and hypodermis, each containing unique cells. Keratinocytes, melanocytes, fibroblasts, and adipocytes perform critical functions, including protection, regeneration, metabolic, and immune responses. The study highlights the structural properties and interconnections of skin cells.

Аннотация: Данная статья посвящена морфологическим и функциональным особенностям клеток кожи. Кожа состоит из трех слоев: эпидермиса, дермы и гиподермы, каждый из которых содержит уникальные клетки. Кератиноциты, меланоциты, фибробласты и адипоциты выполняют важные функции, включая защиту, регенерацию, метаболические и иммунные реакции. Исследование подчеркивает структурные свойства и взаимосвязи клеток кожи.

Kalit so'zlar: teri hujayralari, epidermis, derma, gipodermis, keratinotsit, melanotsit, fibroblast, adipotsit.

Keywords: skin cells, epidermis, dermis, hypodermis, keratinocyte, melanocyte, fibroblast, adipocyte.

Ключевые слова: клетки кожи, эпидермис, дерма, гиподерма, кератиноцит, меланоцит, фибробласт, адипоцит.

Kirish. Teri inson organizmidagi eng katta organ bo'lib, umumiy yuzasi taxminan 1,6–2 m² ni tashkil etadi. Uning asosiy vazifalari tashqi muhitdan himoya qilish, issiqlik almashinuvini boshqarish, sezgi va immun javobni shakllantirishdan iborat. Teri uch asosiy qatlamlardan iborat: epidermis (tashqi qatlam), derma (o'rta qatlam) va gipodermis (ichki qatlam). Har bir qatlamning o'ziga xos hujayralari va tuzilishi mavjud bo'lib, ular birgalikda terining fiziologik funksiyalarini ta'minlaydi. Ushbu maqola teri hujayralarining tuzilishini va ularning biologik vazifalarini chuqur o'rganishga bag'ishlangan.

Materiallar va usullar. Tadqiqot obyektlari:

1. Epidermis. Keratinotsitlar, melanotsitlar, Langerhans hujayralari, Merkel hujayralari.
2. Derma. Fibroblastlar, mastotsitlar, makrofaglar, endotelial hujayralar.
3. Gipodermis. Adipotsitlar va boshqa biriktiruvchi to'qima hujayralari.

Tadqiqot usullari. 1. Elektron mikroskopiya. Terining morfologik tuzilishi o'rganildi.

2. Immunogistokimyo. Melanotsitlar va Langerhans hujayralarining markaziy roli uchun hujayra markerlari aniqlash.

3. Biokimyoviy usullar. Kollagen va elastin sintezi fibroblastlar tomonidan qanday amalga oshirilishini tahlil qilish.

4. Statistik tahlil. Epidermis, derma va gipodermis qatlamlaridagi hujayra faolligi va soni o'zgarishlari o'rganildi.

Natijalar. 1. Epidermisning hujayralar tuzilishi. Keratinotsitlar: Epidermisning 90% ini tashkil etadi. Keratin deb nomlangan oqsil ishlab chiqarib, mexanik himoya vazifasini bajaradi. Ularning migratsiyasi 27–30 kun davom etadigan siklni tashkil qiladi.

Melanotsitlar: Bazal qavatda joylashgan va melanin pigmentini ishlab chiqaradi. Melanin quyoshdan keladigan ultrabinafsha nurlaridan himoya qiladi. Langerhans hujayralari: Epidermisning immun hujayralari. Antigenlarni aniqlab, immunitet tizimiga signal beradi. Merkel hujayralari: Teginish sezgisini ta'minlaydi.

2. Dermadagi hujayralar tuzilishi. Fibroblastlar: Kollagen va elastin ishlab chiqaradi, bu teriga elastiklik va mustahkamlik beradi. Yallig'lanish va regeneratsiya jarayonlarida muhim rol o'ynaydi.

Mastotsitlar: Allergik reaksiyalarni boshqaradi, gistamin ishlab chiqaradi. Makrofaglar: Fagotsitoz orqali o'lik hujayralarni va patogenlarni yo'q qiladi. Endotelial hujayralar: Dermadagi qon tomirlarni hosil qilib, qon aylanishi va oziqlanishni ta'minlaydi.

3. Gipodermisdagi hujayralar tuzilishi: Adipotsitlar: Yog' saqlovchi hujayralar bo'lib, energiya zaxirasini va issiqlikni saqlaydi.

Mexanik himoya vazifasini bajaradi. Pre-adipotsitlar: Adipotsitlarning dastlabki shakli bo'lib, zarur bo'lganda yog' saqlovchi hujayralarga aylanadi.

Munozara. Teri hujayralari organizm uchun nafaqat himoya vositasi, balki metabolik, regenerativ va immun javobni ta'minlaydigan muhim tuzilmalardir. Epidermisdagi keratinotsitlar tashqi zararli ta'sirlarga qarshi himoya qilsa, melanotsitlar teri pigmentini ishlab chiqaradi va quyosh nurlaridan himoya qiladi. Dermadagi fibroblastlar terining elastikligi va mustahkamligini ta'minlovchi kollagen va elastin ishlab chiqaradi. Gipodermisdagi adipotsitlar esa yog' zaxiralarini saqlab, issiqlikni boshqaradi. Ushbu tadqiqot terining hujayra tuzilishini chuqurroq o'rganish va dermatologik kasalliklarni davolashda innovatsion yondashuvlarni ishlab chiqish uchun asos yaratadi.

Xulosa

Teri hujayralarining tuzilishi va funksiyalari organizmni himoya qilishda va fiziologik jarayonlarni boshqarishda muhim ahamiyatga ega. Epidermis, derma va gipodermis qatlamlaridagi hujayralar bir-biri bilan uzviy bog'langan bo'lib, ular birgalikda terining strukturaviy yaxlitligini ta'minlaydi. Ushbu tadqiqot natijalari hujayra biologiyasi sohasida yangi ilmiy ishlanmalar uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Proksch, E., et al. (2008). "The skin: An indispensable barrier." *Experimental Dermatology*, 17(12), 1063-1072.

2. Elias, P. M., & Feingold, K. R. (2010). "Skin barrier function." *Current Allergy and Asthma Reports*, 10(4), 293-302.
3. Tobin, D. J. (2006). "Biological features of keratinocytes." *Journal of Dermatology*, 33(10), 715-731.
4. Zouboulis, C. C., et al. (2008). "The skin as an endocrine organ." *Dermato-Endocrinology*, 1(5), 250-256.
5. Sorrell, J. M., & Caplan, A. I. (2009). "Fibroblast heterogeneity in the dermis." *Journal of Cell Science*, 122(9), 1225-1233.
6. Madison, K. C. (2003). "Barrier function of the skin: Role of keratinocytes." *Journal of Investigative Dermatology*, 121(4), 231-241.
7. Lee, W. C., et al. (2021). "Adipocyte function in skin layers." *Trends in Cellular Biology*, 28(4), 1045-1056.

BIRIKTIRUVCHI TO'QIMA VA UNDAGI HUYAYRALARNI INSON HAYOTIDAGI AHAMIYATI

G'aniyeva Nilufar

Email-nilu29519@gmail.com

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot fakulteti
stomatologiya yonalishi 3-kurs 23-05-guruh talabasi

Ilmiy rahbari: **Rasulova Shaxnoza**

Email-rasulovash93@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqola biriktiruvchi to'qimaning tuzilishi, undagi hujayralarning turlari va inson hayotidagi ahamiyatini o'rganishga bag'ishlangan. Biriktiruvchi to'qima organizmning strukturaviy asosini tashkil etib, mexanik tayanch, moddalar almashinuvi va immunitetni ta'minlaydi. Fibroblastlar, adipotsitlar, makrofaglar va mastotsitlar kabi hujayralar biriktiruvchi to'qimaning asosiy komponentlari bo'lib, ularning biologik funksiyalari organizmning homeostazini saqlashda muhim rol o'ynaydi.

Annotation: This article examines the structure of connective tissue, its cell types, and their significance in human life. Connective tissue forms the structural basis of the body, providing mechanical support, metabolic exchange, and immunity. Fibroblasts, adipocytes, macrophages, and mast cells are key components of connective tissue, playing essential roles in maintaining homeostasis in the body.

Аннотация: В данной статье рассматривается строение соединительной ткани, её клеточные типы и их значение в жизни человека. Соединительная ткань формирует структурную основу организма, обеспечивая механическую поддержку, обмен веществ и иммунитет. Фибробласты, адипоциты, макрофаги и тучные клетки являются ключевыми компонентами соединительной ткани, играющими важную роль в поддержании гомеостаза организма.

Kalit so'zlar: biriktiruvchi to'qima, fibroblast, adipotsit, mastotsit, makrofag, mexanik tayanch.

Keywords: connective tissue, fibroblast, adipocyte, mast cell, macrophage, mechanical support.

Ключевые слова: соединительная ткань, фибробласт, адипоцит, тучная клетка, макрофаг, механическая поддержка.

Kirish. Biriktiruvchi to'qima organizmdagi asosiy to'qima turlaridan biri bo'lib, u mexanik tayanch, organlarning shaklini saqlash, moddalar almashinuvi va immunitetni ta'minlash kabi funksiyalarni bajaradi. Ushbu to'qima kollagen, elastin, proteoglikanlar va boshqa matritsa komponentlaridan tashkil topgan bo'lib, uning hujayralari organizmning normal funksiyalarini ta'minlaydi. Ushbu maqola biriktiruvchi to'qimaning tarkibiy tuzilishi va undagi hujayralarning biologik ahamiyatini chuqurroq o'rganishga qaratilgan.

Materiallar va usullar. Tadqiqot obyektlari:

1. Biriktiruvchi to'qima hujayralari: Fibroblastlar, adipotsitlar, makrofaglar, mastotsitlar, kondrotsitlar va osteoblastlar.
2. Ekstrasellyulyar matritsa komponentlari: Kollagen, elastin, glyukozaminoglikanlar.

Tadqiqot usullari:

1. Gistologik tahlil Mikroskop yordamida biriktiruvchi to'qima tuzilmasi va hujayralarining joylashuvi o'rganildi.
2. Biokimyoviy usullar: Kollagen va elastin sintezini baholash.
3. Immunogistokimyo: Fibroblastlar va mastotsitlar markerlarini aniqlash.
4. Statistika tahlil: Biriktiruvchi to'qima tarkibidagi hujayralar va matritsa komponentlarining o'zaro ta'siri o'rganildi ($P < 0,05$).

Natijalar

1. Fibroblastlarning tuzilishi va funksiyalari: Fibroblastlar biriktiruvchi to'qimaning asosiy hujayralari bo'lib, ular kollagen, elastin va proteoglikanlarni sintez qiladi. Ushbu hujayralar to'qima regeneratsiyasi va yallig'lanish jarayonlarida muhim rol o'ynaydi.

2. Adipotsitlar va ularning vazifalari: Adipotsitlar energiya zaxirasini saqlaydi va issiqlikni boshqaradi. Yog' to'qimalarida leptin va adiponektin gormonlarini ishlab chiqaradi, bu moddalar metabolizmni boshqaradi.

3. Makrofaglarning immun funksiyasi: Makrofaglar fagotsitoz orqali patogenlarni yo'q qiladi. Yallig'lanish jarayonlarida sitokinlar ishlab chiqaradi va immun javobni shakllantiradi.

4. Mastotsitlarning allergik reaksiyalardagi roli: Mastotsitlar gistamin va proteazalar ajratib, allergik va immun javoblarni boshqaradi. Ularning faollashuvi allergiya va yallig'lanish kasalliklari rivojlanishida asosiy o'rin tutadi.

5. Ekstrasellyulyar matritsaning ahamiyati. Kollagen terining mustahkamligi va elastikligini ta'minlaydi. Elastin qon tomirlari va o'pka kabi elastik organlarning funksiyalarini qo'llab-quvvatlaydi.

Munozara. Biriktiruvchi to'qima organizmning asosiy strukturaviy va metabolik funksiyalarini ta'minlovchi kompleks tizimdir. Fibroblastlar kollagen va elastin sintez qilib, to'qimalarning mexanik mustahkamligini ta'minlaydi. Adipotsitlar energetik ombor sifatida xizmat qilib, metabolik homeostazni boshqaradi. Makrofaglar va mastotsitlar esa immun javobning asosiy elementlari sifatida yallig'lanish va allergik jarayonlarda muhim rol o'ynaydi. Ekstrasellyulyar matritsa hujayralar uchun fizikaviy asos yaratib, ularning o'zaro ta'sirini ta'minlaydi. Ushbu natijalar biriktiruvchi to'qimaning kasalliklarida davolash strategiyalarini rivojlantirish uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa

Biriktiruvchi to'qima inson organizmining strukturaviy va funktsional asosini tashkil etadi. Fibroblastlar, adipotsitlar, makrofaglar va mastotsitlar kabi hujayralar birgalikda mexanik tayanch, moddalar almashinuvi va immun javobni ta'minlaydi. Ushbu tadqiqot natijalari biriktiruvchi to'qimaning regenerativ tibbiyotdagi ahamiyatini ochib beradi va yangi terapevtik yondashuvlar ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alberts, B., et al. (2015). *Molecular Biology of the Cell*. Garland Science.
2. Kierszenbaum, A. L., & Tres, L. L. (2015). *Histology and Cell Biology: An Introduction to Pathology*. Elsevier.
3. Prockop, D. J. (1997). "Molecular biology of the cell: Extracellular matrix." *Annual Review of Biochemistry*, 66, 59-95.
4. Martin, P., & Leibovich, S. J. (2005). "Fibroblast growth factors in wound healing." *Nature Reviews Molecular Cell Biology*, 6(3), 221-234.
5. Galli, S. J., et al. (2008). "Mast cells as a key regulator in allergy." *Nature Reviews Immunology*, 8(6), 478-486.
6. Rosen, E. D., & Spiegelman, B. M. (2006). "Adipocytes and their endocrine functions." *Nature*, 444(7121), 847-853.
7. Wynn, T. A., & Barron, L. (2010). "Macrophages in tissue repair and regeneration." *Immunity*, 33(3), 303-315.

ДОННИ ҚАЙТА ИШЛАШ КОРХОНАЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА БОШҚАРУВ ҲИСОБИНИНГ АҲАМИЯТИ.

Хамидова С.Я - Термиз давлат муҳандислик ва агротехнологиялар университети
“Тармоқлар иқтисодиёти” кафедраси доценти.

Калит сўзлар: Бошқарув ҳисоби, сегмент ҳисоботи, трансферт баҳо, бошқарув ҳисоби ва таҳлил, “Standart-costing”, “Direkt-costing”, харажатларни туркумлаш, ички ҳисобот.

Мамлакатимиз иқтисодиётини қўллаб-қувватлаш, ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник янгилаш ва диверсификация қилиш, инновацион технологияларни кенг жорий этишда раҳбарларнинг бизнес қарорларини қабул қилишда бошқарув ҳисобининг роли каттадир. Бизнес ва тадбиркорнинг ишлаб чиқариш ва тижорат фаолиятини бошқаришда бошқарув ҳисобини ўрганиш жараёни ушбу заруриятни келтириб чиқарди.

Ушбу бошқарув вазифалардан келиб чиққан ҳолда хўжалик юритувчи субъектларнинг фаолиятини ёритадиган ва самарали бошқарув қарорларини қабул қилишда зарур бўлган ахборотлар тизимини ташкил қилишга янгича ёндашишни талаб қилмоқда.

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик фаолияти юзасидан субъект раҳбари томонидан бошқарув қарорларини қабул қилишида бизнес режа, меъёрий, технология, ҳисоб ва аналитик маълумотларга асосланади. Бугунги куннинг асоси бўлган ҳисоб назорат ва таҳлилни мослаштириш тартибга солиш бизнес-режа маълумотлари билан тезкор ҳисоб маълумотларини таққослаш натижасидагина амалга оширилади.

Донни қайта ишлаш корхоналаридаги бошқарув қарорларининг натижаларини баҳолаш ва уларнинг бажарилишининг масъуллиги фақатгина ички ҳисобот маълумотларига асосан амалга оширилади. Бизнес ва тадбиркорнинг истқболини режалаштириш ва белгилашда бошқарув ҳисобининг ўзига хос усуллар ёрдамида аналитик ҳисоб-китобларига асосланади. Шунингдек, бошқарув ҳисобининг ўзига хос хусусиятлари ва услубига, ишлаб чиқаришни юритиш тамойилларига эга бўлиб, у бухгалтерия ҳисобининг мустақил бўғини сифатида фаолият кўрсатиши муҳим аҳамият касб этади.

Донни қайта ишлаш корхоналари фаолиятида тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқариш, товарларни сотиш ва хизмат кўрсатиш жараёнида фойда олишга йўналтирилган ва қўйилган мақсадларга эришиш учун бизнес ва тадбиркорлик фаолиятини бошқариш механизми сифатида тушунчага эга бўлиш мақсадида, бошқарув ҳисобининг моҳияти ва заруриятига таянган ҳолда асослаб бериш имкониятига эга бўлиши зарур. Аниқ бир бизнес шароитига мослаштириладиган бошқарув ҳисобини бошқарув мақсади ва имкониятларидан келиб чиққан ҳолда танланиши ёки ишлаб чиқилиши лозим.

Бугунги кунда бошқарув ҳисобининг вазифаларини бажаришда далилларга асосан исботлаш ва ички ҳисоб ёки сегмент ҳисоботи ва назорат тизимини тузишда унинг тамойилларини қўллаш лозим. Маълумки бошқарув ҳисобини ўрганаётганда унинг ўзига хос тамойилларига асосий эътиборларни қаратиш лозим:

- ишлаб чиқаришнинг бизнес-режасини тузиш ва уни ҳисобга олишда ўлчовнинг бир хил режа-ҳисоб бирлигидан фойдаланиш;

- кичик бизнес ва тадбиркорлик бўлимларининг фаолиятини баҳолаш;

- иқтисодий ахборотларнинг тўлиқлиги ва мукамаллиги;

- кичик бизнес ва тадбиркорлик фаолиятини ёритишда даврийлик;

- сарфланган харажатлар устидан бюджет (смета) ва меъёрий назоратни ўрнатиш;

- сегмент ҳисоботини тайёрлаш ва тақдим қилиш.

Бу тамойиллар бўйича ишлаб чиқарилган бизнес-режага мувофиқ бизнесда ва тадбиркорликнинг аниқ фаолиятини турларига таълуқли бўлган бошқариш курали сифатида ва ички фойдаланувчиларнинг ахборотларга бўлган талаби таъминлайди.

Шунингдек, корхоналар фаолиятини ташкил қилишда бошқарув ҳисобининг қўйидаги назарий асосларини ўз ичига олади:

-бизнес ва тадбиркорликнинг ахборотлар тизимида бошқарув ҳисобининг аҳамияти ва тутган ўрни ёритилади;

-бошқарув ҳисобини бухгалтерия ҳисобининг умумий тизимидан чиқаришнинг зарурияти асосланади;

-бошқарув ҳисобининг моҳияти, объекти, усуллари, услуви, таркибий қисми, бажарадиган вазифаси, тузилиш тамойиллари ва унинг тизими ёритилади;

-бизнес ва тадбиркорлик объекти ва бошқарув ҳисобининг объектлари таққосланиб таснифи берилади;

-бошқарув ҳисоби ва таҳлил асосида ёритилади.

Донни қайта ишлаш корхоналарининг ишлаб чиқариш харажатларини ҳисобга олиш мақсадида харажатларни туркумлаштириш, трансферт баҳони белгилаш усули ва уни ўрганиш ҳамда ҳисобга олиш.

Ишлаб чиқариш масъулият марказлари ва рентабеллик даражаси айрим ҳолда берилган ва унга таъсир қилувчи омилларни баҳолаш ва назорат кўрсаткичлари, харажат марказларининг шаклланиш шартлари, масъуллик даражаси ва рентабеллик кўрсаткичлари ҳисобга олиб аск этирилади.

Бошқарув ҳисобида маҳсулот ишлаб чиқариш таннархини бошқариш, уларни баҳолаш ва инвестиция қарорларини қабул қилиш учун зарур бўлган маълумотлар ва уларни таҳлил қилинади.

Ишлаб чиқаришдаги иқтисодий харажатлари мазмунга қараб асосий-ўзгарувчан, доимий харажатлар бўйича меъёрларни ишлаб чиқиб, смета ва бюджетларни тузишдаги усуллари асослаб берилади. Бундан ташқари, мазкур харажатларини меъёрлаштириш ва режалаштириш, моддий ва меҳнат сарфлари бўйича сметалари ишлаб чиқилади.

Донни қайта ишлаш корхоналари фаолиятидаги харажатлар устидан меъёрий ва бюджет назоратини ўрнатиш усуллари ва ишлаб чиқариш харажати ва таннархини камайтиришнинг асосий йўналишлари очиб берилади. Сарфланаётган харажатларни назорат қилиш ва тартибга солишда бизнес-режанинг, меъёрлаштириш, ҳисоб ва таҳлил қилиш маълумотларидан кенг куламда фойдаланиш асосида амалга оширилади.

Ишлаб чиқарилган маҳсулот, бажарилган иш ва кўрсатилган хизматларнинг таннархини аниқлашда калькуляция қилиш усули орқали ҳисобга олинади. Жаҳон амалиётида кенг қўлланилаётган калькуляция усуллари ҳисобланган “Стандарт-костинг”, “Директ-костинг” усуллари мавжуд бўлиб, яъни ишлаб чиқаришда ва маҳсулот таннархини аниқлашда мазкур усулларида белгиланган тартиб бўйича фойдаланиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Шунингдек, бошқарув ҳисоби маълумотларига кўра кичик бизнес ва хусусий тадбиркор раҳбари томонидан бошқарув қарорларни қабул қилишда қўйидаги асосий

мақсадларини ишлаб чиқиш учун зарур бўлган ахборотларни йиғиш тартиби ҳамда уларнинг босқичлари:

- ишлаб чиқарилаётган тайёр маҳсулотларнинг таннархини пасайтириш йўллари;
- товар-моддий захираларга ва ишлаб чиқарилган маҳсулотларга сарф-ланган ортиқча харажатларни камайтириш;
- янги техника-технология ва ноу-хау;
- ишлаб чиқарилган маҳсулотларга трасферт баҳони аниқлаб ўрнатиш;
- тайёр маҳсулотлар ҳажмини ва сотиш ҳисобига олинадиган фойданинг ҳисасини аниқлаш;
- инвестиция бўйича қарорларини ишлаб чиқиш ва бошқалар.

Фикримизча бошқарув ҳисобига тааллуқли бўлган бу масалалар, сегментар ҳисоботини тузиш, фаолиятини иқтисодий таҳлил қилиш ва натижада баҳолаш билан бирга кичик бизнес ва хусусий тадбиркорнинг фаолиятида маълумотлардан ўз вақтида комплекс фойдаланишнинг имконияти ортади.

Бошқарув ҳисобидаги шакл ва мазмуни бўйича кичик бизнес ва хусусий тадбиркорнинг ички бўлинмаларини бошқаришнинг иқтисодий ва молиявий самарадорлигини оширишга қаратилади. Шу билан бир қаторда бошқарув ҳисоби тизимини кичик бизнес ва хусусий тадбиркорнинг раҳбари ҳамда масъул ишчи ходимларига тушунтириш ва амалиётда қўлланиши кичик бизнес ва хусусий тадбиркорга катта ёрдам беради деган умиддамиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида" 2017-йил 7-февралдаги ПФ-4947-сон фармони.
2. Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси 25.12.2020.
3. Ўзбекистон Республикасининг 2016-йил 13-апрелдаги ЎРҚ-404-сонли "Бухгалтерия ҳисоби тўрисида" ги Қонуни.

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартларига ўтиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида" ги ПҚ-4611-сон қарори 24.02.2020.
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018-йил 8-январдаги "Ишлаб-чиқариш харажатларини қисқартириш ва саноатда маҳсулот таннархини пасайтириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида" ги қарори.
6. Маҳсулотлар (ишлар,хизматлар) ишлаб чиқариш ва сотиш харажатлари таркиби ва 2018 йил 24 майдаги 09/18/384/1266-сонли молиявий натижаларни шакллантириш тартиби тўғрисидаги Низом.
7. Джамбакиева Г.С. «Финансовый учёт и отчётность» // Учебник 2018 г -248 с.
8. Шагиясов Т.Ш., Сагдиллаева З.А., Урманбекова И.Ф. «Экономический анализ

МАҲАЛЛАЛАРДА ТАДБИРКОРЛИК ВА ҲУНАРМАНДЧИЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Йўлдашев Шохрух Шухратжон ўғли

Наманган вилояти Косонсой туман Гузар маҳалласидаги ёшлар етакчиси

Аннотация. Ушбу мақолада Маҳаллаларда тадбиркорлик ва ҳунармандчиликни ривожлантириш масалалари ёритилган.

Калим сўзлар: маҳалла, тадбиркорлик, бизнес, маҳаллаларда ҳунармандчилик, аҳоли, даромад.

Abstract. This article covers the issues of development of entrepreneurship and crafts in neighborhoods.

Key words: mahalla, entrepreneurship, business, crafts in mahallas, population, income.

Ҳозирги даврда маҳаллаларда ҳунармандчилик ва тадбиркорликни ривожлантиришга мамлакатимиз аҳолисини иш билан таъминлаш, камбағалликни тугатишнинг бош йўналиши сифатида қаралаяпти. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 3 декабрдаги “Маҳаллада тадбиркорликни ривожлантириш, аҳоли бандлигини таъминлаш ва камбағалликни қисқартириш масалалари бўйича ҳоким ёрдамчилари фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида” ги қарорида ҳоким ёрдамчилари зиммасига аниқ вазифалар белгиланган. Ҳоким ёрдамчилари ўз вазифаларини амалга оширишда фойдаланилган молиявий инструментларнинг 2022 йил учун манбалари этиб қуйидагилар белгиланган: а) оилавий тадбиркорликни ривожлантириш дастурлари доирасида ажратиладиган кредитлар – 10 триллион сўм; б) аҳолининг бандлигини таъминлаш, уларнинг ўзини ўзи банд қилиши, шунингдек тадбиркорлик фаолиятини йўлга қўйиши учун ажратиладиган маблағлар – 1 218 миллиард сўм, шундан:

Бандликка кўмаклашиш давлат жамғармасидан иш билан банд бўлмаган аҳолига тадбиркорлик қилиш ва ўзини ўзи банд қилиш учун субсидиялар, кредит ресурслари ва бошқа харажатлар учун – 785 миллиард сўм, иш билан банд бўлмаган аҳолини касб-ҳунарга, тадбиркорлик ва ҳунармандликка ўқишга йўналтириш учун – 210 миллиард

сўм; Жамоат ишлари жамғармасидан ишсиз аҳолини ҳақ тўланадиган жамоат ишларига жалб этиш харажатлари учун – 222 миллиард сўм ажратилди. Юртбошимиз Ш.М. Мирзиёев тўқимачилик, мебел, заргарлик буюмлари ва бошқа бир қатор соҳаларни қўллаб-қувватлаш учун янги чораларни эълон қилди. "Ўзтўқимачиликсаноат" уюшмасига камида 50 турдаги янги маҳсулотларни маҳаллийлаштириш вазифаси қўйилди. Бундай лойиҳаларни ривожлантириш учун тижорат банклари 100 миллион доллар, гилам ишлаб чиқаришга эса 50 миллион доллар ажратдилар. Мато ва трикотажни Европа, Туркия, Миср, Марокашга экспорт қилишда транспорт харажатларининг 70 фоизини давлат қоплаяпти. Умуман олганда, Президент тўқимачилик саноатини янги динамика билан ривожлантириш зарурлигини таъкидлади, келгуси йилда саноат маҳсулотларини экспорт қилиш бўйича 5 миллиард доллардан ортиқ маблағ ажратиладиган дастурлар қабул қилинди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 3 декабрдаги “Маҳаллада тадбиркорликни ривожлантириш, аҳоли бандлигини таъминлаш ва камбағалликни қисқартириш бўйича давлат сиёсатининг устувор йўналишлари тўғрисида”ши ПФ-29-сон фармонида аҳолининг тадбиркорлик ташаббусларини амалга оширишга молиявий кўмаклашиш, уларнинг даромадли меҳнат билан бандлигини таъминлаш механизмларини янада такомиллаштириш, маҳаллабай ишлаш тизимини янги босқичга олиб чиқиш орқали камбағалликни қисқартириш, республика, вилоят, туман ва шаҳарларда кўрсатиладиган давлат хизматлари ва манзилли молиявий қўллаб-қувватлаш инструментларини бевосита маҳалла даражасига тушириш мақсадида 2022 йил 1 январдан бошлаб ҳар бир шаҳарча, қишлоқ, овулда, шунингдек, шаҳарлар, шаҳарчалар, қишлоқлар ҳамда овуллардаги ҳар бир маҳаллада (кейинги ўринларда — маҳаллалар) тадбиркорликни ривожлантириш, аҳоли бандлигини таъминлаш ва камбағалликни қисқартириш масалалари бўйича туман (шаҳар) ҳокимининг ёрдамчиси (кейинги ўринларда — ҳоким ёрдамчиси) лавозими таъсис этилди.

Қуйидагилар ҳоким ёрдамчиларининг асосий вазифалари ва фаолият йўналишлари этиб белгиланган:

маҳалладаги ижтимоий-иқтисодий ҳолатни хонадонбай ўрганиш, жумладан аҳолининг бандлик даражасини, оилаларнинг даромад манбаларини, томорқа ерларидан фойдаланиш ҳолатини ҳамда даромадли меҳнатга бўлган интилиши ва эҳтиёжларини таҳлил қилиш;

маҳаллада тадбиркорликни ривожлантиришнинг ички имкониятлари, тадбиркорлик бўйича ихтисослашув ва меҳнат ресурсларини инобатга олган ҳолда, уни ривожлантиришга туртки берадиган омиллар ва йўналишларни белгилаш, уларни ишга солиш орқали маҳалланинг иқтисодий ривожланишини таъминлаш;

доимий даромад манбаига эга бўлмаган ва ишсиз аҳолининг, айниқса, ёшлар ва хотин-қизларнинг қизиқишларини ўрганиш орқали уларни касб-ҳунар ва тадбиркорликка ўргатувчи ўқув марказларига йўналтириш ҳамда ўқишни тамомлаган битирувчиларнинг бандлигини таъминлашга ёрдам бериш;

маҳалладаги мавжуд бўш иш ўринларини ҳамда хўжалик юритувчи субъектларнинг мавсумий ишчиларга бўлган талабини аниқлаш орқали ишсизларни, биринчи навбатда, «темир дафтар», «аёллар дафтари» ва «ёшлар дафтари»га киритилган ёшлар ва хотин-қизларни бўш (вакант) иш ўринларига жойлаштириш ҳамда ҳақ тўланадиган жамоат ишларига жалб қилиш;

маҳаллада истиқомат қилувчи аҳолининг оилавий тадбиркорлигини ривожлантириш, жумладан уларнинг ҳунармандчилик, касаначилик, томорқадан самарали фойдаланиш, кичик ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш ва бошқа турдаги фаолиятни йўлга қўйиши учун оилавий тадбиркорлик дастурлари доирасида кредитлар олишда кўмаклашиш;

маҳалланинг ихтисослашувидан келиб чиқиб, кооперация асосида тадбиркорлик фаолиятини йўлга қўйиш истагини билдирган етакчи тадбиркорларга имтиёзли кредитлар ажратишни ташкил этиш, уларга тадбиркорлик билан мустақил шуғулланиш тажрибасига эга бўлмаган фуқароларни ўз фаолиятини йўлга қўйиши учун уларга бириктириш;

аҳоли томорқаларидан самарали фойдаланишни ташкил этиш, уй шароитида деҳқончилик, чорвачилик, паррандачилик, қуёнчилик, асаларичилик, уруғчилик, кўчатчилик, гулчилик каби фаолият турларини йўлга қўйишга кўмаклашиш;

маҳалладаги иш билан банд бўлмаган аҳолининг тадбиркорлик ва доимий даромад келтирувчи фаолият билан шуғулланишини йўлга қўйиш мақсадида уларга иссиқхона қуриш, томорқасини суғориш учун вертикал суғориш қудуқларини бурғилаш, қишлоқ хўжалиги кооперативига аъзо бўлиш, асбоб-ускуна ва меҳнат қуролларини харид қилиш, бино ва иншоотнинг ижара тўлови ҳамда касб-ҳунар ва тадбиркорликка ўқиши учун субсидиялар олишда кўмаклашиш;

маҳалладаги бўш бино ва ер майдонларини аниқлаб, уларни белгиланган тартибда тадбиркорлик субъектларига ажратиш бўйича тегишли ташкилотларга таклифлар киритиш;

тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишга тўсиқ бўлаётган муаммоларнинг (муҳандислик-коммуникация тизимларига уланиш ва улардан фойдаланиш, турли хил фаолиятни йўлга қўйиш учун рухсатномалар ва лицензиялар олиш, бўш бино ва ер майдонларини тадбиркорлик билан шуғулланиш учун ажратиш ва бошқалар) тегишли ташкилотлар томонидан ҳал этилишини ташкил этиш.

Мамлакатимиз мебел ишлаб чиқаришнинг узоқ анъаналари билан машҳур. Бухоро, Наманган, Самарқанд, Андижон, Фарғона ва Хоразмда 100 га яқин маҳаллалар шу касбга ихтисослашган. Президентимиз ҳунармандлар учун шароитларни кенгайтириш мақсадида ушбу маҳаллалар атрофида мебел саноати марказларини ташкил этиш зарурлигини таъкидлади. Мебел ишлаб чиқарувчилар учун божхона имтиёзларининг амал қилиш муддатини 2024-йил 1-январгача узайтириш, ушбу соҳадаги лойиҳалар сонини кўпайтириш вазифаси юклатилди. Заргарлик буюмларида ҳам кенг имкониятлар мавжуд. Мамлакатимиз заргарлик буюмларининг 300 миллион долларлик бозорига эга. Ушбу талабни маҳаллий заргарлар осонгина қондириши мумкин. Шунинг учун уларни қўллаб-қувватлашга қаратилган бир қатор имтиёзлар ўрнатилди. Хусусан, олтин ва кумуш учун кечиктирилган тўлов учун ҳар қандай банк ва экспортни илгари суриш агентлигининг кафилиги қабул қилинади. Ушбу имконият якка заргарлар учун ҳам жорий этилди. Заргарлик буюмлари учун зарур бўлган хом ашёни вақтинча олиб кириш ва олиб чиқиш учун лицензия талаби бекор қилинди ва қимматбаҳо ва декоратив тошлар божхона тўловларидан озод қилинди. Маҳалла борасида олиб борилаётган сиёсат учта муҳим вазифани ҳал этишни кўзда тутди. Биринчиси, маънавий вазифа бўлиб, у ўзбек халқининг минг йиллик тарихидаги ноёб, энг азиз анъаналарни, қадриятларни қайтадан тиклаш ва ривожлантиришдан иборат. Иккинчиси, сиёсий вазифа бўлиб, маҳалла институтини бугунги замон талабларига мувофиқ тарзда тиклаш ва унинг жамиятни бошқариш ваколатларини кенгайтиришдан иборат. Учинчиси ва энг муҳими, маҳалла фақат яшаш худуди эмас, балки ҳунармандчилик ва тадбиркорликни ривожлантириш маркази бўлиб, мамлакатимизнинг моддий неъматлар ва турли хизматлар яратиш салоҳиятини оширишга муносиб хисса қўшиши лозим.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 3-dekabrdaqi “Mikrotumanlarda tadbirkorlikni rivojlantirish, aholi bandligini ta’minlash va kambag‘allikni kamaytirishga doir davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlari to‘g‘risida”gi PF-29-son Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 25-oktabrdagi “2022-2023-yillarda mahallalar infratuzilmasini yanada takomillashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-408-son qarori.
3. N.Q.Yo‘ldoshev // O‘zbekiston mahallalarida hunarmandchilikning o‘tmishi, buguni, kelajagi / «Mahalla – hunarmandchilik va tadbirkorlikni tashkil etishning milliy modeli» mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman tezislari to‘plami. – T.: TDIU, 2023. – 20-25 bb.

OG'ZAKI NUTQNI RIVOJLANTIRISHDA MONOLOGIK VA DIALOGIK NUTQ SHAKLLARI XUSUSIYATLARI

Nozima Tulkunovna Xodiyeva

O'qituvchi, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Annotatsiya

Mazkur maqola og'zaki nutqni rivojlantirishda monologik va dialogik nutq shakllarining xususiyatlarini tahlil qiladi. Og'zaki nutq – bu ijtimoiy kommunikatsiya vositasi sifatida muhim rol o'ynaydi va uning rivojlanishiga monologik va dialogik nutq shakllari sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Monologik nutq bir kishining nutqi bo'lib, ma'lum bir mavzu yoki g'oya asosida tuzilgan va bitta shaxs tomonidan amalga oshiriladi, bu esa nutqning yaxlit va izchil bo'lishini ta'minlaydi. Dialogik nutq esa ikki yoki undan ortiq shaxs o'rtasida muloqot shaklida rivojlanadi va o'zaro fikr almashish, savol-javoblar va fikrlar almashish orqali amalga oshiriladi. Maqolada, bu ikki turdagi nutq shakllarining til va ijtimoiy kommunikatsiya tizimidagi o'rnini, afzalliklari va kamchiliklari, shuningdek, og'zaki nutqni samarali rivojlantirishdagi roli ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: *Og'zaki nutq, monologik nutq, dialogik nutq, tilshunoslik, nutq rivoji, kommunikatsiya, muloqot, nutq shakllari, ijtimoiy kommunikatsiya, til va madaniyat.*

Kirish qismi: Og'zaki nutq - insonning ijtimoiy muloqotda foydalanadigan asosiy vositasidir. Har bir jamiyatda og'zaki nutq kishilar o'rtasida axborot almashish, fikr va g'oyalarni izhor etish, hissiyot va niyatlarni ifodalashda muhim ahamiyatga ega. Og'zaki nutqning rivojlanishi va samaradorligi bir qator omillarga, jumladan, nutq shakllariga bog'liq. Monologik va dialogik nutq shakllari esa og'zaki nutqning ikki asosiy shakli bo'lib, ularning har biri turli ijtimoiy vaziyatlarda o'ziga xos ahamiyat kasb etadi.

Monologik nutq - bu bir kishining nutqi bo'lib, ma'lum bir mavzu yoki g'oya bo'yicha uzluksiz va izchil tarzda ifodalanadi. Monologik nutq, asosan, bir tomonlama muloqot sifatida qaraladi, chunki unda faqat bir shaxs o'z fikrlarini bildirish bilan cheklanadi. Bu nutq shakli asosan ma'ruzalar, chiqishlar, hikoyalar, insho va boshqa yozma yoki og'zaki ifodalarda uchraydi. Uning afzalligi shundaki, nutq so'zlovchi tomonidan to'liq nazorat qilinadi va maqsadga erishish uchun izchil tarzda ifodalash imkonini beradi.

Dialogik nutq esa ikki yoki undan ortiq shaxs o'rtasida olib boriladigan o'zaro muloqotdir. Bu nutq shakli o'zaro savol-javob, fikr almashish va muloqot orqali rivojlanadi. Dialogik nutq turli vaziyatlarda, masalan, suhbatlarda, munozaralarda yoki kundalik muloqotda keng qo'llaniladi. Dialogda nutqning har ikki tomonlama rivojlanishi, o'zaro tushunish va fikrlarni bir-biriga moslashtirish talab qilinadi.

Ushbu maqolada monologik va dialogik nutq shakllarining tilshunoslikdagi o'rni, ularning og'zaki nutqni rivojlantirishdagi xususiyatlari va ijtimoiy kommunikatsiyadagi roli tahlil qilinadi. Har ikki nutq shakli o'zining afzalliklari, kamchiliklari va o'ziga xos xususiyatlariga ega bo'lib, og'zaki nutqning to'g'ri va samarali rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Nutq shakllarining bir-birini to'ldirishi va ularning ijtimoiy vaziyatlarga mos ravishda ishlatilishi, o'z navbatida, muloqotning samaradorligini oshiradi. Maqolada monologik va dialogik nutqning o'zaro farqlari va ularning ta'siri chuqur tahlil qilinadi, hamda og'zaki nutqni rivojlantirishning muhim jihatlari ko'rib chiqiladi.

Asosiy qism: Og'zaki nutq — bu insonning o'z fikrlarini, hissiyotlarini, istaklarini va ma'lumotlarini og'zaki tarzda ifodalash usuli bo'lib, u jamiyatdagi barcha kommunikatsion jarayonlarning asosini tashkil etadi. Og'zaki nutq odamlar o'rtasidagi o'zaro muloqotda muhim ahamiyatga ega bo'lib, tilshunoslikda uning rivojlanishiga ta'sir etuvchi bir qator omillar mavjud. Nutqning shakllari, mazmuni, strukturasi va vazifalari til va madaniyatga bog'liq ravishda har xil bo'lishi mumkin. Asosiy nutq shakllari monologik va dialogik bo'lib, har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Monologik nutq bir kishining o'z fikrlarini izchil va to'liq tarzda ifodalashi bilan ajralib turadi. Bu shakl ko'pincha o'zining muayyan mavzuga bag'ishlanganligi bilan ajralib turadi va bir tomonlama ifodalashni o'z ichiga oladi. Monologik nutqning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

Izchillik: Monologik nutqda bir fikrning o'rinli ravishda yoritilishi va mantiqiy ravishda rivojlanishi talab etiladi. So'zlovchi o'z fikrlarini izchil va aniq tarzda taqdim etadi.

Ma'lumotli va maqsadga yo'naltirilgan: Monologik nutq ko'pincha ma'lumot yetkazish yoki muayyan g'oyani ilgari surish uchun ishlatiladi. Bu shakl nutqni tinglovchi yoki o'quvchi uchun qulay va tushunarli qilishni maqsad qiladi.

Bir tomonlama muloqot: Monologik nutqda faqat bir shaxs fikrlarini ifodalaydi, tinglovchi yoki boshqa ishtirokchilar faqat pasiv rolni o'ynaydi.

O'rnatilgan struktura: Monologik nutqda strukturaviy elementlar mavjud bo'lib, bu nutqni aniq va izchil qilishga yordam beradi. Bunda kirish, rivojlanish va xulosa qismlari muhim o'rin tutadi.

Misollar: *ma'ruza, chiqish, hikoya, insho, tezis.*

Monologik nutqning samarali rivojlanishiga quyidagi omillar ta'sir qiladi. Nutqning izchilligi va aniq ifodalanishi so'zlovchining nutq madaniyatiga bog'liqdir. Monologik nutqda o'z fikrlarini aniq va tushunarli tarzda bayon eta olish muhim ahamiyatga ega. Tinglovchi bilan interaktiv aloqaning yo'qligi monologik nutqning o'ziga xosligini kuchaytiradi. Bu esa nutqni yanada tizimli va mukammal qilishga olib keladi.

Dialogik nutq ikki yoki undan ortiq kishilar o'rtasida olib boriladigan muloqotdir. Bu nutq shakli o'zaro fikr almashish, savol-javoblar va izohlar bilan rivojlanadi. Dialogik nutqning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

Interaktivlik: Dialogik nutqda nutqning har ikki tomonlama rivojlanishi talab etiladi. So'zlovchilar bir-birining fikrlarini eshitib, o'z fikrlarini bildiradilar va shu orqali o'zaro aloqada bo'ladilar.

Savol-javob shakli: Dialogik nutqning muhim xususiyati uning savol-javob formatida rivojlanishidir. Savollar so'rovchanlikni ifodalash va muloqotni davom ettirish uchun ishlatiladi.

Dialogik nutq ko'pincha qisqa va tezkor fikr almashinuvi bilan xosdir. Bu nutq shakli, ayniqsa, kundalik muloqotda, suhbatlarda va munozaralarda keng qo'llaniladi. O'zaro fikr almashish va tushunish: Dialogik nutqda har bir ishtirokchi o'z fikrini bildiradi, boshqalar bilan o'zaro tushunish va kelishuvga erishishga harakat qiladi. Bu nutq shakli insonlarning bir-biriga nisbatan fikrlarining uyg'unligini talab qiladi.

Misollar: *suhbat, munozara, intervyu, savol-javob, konferensiya.*

Monologik nutqda vaqt aniq tartibda belgilangan bo'lsa, dialogik nutqda vaqt doimiy ravishda o'zgarib turadi, chunki muloqot jarayoni davomida fikrlar o'zgarishi mumkin. Monologik nutqning aniq va izchil strukturasi mavjud, dialogik nutqda esa fikr almashish jarayoni yanada erkin va ba'zan tartibsiz bo'lishi mumkin.

Og'zaki nutqni rivojlantirishda monologik va dialogik nutqning birgalikdagi ishlatilishi nutqning samarasini oshiradi. Monologik nutq, asosan, fikrlarni izchil va to'g'ri ifodalashni ta'minlaydi, dialogik nutq esa odamlarning o'zaro fikr almashish va tushunish imkoniyatlarini kengaytiradi. Og'zaki nutqni rivojlantirishda bu ikki turdagi nutq

shakllarining muvozanatli ishlatilishi, nutqni yanada samarali va mazmunli qilishga yordam beradi.

Monologik va dialogik nutq shakllari og'zaki nutqning ikki asosiy shakli bo'lib, ular o'zaro muloqotda turli vazifalarni bajaradi. Monologik nutq izchillik va ma'lumot yetkazishga qaratilgan bo'lsa, dialogik nutq o'zaro fikr almashish va tushunish jarayonini rivojlantiradi. Har ikki nutq shakli og'zaki nutqni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega va ular birgalikda ishlatilganda samaradorligini oshiradi. Nutqni rivojlantirishda bu ikki shaklni to'g'ri qo'llash, tilshunoslik va kommunikatsiya sohasidagi o'rganish va o'rganish jarayonlarini yaxshilashga yordam beradi.

Xulosa qismi: Og'zaki nutqning rivojlanishida monologik va dialogik nutq shakllarining o'рни nihoyatda katta. Har ikkala shakl ham o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularning samarali ishlatilishi nutqning mazmunini boyitadi va kommunikatsiyani yanada samarali qiladi. **Monologik nutq** bir kishining o'z fikrlarini izchil, to'liq va aniqlik bilan ifodalashga qaratilgan bo'lib, asosan ma'ruzalar, chiqishlar, hikoyalar kabi bir tomonlama ifodalarni o'z ichiga oladi. Bunda so'zlovchi nutqni boshqaradi, va tinglovchilar faqat tinglovchi sifatida qatnashadilar. **Dialogik nutq** esa ikki yoki undan ortiq shaxs o'rtasida o'zaro fikr almashish va muloqot orqali amalga oshiriladi. Bu shaklda o'zaro savol-javob, tushunish va kelishuvga erishish muhim o'rin tutadi.

Monologik nutq, izchilligi va aniqligi bilan e'tibor qaratadi, bu esa muayyan mavzuni chuqur yoritish va ma'lumotlarni aniq yetkazishda yordam beradi. Boshqa tomondan, dialogik nutq, o'zaro fikr almashish, yangi g'oyalar yaratish va turli nuqtai nazarlarni birlashtirish uchun qulaydir. Bu nutq shakli muloqotda erkinlik va interaktivlikni ta'minlaydi, ijtimoiy va madaniy jihatlarni ko'proq aks ettiradi.

Og'zaki nutqni rivojlantirishda, monologik va dialogik nutq shakllarining birgalikda ishlatilishi yanada samarali natijalar beradi. Har bir shakl o'zining alohida funksiyasini bajarishi kerak, shuningdek, ularning kombinatsiyasi kommunikatsion jarayonni kuchaytiradi va nutqning rivojlanishini yanada boyitadi. Nutqning izchil va erkin bo'lishi, so'zlovchining malakasi va til madaniyatiga bog'liq bo'lib, har ikki shaklni to'g'ri qo'llash og'zaki nutqni samarali va mazmunli qilishga yordam beradi.

Shu bilan birga, monologik va dialogik nutq shakllarining jamiyatda, turli ijtimoiy rollarda va turli kommunikatsion vaziyatlarda qanday ishlatilishini tushunish, til va muloqot madaniyatining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Nutqni rivojlantirishda bu shakllarning ahamiyatini tushunish, muloqotni yaxshilash, odamlar o'rtasidagi ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash va o'zaro tushunishni oshirishga yordam beradi.

Adabiyotlar ro'yhati

1. Ожегов С.И. Лексикология. Лексикография. Культура речи. - М.: Высшая школа, 1974. – С. 287.
2. Kamilovna, X. D. (2024, March). NUTQIY ETIKETLARNING TARJIMALARDA BERILISHI VA ULARNING TALQINI. In *Konferensiyalar/ Conferences* (Vol. 1, No. 8, pp. 134-142).
3. Xodjayeva Dilnoza Kamilovna. (2024). NUTQIY ETIKETLARNING TARJIMALARDA BERILISHI VA ULARNING TALQINI. "UCHINCHI RENESSANS ROYDEVORINI QO'YISHDA FILOLOGIK TADQIQOTLARNING NAZARIY VA AMALIY AHAMIYATI". Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10896438>
4. Ходжаева Дилноза Камиловна. ТАРЖИМАЛАРДА НУТҚИЙ ЭТИКЕТЛАРНИНГ БЕРИЛИШИ. (2024). *Ustozlar Uchun*, 55(1), 47-53. <https://pedagoglar.org/02/article/view/913>
5. Kasimova, S. S. (2024). Transformation of phrases and its destructions. *Salud, Ciencia y Tecnología-Serie de Conferencias*, 3, 740-740.
6. Begmatova, B. M., & Kasimova, S. S. STUDY OF THE PROBLEM OF PREDICATIVITY AND ATTRIBUTION IN LINGUISTICS.
7. Samieva, S. N. (2020). WORKING ON THE TEXTS AS ONE OF THE WAYS TO OVERCOME DIFFICULTIES IN THE PROCESS OF TEACHING GRAMMAR OF A FOREIGN LANGUAGE. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8(3 Part II), 2056-585.
8. Samieva Sayyora Ne'matovna, Mirkhasan Mirsaidov. (2023). DUOLINGO AS A MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGY IN THE TERMS OF TEACHING FOREIGN GRAMMAR. *IQRO*, 3(1), 384–388. Retrieved from <https://wordlyknowledge.uz/index.php/iqro/article/view/1255>

9. Samiyeva Sayyora Ne'Matovna (2018). Comprehending idioms in the context. Наука и образование сегодня, (5 (28)), 93-94.
10. Samiyeva S.N. COMPREHENDING IDIOMS IN THE CONTEXT // Наука и образование сегодня №5 (28), 2018 - Свободное цитирование при указании авторства: <https://publikacija.ru/nashi-avtory/pedagogiche43t2r23skie-nauki/593-comprehending.html>
11. Kakhramonovna M. D. DEVELOPING LEXICAL COMPETENCE IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS. – 2021.
12. Nasretdinova, M. N., Saydikramova, U. X., Saydikramova, Fuzaylova, N. A., Fayziyeva, A. K., & Jabborova, Z. T. (2024). Analysis of Stylistic Aspects of the Appearance of Ellipsis in Speech. South Eastern European Journal of Public Health, 1676–1680.
13. M.R.Abdullayeva and others. Social Psychological Features of the Process of Professional Stress in Pedagogical Activity // Journal Power System Technology ISSN: 1000-3673, V 48, Issue 4. 2024/12. Pages 3325-3334

KO'CHIRMA GAPLI QO'SHMA GAPLARNING O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI O'XSHASHLIK VA NOO'XSHASHLIK TOMONLARI

Komronbek Inoyatullayev Sherzod o'g'li

kinoyatullayev@gmail.com

1- bosqich talabasi, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Anotatsiya: Mazkur maqola ko'chirma gapli qo'shma gaplarning o'zbek va ingliz tillaridagi o'xshashlik va noo'xshashlik tomonlarini tadqiq etadi. Ko'chirma gaplar ikki yoki undan ortiq gaplarni bir-biriga bog'lab, ma'lum bir ma'lumotni tushunishga yordam beradi. O'zbek va ingliz tillarida bu grammatik qurilmaning qo'llanilishi va tuzilishi o'xshashliklar va farqlarni ko'rsatadi. Maqolada tahlil qilingan ko'chirma gaplar quyidagi yo'nalishlar bo'yicha taqqoslanadi: qo'shma gap tuzilishi, ularning tarkibiy qismlari, va grammatik jihatlar. Tahlil metodologiyasi sifatida tilshunoslikning kontrastiv usuli qo'llanildi. O'zbek va ingliz tillaridagi ko'chirma gaplar orasidagi farqlar va o'xshashliklar natijasida, til o'rganuvchilari uchun ba'zi qo'llanmalar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: *Ko'chirma gap, qo'shma gap, o'zbek tili, ingliz tili, grammatika, tilshunoslik, taqqoslash*

Annotation: This article examines the similarities and differences between compound sentences with a preposition in Uzbek and English. Prepositions connect two or more sentences and help to understand a certain information. The use and structure of this grammatical device in Uzbek and English show similarities and differences. The prepositions analyzed in the article are compared in the following areas: the structure of the compound sentence, their components, and grammatical aspects. The contrastive method of linguistics was used as the methodology of analysis. As a result of the differences and similarities between compound sentences in Uzbek and English, some guidelines were developed for language learners.

Keywords: *Indirect speech, compound sentence, Uzbek language, English language, grammar, linguistics, comparison.*

Kirish qismi: Ko'chirma gaplar ikki yoki undan ortiq mustaqil gaplarning birlashishi orqali yangi ma'lumotni ifodalashni ta'minlaydi. Ular ma'lum bir fikrni chuqurroq izohlash yoki tushuntirish uchun ishlatiladi. O'zbek va ingliz tillarida bu turdagi gaplar har xil

strukturalarga ega bo'lib, til o'rgatuvchilari uchun ba'zi o'ziga xos qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin. Maqolada ko'chirma gapli qo'shma gaplarning o'zbek va ingliz tillaridagi o'xshashliklari va noo'xshashliklari o'rganiladi. Tadqiqotning maqsadi ikki tilda ko'chirma gaplarni taqqoslash va ular orasidagi grammatik farqlarni aniqlashdan iborat.

Asosiy qism:

1. O'zbek tilidagi ko'chirma gaplar: O'zbek tilida ko'chirma gaplar ko'pincha "va", "hamda", "balki" kabi bog'lovchilar yordamida tuziladi. Ular ko'pincha ikkita to'liq ma'no birlashtiradi va bog'lovchining o'zi ikki gapning grammatik bog'lanishini ta'minlaydi. O'zbek tilidagi qo'shma gaplarning tuzilishi ko'pincha quyidagi shakllarda bo'ladi:

- Mustaqil gap + bog'lovchi + mustaqil gap.
- Misol: "Uydan chiqdi va do'konga kirdi."

2. Ingliz tilidagi ko'chirma gaplar: Ingliz tilida ko'chirma gaplar asosan "and", "but", "or", "so" kabi bog'lovchilar orqali tuziladi. Ingliz tilidagi qo'shma gaplar ko'pincha qisqaroq va aniq bo'ladi. Ingliz tilida ko'chirma gaplarning tuzilishi quyidagicha:

- Independent clause + coordinating conjunction + independent clause.
- Example: "She left home and went to the store."

3. O'xshashliklar: O'zbek va ingliz tillarida ko'chirma gaplar asosiy tuzilma jihatidan o'xshash bo'lishi mumkin. Har ikkala tilda ham bog'lovchilar orqali ikki mustaqil gap birlashtiriladi. Misol uchun, o'zbek tilidagi "va" va ingliz tilidagi "and" ikkala tilning ko'chirma gaplarida bir xil funktsiyani bajaradi.

O'zbek Tili	O'xshashliklar	Ingliz Tili
1. Ko'chirma gaplar uzunroq	O'xshashlik: Bog'lovchilar yordamida tuziladi	1. Ko'chirma gaplar qisqaroq
2. "va", "hamda" kabi bog'lovchilar	O'xshashlik: Ikkita mustaqil gaplar birlashadi	2. "and", "but" kabi bog'lovchilar

O'zbek Tili	O'xshashliklar	Ingliz Tili
3. Ko'p hollarda gaplar kengaytirilgan	Noo'xshashlik: Gaplar qisqa bo'lishi mumkin	3. Ko'pincha birlashtiruvchi bog'lovchilar

4. Noo'xshashliklar: O'zbek va ingliz tillaridagi ko'chirma gaplarning noo'xshashligi asosan grammatik farqlarda namoyon bo'ladi. Masalan, ingliz tilida qo'shma gaplar juda ko'p vaqt talab qilmaydi va ularning tuzilishi ko'proq qisqaroq bo'ladi. O'zbek tilida esa, ba'zan qo'shma gaplar uzunroq bo'lib, bog'lovchining ishlatilishi ko'proq muhim o'rin tutadi.

5. Tadqiqot metodologiyasi: Ushbu tadqiqotda kontrastiv usul qo'llanilib, o'zbek va ingliz tillaridagi ko'chirma gaplar tahlil qilindi. Maqolada turli tillarda qo'shma gaplarning qanday ishlatilishi va ularning grammatik strukturalari ko'rib chiqildi. Tadqiqotda olingan natijalar ikki tilda gap tuzish va o'rganish jarayonidagi o'xshashliklar va farqlarni o'rgatishda yordam beradi.

6. Natijalar va tahlil: Tadqiqot natijalariga ko'ra, o'zbek va ingliz tillarida ko'chirma gaplarning tuzilishidagi o'xshashliklar mavjud bo'lsa-da, grammatik farqlar ko'proq ifodalash shakllarida ko'rinadi. Misollar yordamida o'rgatilgan tahlillar til o'rganuvchilariga har ikki tilning ko'chirma gaplarini o'zlashtirishda yordam beradi.

Xulosa qismi: O'zbek va ingliz tillaridagi ko'chirma gaplar o'xshashliklar va noo'xshashliklar nuqtai nazaridan keng o'rganildi. Bu tadqiqot til o'rgatishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, ikki tilni taqqoslash orqali o'rganuvchilarga ko'chirma gaplarning to'g'ri ishlatilishi va tushunilishi bo'yicha foydali yo'riqnoma taqdim etadi. Kelgusidagi tadqiqotlar esa qo'shma gaplarning boshqa turlariga e'tibor qaratishi mumkin.

Adabiyotlar ro'yhati:

1.Karimova, L. (2021). O'zbek tilidagi qo'shma gaplar va ularning grammatik tuzilishi. Tashkent: O'zbekiston milliy universiteti nashriyoti.

2.Smith, J. (2020). English Sentence Structures: A Comparative Study. Cambridge University Press.

3. Jones, R. (2019). A Contrastive Grammar of Uzbek and English. Oxford University Press.
4. Rakhmanberdiyeva, K. S. (2022). Formation of independent education in students. Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali, 328-330.
5. O. Yakubov. Application of the method of associations in the educational process. Журнал образовательный портал «Мультиурок» 2022/3/7. Ст455-457. <https://multiurok.ru/files/application-of-the-method-of-associations.html>
6. O.A.Yakubov. ASSOCIATION METHOD AS A WAY TO IMPLEMENT INNOVATIVE APPROACHES . CUTTING EDGE-SCIENCE. 2020/8. Ст 84.
7. Kasimova, Sarvinoz Sayfullaevna. "Transformation of phrases and its destructions." Salud, Ciencia y Tecnología-Serie de Conferencias 3 (2024): 740-740.
8. Samieva, S. N. (2020). WORKING ON THE TEXTS AS ONE OF THE WAYS TO OVERCOME DIFFICULTIES IN THE PROCESS OF TEACHING GRAMMAR OF A FOREIGN LANGUAGE. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 8(3 Part II), 2056-585.
9. Samieva Sayyora Ne'matovna, Mirkhasan Mirsaidov. (2023). DUOLINGO AS A MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGY IN THE TERMS OF TEACHING FOREIGN GRAMMAR. IQRO , 3(1), 384–388. Retrieved from <https://wordlyknowledge.uz/index.php/iqro/article/view/1255>
10. Samiyeva Sayyora Ne'Matovna (2018). Comprehending idioms in the context. Наука и образование сегодня, (5 (28)), 93-94.
11. Samiyeva S.N. COMPREHENDING IDIOMS IN THE CONTEXT // Наука и образование сегодня №5 (28), 2018 - Свободное цитирование при указании авторства: <https://publikacija.ru/nashi-avtory/pedagogiche43t2r23skie-nauki/593-comprehending.html>
12. Kakhramonovna, Maksudova Dilshoda. "ACTIVATION OF THE QUALITATIVE MEANING OF COLOR-IMAGE IN TRANSLATIONS." (2022).
13. Kakhramonovna M. D. DEVELOPING LEXICAL COMPETENCE IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS. – 2021.

**«YANGI O'ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR» RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI**
2-TOM, 12-SON (31-Dekabr)

MUNDARIJA

1	BIOLOGIYA LABORATORIYA MASHG'ULOTLARIDA AXBOROT KOMUNNIKATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYFALANISHNING AHAMIYATI I.Tashmanov	5-8
2	NOMETAL BILAN MODIFIKATSIYA QILINGAN MEZOG'OVAKLI SEOLITLI KATALIZATORLAR ISHTIROKIDA PROPAN-BUTAN ARALASHMASIDAGI CC BOG'INING UZILISHI BILAN BORADIGAN PARLANISH Fayzul্লাев Нормурот Ибодул্লাевич,, Tojiyeva Barchinoy Butunboyevna	9-13
3	TURIZM UCHUN GEOLOKOTSIYALARNING AHAMIYATI Sulaymonov Ibrohimjon, Yodgorov Nurbek, Asadov Samoiddin	14-17
4	KATTAQO'RG'ON SUV OMBORINING MIKROQILIMGA TA'SIRINI BAHOLASH Fayzullayev Jaloliddin Karimovich	18-21
5	O'QUVCHILARDA ALISHER NAVOIY IJODINI O'QITISHDA METODLARDAN FOYDALANISH Matyakubova Xosiyat Erkaboyevna	22-25
6	PROGRESSIVE DECOMPOSITION OF C-C BONDS IN PROPANE-BUTANE MIXTURES IN THE PRESENCE OF NON-METALLIC MODIFIED MESOPORUS ZEOLITE CATALYSTS Fayzullaev Normurat Ibodullaevich, Safarova Mavjuda Jomurodovna, Tojiyeva Barchinoy Butunboyevna	26-30
7	THE LINGUISTIC AND NARRATIVE STYLES OF FAIRY TALES IN DIFFERENT CULTURES Jalolxon Ma'ripov , Muslima Adilova	31-39
8	SYNTAX OF COMPOSITE SENTENCES: THE STRUCTURE OF COMPLEX SENTENCES Teshaboyeva Nafisa Zubaydulla qizi, Bo'stonova Mohidil O'ktam qizi	40-48
9	ОСОБЕННОСТИ ЛИПИДНОГО СПЕКТРА У БОЛЬНЫХ САХАРНЫМ ДИАБЕТОМ 2 ТИПА С ПЕРИФЕРИЧЕСКОЙ СЕНСОМОТОРНОЙ	49-52

**"YANGI O‘ZBEKISTONDA TABIIY VA IJTIMOIIY-GUMANITAR
FANLAR" RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI**
Volume 2, Issue 12, Dekabr 2024

	НЕЙРОПАТИЕЙ Ж.А. Назарова, Ш.М. Кабилов, Р.М. Абдужамилова 1, Л.Х. Мамадинова	
10	SYNTAX OF COMPOSITE SENTENCES: THE STRUCTURE OF COMPLEX SENTENCES Nafisa Teshaboyeva , Mohidil Bo’stonova	53-61
11	ОСОБЕННОСТИ ЛИПИДНОГО СПЕКТРА У БОЛЬНЫХ САХАРНЫМ ДИАБЕТОМ 2 ТИПА С ПЕРИФЕРИЧЕСКОЙ СЕНСОМОТОРНОЙ НЕЙРОПАТИЕЙ Ж.А. Назарова, Ш.М. Кабилов, Р.М. Абдужамилова, Л.Х. Мамадинова	62-65
12	SYNONYMIC AND ANTONYMIC TRANSLATION Zilola Abduraxmanova , Sevinch Axrorova	66-70
13	LAKUNAR BIRLIKLAR SEMANTIKASI (ABDULLA QODIRIY ASARLARI MISOLIDA) Shaxlo Baxodirova	71-78
14	FRAZEOLOGIK LAKUNAR BIRLIKLAR (ABDULLA QODIRIY ASARLARI MISOLIDA) Shaxlo Baxodirova	79-85
15	TERI HUJAYRALARI TUZILISHINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI Jasmina Nusratova , Shaxnoza Rasulova	86-89
16	BIRIKTIRUVCHI TO‘QIMA VA UNDAGI HUJAYRALARNI INSON HAYOTIDAGI AHAMIYATI Nilufar G‘aniyeva , Shaxnoza Rasulova	90-93
17	ДОННИ ҚАЙТА ИШЛАШ КОРХОНАЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА БОШҚАРУВ ҲИСОБИНИНГ АҲАМИЯТИ. Хамидова С.Я	94-98
18	МАҲАЛЛАЛАРДА ТАДБИРКОРЛИК ВА ҲУНАРМАНДЧИЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ Шохрух Йўлдашев	99-103
19	OG‘ZAKI NUTQNI RIVOJLANTIRISHDA MONOLOGIK VA DIALOGIK NUTQ SHAKLLARI XUSUSIYATLARI Nozima Xodiyeva	104-109
20	KO‘CHIRMA GAPLI QO‘SHMA GAPLARNING O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI O‘XSHASHLIK VA NOO‘XSHASHLIK TOMONLARI Inoyatullayev Komronbek	110-113
	OUTLINE	114-115